

Slovenská literatúra

REVUE PRE LITERÁRNU VEDU

Časopis Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied

Časopis je citovaný v elektronických databázach Central European Journal of the Sciences and Humanities (CEJSH), European Reference Index for the Humanities (ERIH). Základné informácie o časopise sa nachádzajú na <http://www.uslit.sav.sk/casopis.htm>.

Hlavný redaktor: Karol Csiba

Redaktori: Lenka Macsaliová

Redakčný kruh: Vladimír Barborík, Michal Jareš (Praha), Fedor Matejov, Radoslav Passia, Petr Šámal (Praha), Ivana Taranenkova

Redakčná rada: René Bílik (Bratislava – Trnava), Erika Brtáňová (Bratislava – Trnava), Ján Gbúr (Košice), Joanna Goszczyńska (Varšava), Dana Hučková, Pavel Janoušek (Praha), Róbert Kiss Szemán (Budapešť), František Koli (Nitra – Viedeň), Pavel Matejovič, Jelena Paštėková, Zora Prušková, Špela Sevsěk Šramel (Lubľana), Dalibor Tureček (České Budějovice), Peter Zajac

Jazyková redaktorka: Adelaida Mezeiová

IČO 17 050 286

Vychádza 6x ročne

Dátum vydania: august 2016

811 03 Bratislava, Konventná 13

E-mail: usllred@savba.sk

Tel.: 00421254413391; 00421254412701

Fax: 00421254416025

OBSAH

ŠTÚDIE

Adam Svetlík, Kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku v druhej polovici 20. a začiatkom 21. storočia.....	235
Marína Šimáková Spevákova, Postmoderná situácia slovenskej literatúry vo Vojvodine a procesy transformácie poézie od šesťdesiatych rokov 20. storočia	263

ROZHLADY

Jarmila Hodoličová, Pôvodná literárna tvorba pre deti a mládež vojvodinských Slovákov v rokoch 1996 – 2015 (bilancia)	287
Anna Margaréta Valentová, Slovenské evanjelické časopisy v srbskej Vojvodine	298

RECENZIE

K dielu Jána Števčeka. Pri príležitosti nedožitého 85. výročia narodenia literárneho vedca, pedagóga, prekladateľa (Daniel Domorák)	303
Fülöpová, Marta: Odvrávajúce obrazy. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia (Andrea Dragánová).....	305
Joanna Goszczyńska: Wielkie spory małego narodu (Irena Bilińska)	309
Rišková, Lenka – Hučková, Dana (eds.): Viliam Turčány (Pamäť literárnej vedy) (Matúš Mikšík).....	313

INHALT

STUDIEN

Adam Svetlík, Die kritische Lektüre der slowakischen Literatur in der Wojwodina – in der Slowakei in der zweiten Hälfte des 20. und am Anfang des 21. Jahrhunderts	235
Marína Šimáková Speváková, Die postmoderne Situation der slowakischen Literatur in der Wojwodina und die Prozesse der Transformation der Poesie von 60. Jahren des 20. Jahrhunderts	263

RUNDSCHAU

Jarmila Hodoličová, Das Schaffen für Kinder und Jugend der Slowaken in der Wojwodina in den Jahren 1996 – 2015 (eine Bilanz)	287
Anna Margaréta Valentová, Slowakische evangelische Zeitschriften in der serbischen Wojwodina	298

REZENSIONEN	303
-------------------	-----

CONTENTS

STUDIES

Adam Svetlík, The Critical Reading of Slovak-language Vojvodina Literature Written in the Second Half of the 20 th Century and the Early 21 th Century	235
Marína Šimáková Speváková, The Post-Modern Situation of Slovak-language Literature of Vojvodina and the Processes of Poetry Transformation since the 1960s.....	263

VIEWS

Jarmila Hodoličová, The Authentic Literary Production for the Children and Youth of Vojvodina Slovaks Written between the Years 1996 and 2015 (Summary).....	287
Anna Margaréta Valentová, Slovak-language Evangelical Magazines in Serbian Vojvodina	298

REVIEWS	303
---------------	-----

SLOVENSKÁ LITERATÚRA, ročník 63, 2016, č. 4. Revue pre literárnu vedu. Časopis Ústavu slovenskej literatúry Slovenskej akadémie vied. Adresa redakcie: 811 03 Bratislava, Konventná 13. – Vydáva SAP – Slovak Academic Press s. r. o., Bratislava. Rozširuje, objednávky a predplatné prijíma SAP – Slovak Academic Press s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava. E-mail: sap@sappress.sk. Technická príprava V. Radik. Z dodanej sadzby vytlačil FABER, Bratislava.

Nevyžiadané rukopisy redakcia nevracia.

EV 2870/09.

Distributed by SAP – Slovak Academic Press s. r. o., Bazová 2, 821 08 Bratislava, Slovakia. Distribution rights are held by KUBON and SAGNER, P. O. B. 340108, D-8000, München, Germany.

© Ústav slovenskej literatúry SAV, 2016.

Slovensko-srbské literárne a kultúrne prieniky

Spolupráca Ústavu slovenskej literatúry SAV a Oddelenia slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade v Srbsku sa v rokoch 2015 – 2016 pretransformovala do podoby 2-ročného medzinárodného bilaterálneho vedeckého projektu s finančnou podporou slovenskej Agentúry na podporu výskumu a vývoja a srbského Ministerstva školstva, vedy a technologického rozvoja s názvom Slovensko-srbské literárne a kultúrne prieniky (SK-SRB-2013-0014, zodpovedná riešiteľka Slovensko: Doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., 451-03-545/2015-09/09, zodpovedný riešiteľ Srbsko: Prof. Dr. Adam Svetlík). Projekt s ambíciou prispieť k stabilizácii pojmu slovenská dolnozemska/vojvodinska literatúra v slovenskom literárnovednom prostredí sleduje dve základné línie: 1. vnútroliterárne vzťahy slovenskej literatúry (slovenská literatúra vznikajúca na území Slovenska a jej vzťahy so slovenskou dolnozemskou literatúrou vznikajúcou na území Srbska) a 2. medziliterárne slovensko-srbské literárne vzťahy. V súhrne ide o literárnohistorické, poetologické, kulturologické a komparatívne mapovanie slovensko-srbských literárnych a kultúrnych prienikov, podnetov, existujúcich paralel aj odlišností, o výskum recepčných väzieb, a to s prepojením základného heuristického výskumu a analyticko-interpretáčného výkladu problematiky. Literárnohistorická časť projektu reaguje na potrebu doplnenia materiálového výskumu slovenskej literatúry na území dnešného Srbska v kontexte historických a kultúrno-spoločenských väzieb medzi Slovenskom a tzv. Dolnou zemou v období 18. – 20. storočia a v súčasnosti. V rámci kultúrnych dejín je pozornosť zameraná na účinkovanie slovenských literátov, kňazov, pedagógov a iných osobností v srbskom prostredí v minulosti a tiež na vybrané javy literárneho a kultúrneho života v dnešnej Vojvodine. Cieľom projektu je v podobe jednotlivých prípadových štúdií postihnúť vybrané problémy, a tak doplniť súčasné literárnohistorické a kultúrnohistorické poznanie, priblížiť a analyticky zhodnotiť aktuálnu literárnokritickú reflexiu slovenskej vojvodinskej literatúry, jej vývinové a estetické podoby v oblasti poézie, prózy, literatúry pre deti, tvorbu kľúčových autorov. Sledovanie väzieb a vzťahov, prienikov a styčných miest, ale aj kultúrnych difúzií medzi slovenským, slovenským dolnozemským a srbským prostredím môže pomôcť k presnejšiemu vystihnútiu vývinových aspektov a individuálnych realizácií v ich stredoeurópskom kontextovom začlenení. V aktuálnom čísle prinášame štyri príspevky k skúmaným témam od členov srbského riešiteľského kolektívu.

Kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku v druhej polovici 20. a začiatkom 21. storočia

ADAM SVETLÍK, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta, Univerzita v Novom Sade, Srbsko

SVETLÍK, A.: The Critical Reading of Slovak-language Vojvodina Literature Written in the Second Half of the 20th Century and the Early 21st Century

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 244 – 262.

The paper focuses on the analysis of literary critical reception of Slovak-language Vojvodina literature in Slovakia written in the second half of the 20th century and the early 21st century. It examines the literary critical articles written by Slovak authors that were published in Slovakia's literary magazines (*Slovenské pohľady*, *Slovenská literatúra*, *Romboid* etc.) and also partly in the Slovak-language magazine *Nový život* published in Serbia, as well as in some critics' compilation books. The great emphasis is placed on the reconstruction of the causes, the methods and the pace of, as well as the people involved in restoring the severed relations between the two forms of the same literature, i.e. that written in Slovak language, while what is mainly analysed is the changes in the status of Slovak-language Vojvodina literature (from that in the region to that in the enclave) and their impact on the relations between Slovak-language Vojvodina literature and all-Slovakia literature. Close attention is paid to the authors who did or have done literary critical research into Slovak-language Vojvodina literature in the most systematic way (Peter Andruška, Viliam Marčok, Dalimír Hajko, Oliver Bakoš, Etela Farkašová) and who did or have done their share in the full integration of Slovak-language Vojvodina literature into the all-Slovakia literary context.

Key words: Slovak-language Vojvodina literature, enclave, critical reception of literature, literary magazines, integration

Kritická reflexia slovenskej vojvodinskej literatúry¹ na Slovensku priamo súvisí s publikovaním pôvodnej beletristickej a literárnokritickej tvorby Slovákov z Vojvodiny vo vydavateľstvách a časopisoch na Slovensku. Dokumentuje to zvýšený literárnokritický záujem o slovenskú vojvodinskú literatúru na Slovensku v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď boli obnovené politické a diplomatické vzťahy medzi Československom

¹ Prakticky až do konca deväťdesiatych rokov 20. storočia sa používal termín literárna tvorba juhoslovenských Slovákov. Po rozpade Juhoslávie sa začal používať termín slovenská vojvodinská literatúra a súbežne i označenie slovenská dolnozemska literatúra.

a Juhosláviou, prerušené koncom štyridsiatych rokov, čo malo vplyv aj na to, že slovenské literárne časopisy a knižné vydavateľstvá sa začali sústavnejšie venovať prezentácii literárnej a literárnokritickej tvorby vojvodinských Slovákov. Okrem obnoveného a zvýšeného záujmu o literárnu tvorbu svojej „odlomenej vetvy“ a samokritického, no v podstate predsa len zdvorilostného vyzdvihovania potreby väčšej prítomnosti a adekvátnejšieho hodnotenia tejto literatúry na Slovensku, slovenská literárna kritika, okrem niekoľkých výnimiek, sledovala literárne úsilie vojvodinských Slovákov v danom období poväčšine nesústavne, príležitostne, parciálne a často povrchné. Na druhej strane slovenskí vojvodinskí spisovatelia a literárni kritici hodnotili kritickú reflexiu svojej tvorby na Slovensku ako nedostatočnú, neprimeranú až podceňujúcu, a preto sa o nej otvorene, ale častejšie len v náznakoch, vyjadrovali s nemalou príchuťou rozčarovania a zatrpknutosti.

Tieto frustrácie vo vzťahoch dvoch podôb tej istej, teda slovenskej literatúry pretrvávajú prakticky dodnes, z čoho možno uzavrieť, že sú systémového rázu, spôsobené komplexným vzťahom medzi veľkou (celoslovenskou) a malou (slovenskou vojvodinskou) literatúrou, ktorý je spravidla sprevádzaný pocitmi podceňovania na jednej strane a preceňovania na strane druhej. Problematiku vzťahu medzi celoslovenskou literatúrou a literatúrou vznikajúcou v enklávových, resp. v diasporálnych podmienkach skúmali mnohí slovenskí literárni teoretici (Dionýz Ďurišin, Oskár Čepan, Peter Zajac, Michal Harpáň, Peter Andruška a i.), pričom medzi ich teóriami nie sú podstatnejšie odlišnosti. Rozdiely však vznikali v praktickom fungovaní daných teoretických modelov, lebo teoretická „konštitutívnosť“, „rovnoprávnosť“, „integrovanosť“ sa vo vnútoliterárnych či medziliterárnych vzťahoch v skutočnosti najčastejšie prejavovala ako „cudzosť“, „okrajovosť“, „podradnosť“, „nekompetentnosť“, „sebestačnosť“, slovom minoritnosť, no minoritnosť nielen vo vzťahu enklávových spisovateľov k literatúre väčšinového národa, ale aj vo vzťahu k vlastnej národnej literatúre. Najlepšie to dokumentujú bilingválne či biliterárne pokusy značnej časti slovenských vojvodinských spisovateľov (Paľo Bohuš, Viera Benková, Michal Harpáň, Vítázoslav Hronec, Zlatko Benka, Martin Prebudila a i.) zapojiť sa do väčšinového literárneho kontextu (juhoslovanská, resp. srbská literatúra), ktoré však nevzbudili (očakávaný) čitateľský a literárnokritický záujem a z tohto pohľadu boli neúspešné. Rovnako neúspešné však napriek vynaloženému úsiliu boli aj pokusy jednotlivých slovenských vojvodinských autorov, predovšetkým Vítázoslava Hronca, vyvolať svojou literárnou tvorbou primeraný ohlas kritiky a čitateľov na Slovensku.

Celkovú komplexnosť vzťahu slovenskej vojvodinskej a celoslovenskej literatúry názorne ilustrujú už niektoré staršie polemiky medzi „hornozemskými“ a „dolnozemskými“ literátmi. Jedno z takých nedorozumení vzniklo ešte začiatkom tridsiatych rokov 20. storočia, medzi literárnym kritikom a historikom vojvodinského pôvodu Andrejom Mrázom a slovenským vojvodinským dramatikom Vladimírom Konštantínom Hurbanom (VHV). Polemiku vyvolala Mrázova „povýšenecká“ pripomienka, že Hurban „v prostredí, v ktorom žije, nachádza asi málo materiálu, obracia zraky za svetom, ktorý mu je vzdialenejší a tým aj stroskotáva, alebo ulpieva na opotrebovaných postojoch“.² V pole-

² MRÁZ, Andrej: Problémy súčasnej dramatickej tvorby. In: *Slovenské pohľady*, roč. 46, 1930, č. 4, s. 259 – 279.

mickom texte Priateľská odpoveď Andrejovi Mrázovi³ VHV argumentačne podložene popiera Mrázovo tvrdenie a poukazuje na svoje univerzálne tvorivé inšpiračné žriedlo (belehradský, záhrebský, novosadský, viedenský a bratislavský divadelný repertoár) a bohatú domácu literárnu knižnicu...

V tomto kontexte možno odzoruovať i polemický postoj k slovenskej vojvodinskej literatúre Alexandra Matušku, ktorý začiatkom sedemdesiatych rokov 20. storočia v rozhovore so Samuelom Dubovským vyčítavo poukázal na vtedajšie uprednostňovanie juhoslovanských autorov pred slovenskými autormi v časopise *Nový život*, a tým nepriamo naznačil akýsi povýšenecký či sebastačný postoj slovenských vojvodinských Slovákov k vtedajšej literatúre vznikajúcej na Slovensku: „*Váš postoj k nám môže a má byť kritický, nemal by však byť podceňujúci, či dokonca pohŕdavy.*“⁴ Tieto Matuškovce kritické pripomienky treba ale vidieť v dobovom spoločensko-politickom a literárnom kontexte, čo znamená z perspektívy situácie slovenskej literatúry v období tzv. normalizácie a konsolidácie, ktorá zrejme nemohla byť veľmi podnetnou pre Slovákov vo Vojvodine, najmä ak ju porovnáme so „zlatými“, inšpirujúcimi šesťdesiatymi rokmi 20. storočia. Práve preto sa A. Matušku, ktorý mal výrazne empatický, no zároveň i kritický postoj k vojvodinským Slovákom a k ich literárnemu úsiliu, zrejme dotkla určitá rezervovanosť slovenských vojvodinských spisovateľov k slovenskej „konsolidovanej a normalizovanej“ literatúre a ich vtedajšie „slniečnicové“ obracanie sa na juhoslovanskú, predovšetkým srbskú literatúru, v tom období priam previtajúcu.

Problém „preceňovania“ či „podceňovania“ vo vzťahu národnej a enklávovej literatúry sa prejavoval aj neskôr, vo veľmi obnaženej podobe ho nastolil Pavol Janík v príznačne pomenovanom texte *Menšina je viac ako väčšina*,⁵ ktorý prečítal na vedeckom seminári *Život a dielo troch...* (Vítázoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko): „*výlučné vedomie minority tu prerastá až za hranice štandardného sebavedomia a predovšetkým v Juhoslávii badať až sklon k ilúziám založeným na sebaaprečňovaní nielen vo vzťahu k okolitému majoritnému obyvateľstvu, ale aj vo vzťahu k Slovákom žijúcim vo svojej materskej krajine.*“

V tomto kontexte možno vnímať aj Hroncov permanentný kritický až polemický vzťah k literatúre na Slovensku, ktorý sa najsústavnejšie prejavuje v jeho dlhoročnej revalorizácii slovenskej literárnej, predovšetkým básnickej tradície a jej, podľa tohto autora, dominantného romantizujúceho charakteru. Na druhej strane, v mnohých Hroncových literárnokritických textoch a tiež v jeho denníkoch cítiť už značnú spisovateľovu zatrpknutosť vyplývajúcu z nevšímavosti a nedocenenia jeho premysleného a bohato navrstveného literárneho diela zo strany slovenskej literárnej verejnosti, a to aj napriek maximálnej osobnej angažovanosti o jeho prezentáciu čitateľom na Slovensku (výber z poézie *Podiel na jablku*, básnická zbierka *Prikre svahy*, romány *Pán vzduchu* a *kráľov syn* a *Plný ponor*, výber z beletristickej a literárnokritickej tvorby *Dvere na nástupište*).

³ HURBAN, Vladimír Vladimírov: Priateľská odpoveď Andrejovi Mrázovi. In: *Slovenské pohľady*, roč. 46, 1930, č. 6 – 8, s. 267 – 269.

⁴ Literárny kritik Alexander Matuška medzi nami (Rozhovor Samuela Dubovského a Alexandra Matušku). In: *Nový život*, roč. 39, 1987, s. 599 – 601.

⁵ JANÍK, Pavol: Menšina je viac ako väčšina. In: *Život a dielo troch...* (Vítázoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko). Nitra : Spolok slovenských spisovateľov – Filozofická fakulta UKF, 2001, s. 17 – 21. Seminár sa konal 17. mája 2001 na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre.

Práve o tejto neadekvátnej recepcii a skutočnej nedocenenosti slovenskej vojvodinskej literatúry (a kultúry) najčastejšie a najsystematickejšie písal Michal Babiak. Z pozície dvojdomého autora sa Babiak veľmi kriticky vyjadroval o vzťahu Slovenska k literatúre a kultúre vojvodinských Slovákov, čo badať už v jednom z jeho prvých textov o tejto problematike s názvom Kde sa končí záujem slovenskej literárnej kritiky vo veľmi krutej výstrahe: „*Slovenská literárna kritika alebo zmení v pozitívnom smere svoj postoj voči slovenskej literatúre za hranicami, alebo ju pochová.*“⁶

(Samo)kritickosťou, ale zároveň aj prenikavou analýzou kritickej reflexie slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku je poznačený aj provokačno-polemický text Viliama Marčoka Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša?⁷ Autor nielen sústavne literárnokriticky sledoval literatúru vojvodinských Slovákov, ale pritom sa aj priamo zapájal do ich literárneho života, keď pravidelne publikoval v časopise *Nový život* a zúčastňoval sa mnohých literárnych podujatí vojvodinských Slovákov, dôkladne analyzoval a zhodnotil vzťah Slovenska k literatúre krajanov, predovšetkým vojvodinských Slovákov. Už v úvode svojej štúdie Marčok tento vzťah definuje ako „*schizofrenický*“ fenomén, teda ako neprirodzenú rozdvajenosť slovenskej literatúry, pričom zdôrazňuje najmä „*macošský*“ nezáujem literárnej verejnosti na Slovensku o krajskú literárnu tvorbu: „*Okrem náhodných recenzných zmienok o tam vydaných dielach a zriedkavých vydanií antológií či jednotlivých kníh tu akoby o tomto obdivuhodnom fenoméne, ktorý si zaslúži pozornosť už za to, že prežil – a ponechaný sám na seba!, – u nás nikto nič súvislejšie nenapísal.*“⁸ Pritom Marčok sa stavia kriticky aj k tendencii na Slovensku krajskú literatúru „*hegemonizovať*“, „*nivelizovať*“ jej inakosť a takýmto spôsobom ju „*inkorporovať*“ do (celo)slovenskej literatúry. Podľa tohto kritika práve takáto nezodpovedajúca recepcia krajskej literatúry potom často vyvolávala u niektorých spisovateľov a kritikov krajskej literatúry prehnané vyzdvihovanie odlišnosti, svojbytnosti až sebestačnosti, u niektorých literátov až retrográdnú zakotvenosť v insitnosti a lokálpatriotizme. Z tohto dôvodu V. Marčok zvlášť zdôrazňuje potrebu integrujúceho literárnokritického výskumu predovšetkým inovačného prínosu krajskej literatúry do celoslovenského literárneho kontextu, alebo, ako to on definuje, jej „*obohacujúcu inakosť*“, odporovanú vždy v širších literárnych súvislostiach a konfrontovanú so základnými tvorivými tendenciami v celoslovenskej literatúre.

Okrem už uvádzanej systémovej podmienenosti, teda špecifického charakteru literárnej tvorby vznikajúcej v enklávových podmienkach, na kritickú recepciu slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku vplývali aj neliterárne, predovšetkým historické, spoločensko-politické a ideologické činitele. Prvou takou závažnejšou historickou udalosťou bol rozpad rakúsko-uhorského štátu po ukončení 1. svetovej vojny, ktorý spôsobil zmenu statusu slovenskej vojvodinskej literatúry a jeho premenu z regionálneho na en-

⁶ BABIAK, Michal: Kde sa končí záujem slovenskej literárnej kritiky. In: *Fórum mladej literárnej kritiky*. Bratislava : Fragment, 1992, s. 16 – 21.

⁷ MARČOK, Viliam: Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša? In: *Zborník Matice slovenskej – Literárna veda*. Martin : Matica slovenská, 2001, s. 8 – 18. Išlo o úvodný referát prednesený na medzinárodnom vedeckom seminári *Literárna tvorba Slovákov v zahraničí*, ktorý sa konal 23. a 24. septembra 2010 v Martine.

⁸ Tamže, s. 10.

klávoy vo vzťahu k národnej (slovenskej) literatúre, respektíve na nadobudnutie menší-nového charakteru vo vzťahu k literatúre väčšinového národa (národov) v novom štátnom útvare Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Zmenená pozícia spôsobila pohotové pragmatické úsilie vojvodinských Slovákov maximálne sa prispôbiť novovzniknutej spoločenskej situácii, predovšetkým pokračovať v udržiavaní blízkych vzťahov s národ-nou literatúrou, ale zároveň nadviazať aj súbežné kontakty s literatúrami a kultúrami ná-rodov žijúcich v spoločnom štáte. Príznačné však je, že okrem už tradične blízkeho vzťa-hu k srbskej literatúre a kultúre sa Slováci vo Vojvodine už vtedy obracali aj na literatúru iných národov a národností v spoločnom štáte, predovšetkým na Čechov a Chorvátov, a neskôr, v druhej polovici 20. storočia, aj na iné národnosti či národnostné menšiny.

Pre literárne vzťahy medzi Slovákami vo Vojvodine a na Slovensku mali však najra-dikálnejšie následky ideologické činitele a premeny kulminujúce v roku 1948, keď boli úplne prerušené všetky kontakty medzi literatúrou vznikajúcou na Slovensku a sloven-skou vojvodinskou literatúrou. To prakticky znamenalo, že sa literatúra vojvodinských Slovákov v „revizionistickej“ či „titoistickej“, teda nesocialistickej spoločnosti na Slo-vensku už nevnímala ako súčasť (celo)slovenskej socialistickej literatúry. O praktických následkoch takto vnímanej literatúry na Slovensku azda najlepšie svedčí fakt, že v slov-nikoch slovenských spisovateľov a v dejinách slovenskej literatúry, ktoré vychádzali po 2. svetovej vojne prakticky až po *Slovník slovenských spisovatel'ov* Valéra Mikulu (1999), respektíve po tretí zväzok *Dejín slovenskej literatúry* pripravený kolektívom pod vede-ním V. Marčoka (2004), nebolo miesto pre slovenských vojvodinských spisovateľov a pre slovenskú vojvodinskú literatúru. Starší dolnozemskí autori (Félix Kutlík, Gustáv Maršall-Petrovský, Albert Martiš, Jozef Podhradský, Ján Čajak st. a i.) aj slovenskí voj-vodinskí autori, ktorí sa natrvalo presťahovali na Slovensko (Andrej Mráz, Zlatko Klátik, Ján Čajak ml. a i.), boli síce zaradení do literárnohistorických syntéz, no prezentácia sú-dobej tvorby slovenských vojvodinských spisovateľov a literárnych kritikov, respektíve súdobého slovenského vojvodinského literárneho života v literárnohistorických publiká-ciách vychádzajúcich v povojnovom období na Slovensku sa vôbec nekonala. Situáciu možno ilustrovať prípadom vydávania *Slovníka slovenskej literatúry*, do ktorého boli pôvodne zaradení aj autori z Vojvodiny, no keďže sa v diele nachádzali aj proskribovaní autori z vtedajšej slovenskej emigrácie, prvé do tlače pripravené vydanie slovníka bolo v roku 1979 zošrotované. V neskôr vydannej dvojzväzkovej *Encyklopédii slovenských spi-sovateľ'ov* (1984) tak boli okrem emigrantských spisovateľov vyradení aj slovenskí voj-vodinskí autori.

Značný posun v literárnohistorickej reflexii slovenskej vojvodinskej literatúry, naj-mä vo vnímaní jej miesta v kontexte celoslovenskej literatúry, nastal v deväťdesiatych rokoch 20. storočia po páde totality v Československu. Prvým signálom zmien bolo pub-likovanie *Bio-bibliografického súpisu súčasných slovenských spisovateľ'ov z Juhoslávie* Víťazoslava Hronca, ktorý vydal ako rozmnoženinu v roku 1990 Literárnovedný ústav SAV v Bratislave. O niekoľko rokov vyšiel aj *Slovník slovenských spisovatel'ov z Dolnej zeme* (1994) Miroslava Demáka, vydaný v jeho súkromnom vydavateľstve ESA. V polo-vici deväťdesiatych rokov uverejnil Michal Harpán v časopise *Slovenská literatúra* na dve pokračovania svojrázne krátke dejiny súčasnej slovenskej vojvodinskej literatúry pod

názvom Slovenská literatúra v Juhoslávii po roku 1945.⁹ Spojivom všetkých uvedených publikácií je, že ich v slovenskom prostredí realizovali slovenskí vojvodinskí autori. Indikatívne však je, že sa v takejto praxi pokračovalo aj neskôr a že väčšinu na Slovensku uverejnených literárnohistorických textov o literatúre Slovákov vo Vojvodine napísali slovenskí vojvodinskí, resp. dvojdomí autori. Tak napr. Michal Babiak v *Dejinách slovenskej literatúry III* (2004) V. Marčoka napísal stať Krajanská literatúra (1945 – 2000) a Jarmila Hodoličová v *Dejinách slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960* (2010) Zuzany Stanislavovej a kolektívu napísala časť o dejinách slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti a mládež. Títo autori, a možno k nim priradiť ešte i Michala Harpáňa, väčšinou písali aj heslá o slovenských vojvodinských autoroch pre iné (knižne vydané aj internetové) slovníky a encyklopédie. Tento údaj naznačuje nielen dôveru slovenských redaktorov, editorov a vydavateľov v odbornosť slovenských vojvodinských literárnych historikov, no zároveň signalizuje nerozhladenosť, nezáujem a v tom zmysle aj nedostatočnú odbornú kompetentnosť slovenských autorov, pokiaľ ide o slovenskú vojvodinskú literatúru.

Časové vymedzenie témy predloženej štúdie (druhá polovica 20. a začiatok 21. storočia) teda súvisí predovšetkým so zánikom ideologicko-politickej bariéry vo vzťahu dvoch podob tej istej literatúry, ale zároveň i s rozprúdením literárneho života vojvodinských Slovákov v šesťdesiatych rokoch 20. storočia, keď vrcholila literárna tvorba spisovateľov prvej povojnovej generácie (Paľo Bohuš, Andrej Ferko, Ján Labáth, Michal Babinka, Pavel Mučaji, Miroslav Krivák, Pavel Čáni, Ján Kmeť) a k slovu sa hlásili už i niektorí mladší autori (Juraj Tušiak, Víťazoslav Hronec, Viera Benková, Michal Harpáň). Okrem týchto činiteľov vplývalo na kritickú recepciu slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku najmä publikovanie diel slovenských vojvodinských autorov vo vydavateľstvách na Slovensku. Prvé knihy slovenských spisovateľov z Vojvodiny na Slovensku v povojnovom období vyšli až v druhej polovici šesťdesiatych rokov. Boli to výbery z básnickej tvorby vtedy najvýznamnejších slovenských vojvodinských básnikov Jána Labátha *Vzbura oblakov* (1965) a Michala Babinku *Bezbožné letá* (1966), ku ktorým napísal doslovy vtedy najvplyvnejší literárny kritik vojvodinských Slovákov Ján Kmeť. Okrem toho v spolupráci vydavateľstva Mladé letá z Bratislavy a Obzor z Nového Sadu vyšli v danom čase aj knihy pre deti Michala Babinku *Cengáčik na dobré ráno* (1968) a *Ako rástol Igorko* (1970) a Juraja Tušiaka *Jednoduché slová* (1969). Výrazným podnetom na rozprúdenie literárnych kontaktov medzi Slovenskom a vojvodinskými Slovákami bolo vtedajšie nadviazanie priamej spolupráce medzi *Slovenskými pohľadmi* a *Novým životom*, v rámci ktorej bolo v roku 1969 zostavené tematické číslo *Slovenských pohľadov*, kde bola predstavená aktuálna literárna, beletristická a literárnokritická tvorba vojvodinských Slovákov.

Vydávanie kníh slovenských vojvodinských autorov na Slovensku pokračovalo aj neskôr, keď vyšli výbery, resp. antológie poézie *Rodisko hmiel* (1981, zostavovateľ M. Harpáň), *Súčasne* (1990, zostavovateľ V. Hronec), *Skutočnosti* (1992, zostavovateľ Maroš Benčaj), *Biele slnko* (1995, zostavovateľ P. Andruška), *Antológia slovenskej krajan-*

⁹ HARPÁŇ, Michal: Slovenská literatúra v Juhoslávii po roku 1945. In: *Slovenská literatúra*, roč. 43, 1995, č. 6, s. 460 – 470; roč. 44, 1996, č. 1 – 2, s. 110 – 120.

skej poézie (2001, zostavovateľ P. Andruška), *Nikam a späť* (2005, zostavovateľ Ladislav Čáni, výber zo slovenskej vojvodinskej poézie Adam Svetlík) a *Medzi dvoma domovmi I* (2008, výber zo slovenskej vojvodinskej poézie M. Harpáň). Na Slovensku vyšli aj tri antológie prózy vojvodinských Slovákov vo výbere M. Harpáňa *Svetlá v kozube* (1971), *Hlboké koľaje* (1988) a *Medzi dvoma domovmi II* (2010) a bola publikovaná antológia literárnokritických esejí *Medzi dvoma domovmi III* (2010, zostavovateľ M. Harpáň). Najviac kníh na Slovensku doteraz vydal Viťazoslav Hronec: výber z básnickej tvorby *Podielska jablko* (1990, výber František Lipka), básnickú zbierku *Príkry svahy* (2014), romány *Pán vzduchu a kráľov syn* (1993) a *Plný ponor* (1999) a napokon autorský výber z celoživotnej tvorby *Dvere na nástupište* (2010). Okrem *Bezbožných liet* vyšiel Michalovi Babinkovi na Slovensku výber z poézie *Sviatok jazier* (1999), ktorého zostavovateľ bol V. Marčok. Paľovi Bohušovi v deväťdesiatych rokoch vyšla na Slovensku jeho predposledná básnická zbierka *Tretia strana mince* (1993) a tiež výber z poézie *Jesenná minca* (1997), ktorý urobil M. Harpáň. Na Slovensku bol publikovaný aj román Zlatka Benku *Striebro piesočného lesa* (1996), tiež Harpáňova *Teória literatúry* (1996, následne v niekoľkých reediciách) a výber z literárnokritickej tvorby *Texty a kontexty* (2004), tiež kniha literárnych kritik Jána Kmeťa *Dolnozemske podoby slovenskej sebaúcty* (1996).

Veľavravné je, že prvé literárnokritické texty o literatúre vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia napísal „dvojdomý“ autor Andrej Mráz. Boli to prehľadné články či recenzie o súdobom literárnom úsilí vojvodinských Slovákov,¹⁰ v ktorých autor spravdila v úvode najprv v skratke informoval slovenskú verejnosť o dejinách slovenského vojvodinského literárneho a kultúrneho života a potom už dôkladnejšie priblížil niektoré z prvých v povojnovom období publikovaných kníh, konkrétne romány Miroslava Kriváka *Úsvit nad rovinou* a *Srdcia mladých* a literárnokritické štúdie Jána Kmeťa *Pohlady a portréty*. Z pozície dobrého znalca slovenskej vojvodinskej literatúry, do ktorej sa časťou svojej tvorby aj sám začleňoval, ich zhodnotil veľmi kriticky: Krivákovi zazlieval predovšetkým nedostatočnú nadväznosť na slovenskú literatúru a inšpirovanie sa (len) juhoslovanskou literárnou tradíciou, zatiaľ čo Kmeťovi vytýkal najmä „metodologickú rozháranosť“ a „strácanie sa v ľubovoľných termínoch a neadekvátnych kritériách“, pričom u oboch autorov kritizoval nízku jazykovú a štylistickú úroveň ich prác. Príznačné však je, že v texte *Ako ďalej?* z roku 1956 Mráz zvlášť poukazuje na potrebu bližšieho primknutia sa slovenskej vojvodinskej literatúry k literatúre na Slovensku: „Pritom znovu podčiarkujem, že takúto oporu pre svoj literárny vývin mladí slovenskí spisovatelia v Juhoslávii môžu získať predovšetkým na báze svojho tvorivého primknutia sa k celonárodnej slovenskej literatúre.“¹¹ Len o niekoľko rokov neskôr, už v pozmenenom spoločensko-ideologickom kontexte, v článku V Juhoslávii po slovensky Mráz už zrovnoprávňuje aj ďalšie dva kontexty, do ktorých sa literatúra vojvodinských Slovákov začleňuje, a tým vlastne „legitimizuje“ jej trojkontextový charakter: „Nazdávam sa, a dokazujú to aj dejiny podielu dolnozemsých spisovateľov v našej literatúre, že

¹⁰ MRÁZ, Andrej: Ako ďalej? In: *Kultúrny život*, roč. 12, 1957, č. 47, s. 8; MRÁZ, Andrej: V Juhoslávii po slovensky. In: *Kultúrny život*, roč. 18, 2016, č. 11, s. 4; MRÁZ, Andrej: Súbor štúdií o literárnom živote juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenská literatúra*, roč. 11, 1964, č. 2, s. 185 – 188.

¹¹ MRÁZ, Andrej: Ako ďalej? In: *Kultúrny život*, roč. 12, 1957, č. 47, s. 8.

každá menšinová literatúra svoj *raison d'être* nadobúda zakotvenosťou v špecifickom prostredí, z ktorého vyrastá a ktorému je adresovaná, a že iba na tejto platforme môže sa organicky začleňovať tak do celonárodnej literatúry, písanej v tom jazyku, ako i do literatúry a života národov v štátnom zväzku, v ktorom existuje.“¹²

Publikovanie výberov z poézie Michala Babinku *Bezbožné letá* a Jána Labátha *Vzbura oblakov* v druhej polovici šesťdesiatych rokov na Slovensku vyvolalo značnú literárnokritickú reakciu, čo dokladajú recenzie V. Marčoka,¹³ Jozefa Gerbóca,¹⁴ Jána Gregorca,¹⁵ Jozefa Bžocha,¹⁶ Imricha Vaška...¹⁷ Pre všetky tieto texty je však spoločné určité „prekvapenie“ posudzovateľov už z faktu existencie literárnej tvorby vojvodinských Slovákov, čo potom zrejme spôsobilo i nedostatočnú kontextualizáciu interpretovanej poézie a jej autorov, konkrétne jej porovnávanie so súdobou básnickou tvorbou na Slovensku a začlenenie Babinku a Labátha do kontextu celoslovenskej literatúry. Zo všetkých recenzentov jedine V. Marčok aspoň čiastočne, z dvojazyčného výberu *Rovina spieva – Raspevana ravnica*, poznal súčasnú poéziu vojvodinských Slovákov, takže básnickú tvorbu Michala Babinku pozoroval aj v širších súvislostiach literatúry vojvodinských Slovákov a zároveň ju konfrontoval so súdobou poéziou, aká sa v tom čase písala na Slovensku. Už touto recenziou V. Marčok, vtedy mladý začínajúci literárny kritik, prejavil nepredstieraný záujem o slovenskú vojvodinskú poéziu a literatúru, ktorej kritickému čítaniu sa neskôr sústavne venoval. Okrem priazne a sympatie mali všetci recenzenti aj kritické pripomienky k literárnej úrovni analyzovanej poézie, najmä k jej jazykovým a štylistickým nedostatkom.

Koncom šesťdesiatych rokov prejavil značný záujem o slovenskú vojvodinskú literatúru literárny kritik a historik Ivan Kusý. Začalo sa to roku 1969 jeho účasťou na oslavách výročia petrovského gymnázia, kde predniesol príspevok *Slovenská dolnozemska (vojvodinska) literatúra*,¹⁸ a pokračovalo i neskôr v sedemdesiatych rokoch jeho sústavným sledovaním a analyzovaním súdobej literárnej tvorby vojvodinských Slovákov, čo potvrdzujú texty *Súčasná próza juhoslovanských Slovákov*,¹⁹ *Kritiky Vítázoslava Hronca*²⁰ a *Časopis Nový život a slovenská literatúra v ČSSR*.²¹ Kusý sa v nich sústredil hlavne na prozaickú a literárnokritickú tvorbu vojvodinských Slovákov, konkrétne na reflexiu výberu zo súdobej slovenskej vojvodinskej prózy *Svetlá v kozube*, ktorý na Slovensku vydal M. Harpán, a na Hroncovu knihu kritik *Za poetikou*. Obe knihy boli pre Kusého podnetom nielen pre svojrázny literárnohistorický prehľad dejín slovenskej vojvodinskej

¹² MRÁZ, Andrej: V Juhoslávii po slovensky. In: *Kultúrny život*, roč. 18, 2016, č. 11, s. 4.

¹³ MARČOK, Viliam: Neznámy a náš. In: *Kultúrny život*, roč. 22, 1967, č. 19, s. 12.

¹⁴ GERBÓC, Jozef: Vzbura oblakov Jána Labátha. In: *Mladá tvorba*, roč. 11, 1966, č. 3, s. 45.

¹⁵ GREGOREC, Ján: Dynamizmus a dimenzie. In: *Kultúrny život*, roč. 20, 1965, č. 49, s. 4.

¹⁶ BŽOCH, Jozef: Babinka nie je básnikom okrajovým. In: *Romboid*, roč. 2, 1967, č. 2, s. 77 – 79.

¹⁷ VAŠKO, Imrich: Básnik prichádza k svojim. In: *Mladá tvorba*, roč. 12, 1967, č. 5, s. 40.

¹⁸ KUSÝ, Ivan: Slovenská dolnozemska (vojvodinska) literatúra. In: *Petrovské gymnázium vo vývine slovenskej kultúry vo Vojvodine*. Zborník prác zo sympózia 5. a 6. októbra 1969 v Petrovci. Nový Sad, 1969, s. 89 – 93.

¹⁹ KUSÝ, Ivan: Súčasná próza juhoslovanských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 25, č. 5, s. 425 – 432.

²⁰ KUSÝ, Ivan: Kritiky Vítázoslava Hronca. In: *Slovenské pohľady*, roč. 95, 1979, č. 10, s. 56 – 59.

²¹ KUSÝ, Ivan: Časopis Nový život a slovenská literatúra v ČSSR. In: *Nový život*, roč. 31, 1979, č. 6, s. 486 – 490.

prózy, ale aj pre zmapovanie vtedy aktuálnych tradicionalisticko-modernistických konfrontácií v literatúre a kultúre vojvodinských Slovákov. V súlade s vtedajším hodnotením slovenskej prozaickej tvorby Kusý síce vyzdvihuje Labáthovo a tiež Hroncovo modernistické úsilie, ale evidentne preceňuje tvorivý potenciál próz, aké vtedy písal Janko Čeman, lebo ich pozoruje predovšetkým v kontexte realistickej poetiky, ktorá už v danom období (začiatok sedemdesiatych rokov) nemala žiadny podnecujúci potenciál. Pre obnovovanie literárnych vzťahov medzi Slovákami vo Vojvodine a Slovenskom mali ale omnoho väčšiu váhu Kusého teoretické úvahy o medziliterárnych a vnútoliterárnych vzťahoch, konkrétne jeho explicitné poukazovanie na nevyhnutnosť i potrebu rovnoprávneho začleňovania sa slovenskej vojvodinskej literatúry do celoslovenského literárneho kontextu a súčasne i do literatúr juhoslovanských národov a národností, dovtedy označovaných za nesocialistické: „*Slovenskú vojvodinskú literatúru možno skúmať v celku dejín slovenskej literatúry, v celku literatúry národov a národností Juhoslávie a relatívne samostatne.*“²² Takouto pozíciou, ale i priamym biliterárnym začleňovaním sa do väčšinového kontextu by slovenskí vojvodinskí spisovatelia mali byť – podľa Kusého – svojráznym mostom medzi celoslovenskou a juhoslovanskou literatúrou.

Okrem I. Kusého v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia novšiu slovenskú vojvodinskú literatúru na Slovensku sústavnejšie literárnokriticky sledovali najmä Július Noge, Daniel Okáli a Zlatko Klátik. Július Noge uverejnil v roku 1973 v *Romboide* krátku recenziu Tušiakovej knihy pre deti *Muška svetluška hračky*²³ a v roku 1978 dvojrecenziu cestopisnej knihy Andreja Čipkára *Návrat do neznáma* a zbierky poviedok Vítazoslava Hronca *Prievan*,²⁴ v ktorej pozitívne zhodnotil najmä Hroncove prózy: „*Hroncov Prievan je jednak filozoficky i tvarove premyslenejší, ako boli podobné prózy u nás (...).*“²⁵ Na súčasnú slovenskú poéziu sú orientované aj tri krátke informatívne recenzie Daniela Okáliho, v ktorých písal o poézii Viery Benkovej,²⁶ o básnických zbierkach Pavla Mučajiho²⁷ a o dvoch knihách Maríny Vyvijalovej *Básnické dielo Juraja Mučajiho* a *Listy písané v tieni smrti*.²⁸

Zlatko Klátik, dvojdomý, no v Juhoslávii až do konca osemdesiatych rokov 20. storočia proskribovaný literárny kritik a historik, v danom období sústavne sledoval literárny život Slovákov vo Vojvodine a uverejnil o ňom niekoľko literárnokritických textov, z ktorých vyniká najmä príležitostný prehľadný článok *Tridsať rokov Nového života* – časopisu juhoslovanských Slovákov,²⁹ v ktorom zmapoval nielen tridsaťročné dejiny časopisu *Nový život*, ale zároveň dejiny povojnového literárneho života vojvodinských Slovákov. Podobne koncipovaná je aj jeho dlhšia recenzia Prvý súbor štúdií Michala Harpaňa po slovensky, kde

²² Tamže, s. 487.

²³ NOGE, Július: Pre slovenské deti v Juhoslávii. In: *Romboid*, roč. 8, 1973, č. 8, s. 61.

²⁴ NOGE, Július: Dve knihy prózy. In: *Nový život*, roč. 30, 1978, č. 2, s. 185 – 187.

²⁵ Tamže, s. 187.

²⁶ OKÁLI, Daniel: Slovenská poetka z Juhoslávie. In: *Matičné čítanie*, roč. 9, 1976, č. 19, s. 9.

²⁷ OKÁLI, Daniel: Neutíchol spev básnikov. In: *Matičné čítanie*, roč. 9, 1976, č. 18, s. 10; Pavel Mučaji: Trvanie básnika. In: *Slovenské pohľady*, roč. 102, 1986, č. 8, s. 141 – 142.

²⁸ OKÁLI, Daniel: O tvorbe a živote Juraja Mučajiho. In: *Matičné čítanie*, roč. 4, 1971, č. 16, s. 9.

²⁹ KLÁTIK, Zlatko: *Tridsať rokov Nového života* – časopisu juhoslovanských Slovákov. In: *Slovenská literatúra*, roč. 25, 1978, č. 5, s. 623 – 627.

je posudzovaná publikácia *Priestory imaginácie* len pozadím, na ktorom Klátik dôkladne komentuje témy načrtnuté v recenzovanej knihe: status slovenskej vojvodinskej literatúry, slovenská vojvodinská medzivojnová poézia, typológie povojnovej básnickej a prozaickej tvorby vojvodinských Slovákov a pod.³⁰ Hoci publikáciu zhodnotil vcelku pozitívne („*Z úvahy nad Harpáňovou knihou vyplýva poznatok, že ide o vyspelé a ambiciózne chápanie a interpretovanie literárnych javov a procesov...*“), mal značné pripomienky k Harpáňovej „univerzalizačnej“ interpretačnej perspektíve: „*V opozícii k starším typom práce z tohto prostredia (napr. Jána Kmeťa) Harpáň do značnej miery zanedbáva spoločenský aspekt prístupu k literárnym javom, takže si prostredníctvom jeho výkladu ťažko možno vytvoriť obraz o konkrétno-historickom prostredí, z ktorého literatúra enklávy vyrastala a podľa ktorého sa utvárala. Z obáv, že sa príliš budú vtláčať do pozornosti rodné znamienka lokality alebo periférie, obraz sa príliš univerzalizuje.*“³¹ Recenziou je aj Klátikov text Výročie časopisu Svit ako päťdesiat rokov organizovaného literárneho života Slovákov vo Vojvodine,³² no v podstate je to prehľadný literárnokritický článok, v ktorom na základe jednotlivých príspevkov v zborníku nielen hodnotí autorov, no zároveň načrtáva svojrázne dejiny medzivojnovej slovenskej vojvodinskej literatúry.

Na staršie obdobia v kritickej recepcii slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia sa orientovali literárni historici Augustín Maťovčík, Milan Krajčovič, Rudo Brtáň, Michal Kocák, Alexander Šimkovič, Vladimír Petřík a i. Augustín Maťovčík uverejnil v tomto období dve rozsiahle literárnohistorické štúdie³³ a tiež tri krátke recenzie,³⁴ v ktorých písal o slovenských vojvodinských literátoch z 19. a zo začiatku 20. storočia (Michal Godra, Félix Kutlík a VHV) a posudzoval literárnohistorickú prácu historika Samuela Čelovského. Rudo Brtáň písal o Michalovi Godrovi, Michal Kocák o Jozefovi Podhradskom, Alexander Šimkovič o Jánovi Čajakovi, Vladimír Petřík o Gustávovi Maršallovi-Petrovskom. Milan Krajčovič recenzoval knihy Samuela Čelovského *Mladosť Félixa Kutlíka*³⁵ a Jána Kmeťa *Juhoslovenské motívy v slovenskej literatúre*.³⁶

Jednotlivé recenzie a kratšie literárnokritické články v tomto období písali aj iní literárni kritici a historici: Jozef Hvišč, Milan Richter, Karol Rosenbaum, Alexander Matuška,

³⁰ KLÁTIK, Zlatko: Prvý súbor štúdií Michala Harpáňa po slovensky. In: *Slovenská literatúra*, roč. 23, 1976, č. 2, s. 236 – 240.

³¹ KLÁTIK, Zlatko: Prvý súbor štúdií Michala Harpáňa po slovensky. In: *Slovenská literatúra*, roč. 23, 1976, č. 2, s. 238.

³² KLÁTIK, Zlatko: Výročie časopisu Svit ako päťdesiat rokov organizovaného literárneho života Slovákov vo Vojvodine. In: *Slovenské pohľady*, roč. 93, 1977, č. 6, s. 127 – 131.

³³ MAŤOVČÍK, Augustín: Svedectvo dokumentov o živote a činnosti Michala Godru. In: *Nový život*, roč. 33, 1981, č. 5, s. 471 – 485; MAŤOVČÍK, Augustín: Osobnostné a tvorivé kontakty Vladimíra Hurbana Vladimírova so Štefanom Krčmérym. In: *Nový život*, roč. 36, 1984, č. 7, s. 517 – 527.

³⁴ MAŤOVČÍK, Augustín: Samuel Čelovský: Mladosť Félixa Kutlíka. In: *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 8, s. 140; MAŤOVČÍK, Augustín: Časopis Nový život v literatúre a kultúre Slovákov vo Vojvodine. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 5, s. 789; MAŤOVČÍK, Augustín: Čelovský S.: Bibliografia časopisu Náš život. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 1, s. 151.

³⁵ KRAJČOVIČ, Milan: Čelovský, S.: Mladosť Félixa Kutlíka. In: *Historický časopis*, roč. 33, 1985, č. 1, s. 133 – 134.

³⁶ KRAJČOVIČ, Milan: Po srbsky o našej histórii. In: *Matičné čítanie*, roč. 4, 1971, č. 16, s. 9.

Peter Andruška, Milan Resutík, František Miko, Viktor Kochol, Dalimír Hajko, Milan Pišút, Michal Chuda, Ľubica Bartalská, Milan Šútovec... Z týchto textov je však zrejmé, že pre slovenskú literárnu kritiku bol najzaujímavejší slovenský vojvodinský autor Michal Harpáň. O Harpáňovej literárnokritickej tvorbe František Miko napísal štúdiu Syntetické tendencie v literárnovednom výskume,³⁷ v ktorej analyzoval tri Harpáňove knihy: *Priestory imaginácie*, *Kritické komentáre a Poézia a poetika Michala Babinku*. Už podnázov Mikovho textu (Michal Harpáň a problematika slovenskej literatúry ako národnostnej) naznačuje recenzentovo sústreďenie sa na individuálnu literárnovednú metodológiu M. Harpáňa a zároveň na jej komparatívny rozmer. Miko pozitívne zhodnotil predovšetkým Harpáňov literárnovedný syntetizmus, prostredníctvom ktorého musel „jednak suplovať jednotlivé literárnovedné aktivity, a jednak nadväzovať pri interpretácii literárnych faktov na historické, sociologické a etnografické súvislosti“, pričom zvlášť vyzdvihuje to, že Harpáň „pracuje rovnako esejistickou interpretáciou ako najvlastnejším jazykom kritiky, ako aj s teoretickou analýzou a so systémovými súvislosťami, a nemôže sa zaobiť ani bez komparativistických aspektov“.³⁸ Ako výrazne podnetnú pre komparatívny výskum Miko vidí najmä Harpáňovu dôkladnú analýzu „prelomu“ v statuse slovenskej vojvodinskej literatúry, ktorý sa udial po roku 1918: „Z regionálneho variantu materskej slovenskej literatúry stáva sa ona svojráznym systémom s vlastným vývinovým pohybom, pričom – udržiujúc prirodzene svoje dvojaké finálne vzťahy: v spoločensťve s pôvodnou materskou literatúrou a v novom spoločensťve juhoslovanských literatúr – začína hrať aj istú úlohu prostredníka.“³⁹

Podobne „teoreticky“ je skoncipovaná aj dlhšia recenzia Harpáňovej knihy *Teória literatúry* z pera Milana Šútovca uverejnená roku 1988 v *Slovenských pohľadoch* pod názvom Nad teóriou literatúry Michala Harpáňa.⁴⁰ Šútovec vidí Harpáňovu *Teóriu literatúry* ako prvú slovenskú „národnú teóriu literatúry“, ktorú potrebuje mať každá národná literatúra, lebo „je to požiadavka vedeckej doktríny vedecky sformovaného systému poznatkov získaných na národnom literárnom materiáli“.⁴¹ Ako dobrý znalec celého Harpáňovho literárnovedného opusu Šútovec veľmi precízne definuje Harpáňovo metodologické východisko ako „zakotvenosť v pôde štrukturálnych a semiotických prístupov, systematické školenie na diele Jána Mukařovského, značný vplyv vedeckého diela Františka Miku a Mikuláša Bakoša a istá sympatia a prichylnosť k tzv. nitrianskej literárnovednej škole“.⁴² Pritom Harpáňovu *Teóriu literatúry* tento kritik nevníma ako nejakú novú „teóriu“ či „školu“, ale skôr ako „sumu štandardných poznatkov v pomerne štandardnom usporiadaní“, ktorá „svojho adresáta vidí predovšetkým vo vysokoškolskom študentovi“.⁴³ Aj keď Šútovec vcelku pozitívne zhodnotil Harpáňovu knihu a jej prínos do slovenskej literatúry, mal aj kritické pripomienky, predovšetkým k určitému vyhýbaniu sa autora

³⁷ MIKO, František: Syntetické tendencie v literárnovednom výskume. In: *Nový život*, roč. 34, 1982, č. 1, s. 92 – 94.

³⁸ Tamže, s. 93.

³⁹ Tamže, s. 94.

⁴⁰ ŠÚTOVEC, Milan: Nad Teóriou literatúry Michala Harpáňa. In: *Slovenské pohľady*, roč. 104, 1988, č. 1, s. 115 – 124.

⁴¹ Tamže, s. 118.

⁴² Tamže, s. 120.

⁴³ Tamže, s. 121.

rozoberať teoretické problémy, čo vysvetľuje ako jeho „menší sklon k špekulatívnym otázkam a jeho väčšiu obľubu takých látok, čo dávajú možnosť systematického triedenia a výkladu“.⁴⁴ To, s čím sa však Šútovec iste „prepočítal“, je tvrdenie, že Harpáňova *Teória literatúry* „nie je určená pre nás tu na Slovensku“;⁴⁵ jej početné reedície práve na Slovensku toto Šútovcovo tvrdenie už dávno aj prakticky popreli. Okrem spomenutých dôkladných analýz Harpáňovej literárnovednej činnosti písali kratšie príspevky o jeho kritickom čítaní literatúry aj iní slovenskí recenzenti: Peter Andruška (v *Romboide*) a Milan Resutík (v *Slovenských pohľadoch*) posudzovali jeho súbor štúdií *Kritické komentáre*, Dalimír Hajko v roku 1983 v *Novom živote* písal o jeho monografii *Poézia a poetika Michala Babinku*, zatiaľ čo Viktor Kochol v roku 1982 v *Novom živote* posudzoval jeho antológiu slovenskej vojvodinskej poézie *Rodisko hmiel*.

O Víťazoslavovi Hroncovi, o druhom významnom literátovi vojvodinskej literatúry, písal v tomto období okrem Ivana Kusého aj Tomáš Winkler, ktorý v roku 1970 uverejnil krátku informatívnu recenziu zbierok básní Viery Benkovej *Variácie* a Víťazoslava Hronca *Hviezdy, pobrežie*,⁴⁶ a Pavol Plutko, ktorý recenzoval Hroncovu *Antológiu slovenskej poézie 20. storočia*.⁴⁷ Omnoho prehĺbenejší pohľad na Hroncovu kritickú činnosť v texte *Medzi metódou a evokáciou* podal literárny kritik Fedor Matejov.⁴⁸ Už na začiatku svojho posudku Hroncovej knihy *Svet básnického obrazu* posúva literárnokritickú činnosť slovenského vojvodinského autora do kontextu vtedy nanajvýš aktuálnych literárnokritických kníh Františka Miku *Umenie lyriky* a Valéra Mikulu *Hľadanie systému obraznosti*. Matejovova posudzovacia perspektíva naznačuje jeho jednoznačné úsilie začleniť Víťazoslava Hronca do celoslovenského literárneho kontextu, bez akejkoľvek „enklávovej zľavy“. Ako Hroncov najväčší prínos do celoslovenskej literatúry v posudzovanej knihe Matejov vidí autorov ambiciózny pokus „o fenomenologický rozbor básnického textu“ a o konfrontáciu „súčasných slovenských a srbských básnikov“, no k dosahom tohto jeho úsilia a najmä k uplatnenej „fenomenologickej metóde“ slovenský kritik má už aj značné rezervy, lebo sa podľa neho Hronec „vo svojich interpretáciách s touto situáciou literárnej vedy nevyrovnáva; nadväzuje skôr na juhoslovanskú odbornú filozofickú, prekladovú a esejisticko-žurnalistickú recepciu fenomenologických autorít a textov. Osciluje medzi nábehmi ku konštitutívnej analýze diela (v zmysle Romana Ingardena) a existenciálnym výkladom témy: vychádza z lyrickej situácie básne, v ktorej identifikuje alebo ktorej podkladá istý problém z repertoáru fenomenológie, cez túto prizmu potom sleduje motiviku a obraznosť. Interpretčné čítanie vyznieva buď ako demonštrácia zvolenej metódy, alebo ako zážitková, esejistická evokácia obsahovej náplne básne“.⁴⁹

V deväťdesiatych rokoch 20. storočia, teda po páde totalitných režimov v Československu a v Juhoslávii, už neboli žiadne ideologické prekážky vo vzťahu medzi celoslo-

⁴⁴ Tamže, s. 120.

⁴⁵ Tamže, s. 124.

⁴⁶ WINKLER, Tomáš: Dvaja z našich. In: *Slovenské pohľady*, roč. 86, 1970, č. 8, s. 112 – 113.

⁴⁷ PLUTKO, Pavol: Víťazoslav Hronec: Antológia slovenskej poézie 20. storočia. In: *Slovenské pohľady*, roč. 103, 1987, č. 5, s. 117 – 118.

⁴⁸ MATEJOV, Fedor: Medzi metódou a evokáciou. In: *Slovenské pohľady*, roč. 105, 1989, č. 10, s. 129 – 131.

⁴⁹ Tamže, s. 130.

venskou a slovenskou vojvodinskou literatúrou. Na druhej strane tieto vzťahy sa z inštitucionálnych medzištátnych foriem posúvali na individuálne kontakty literátov zo Slovenska a z Vojvodiny, v najlepšom prípade na nadväzovanie spolupráce medzi jednotlivými literárnymi a kultúrnymi inštitúciami, organizáciami, vydavateľstvami a literárnymi časopismi. Konkrétne ide o spoluprácu niektorých slovenských vojvodinských inštitúcií (Vydavateľstvo Slovenského vydavateľského centra, Ústav slovenskej kultúry, Oddelenie slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade) so Spolkom slovenských spisovateľov, Ústavom slovenskej literatúry SAV a s viacerými periodikami (*Slovenské pohľady*, *Literárny týždenník*, *Romboid*, *Slovenská literatúra*), ale tiež s jednotlivcami, z ktorých treba uviesť predovšetkým P. Andrušku, V. Marčoka, D. Hajka, Olivera Bakoša a Etelu Farkašovu, ktorí v poslednom štvrtstoročí najsústavnejšie literárno-kriticky sledovali slovenskú vojvodinskú literatúru.

Svoje prvé literárnokritické recenzie a články o slovenskej vojvodinskej či dolnozemskej literatúre Peter Andruška (1943), spisovateľ, redaktor a literárny vedec, začal uverejňovať koncom sedemdesiatych rokov a táto jeho činnosť kulminovala na prelome 20. a 21. storočia. Pre Andruškov literárnokritický a literárnohistorický výskum slovenskej vojvodinskej literatúry je príznačné predovšetkým to, že ho najčastejšie realizoval v dolnozemskom literárnom kontexte, ktorý sa začiatkom deväťdesiatych rokov, najmä po obnovení časopisu *Dolnozemskej Slovák*, znovu začal uplatňovať vo výskume literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine, Rumunsku a v Maďarsku. P. Andruška v danom čase sústavne literárnokriticky posudzoval najaktuálnejšie knižné publikácie slovenských vojvodinských autorov (zbierku básní *Triumfálny postrk* a memoáre *Päť rokov bez tmy* Paľa Bohuša, literárnokritické knihy *Svet básnického obrazu* a *Generácia vo vlastnom tieni* a román *Pán vzduchu a kráľov syn* Vítázoslava Hronca, romány *Striebro piesočného lesa* a *Anjelský pád* Zlatka Benku, zbierku básní Viery Benkovej *Heroica slovaca* a i.⁵⁰), aby sa neskôr pokúsil aj o dlhšie štúdie koncipované ako portréty (Vítázoslav Hronec, Paľo Bohuš, Michal Harpáň),⁵¹ prehľady (Literárnovedná tvorba Slovákov z Vojvodiny,⁵² Marginalie o jednom desaťročí v literárnej vede /a kritike/ vojvodinských Slovákov⁵³), literár-

⁵⁰ ANDRUŠKA, Peter: Proti zlu ľudskosť (a básne). In: *Nový život*, roč. 44, 1992, č. 11 – 12, s. 251 – 253; ANDRUŠKA, Peter: Paľo Bohuš: Päť rokov bez tmy. In: *Romboid*, roč. 27, 1992, č. 1, s. 93 – 94; ANDRUŠKA, Peter: Dve literárnokritické knihy Vítázoslava Hronca. In: *Romboid*, roč. 27, 1992, č. 1, s. 93 – 94; ANDRUŠKA, Peter: Priestor medzi priestormi, čas medzi časmi. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 (110), 1994, č. 4, s. 146 – 148; ANDRUŠKA, Peter: Preborený do vlastnej minulosti. In: *Nový život*, roč. 49, 1997, č. 11 – 12, s. 22 – 23; ANDRUŠKA, Peter: Súkromná oslava slovenského slova. In: *Literárny týždenník*, roč. 11, 1998, č. 5, s. 7.

⁵¹ ANDRUŠKA, Peter: Pozerať odinakial' alebo pokus o pochopenie Vítázoslava Hronca. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 318 – 320; ANDRUŠKA, Peter: Literárna tvorba Paľa Bohuša o človekovi a o krajine nielen na Dolnej zemi. In: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005, s. 120 – 126; ANDRUŠKA, Peter: Harpáňov literárnovedný a literárnokritický zápas o identitu. In: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005, s. 126 – 130.

⁵² ANDRUŠKA, Peter: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002, s. 27 – 45.

⁵³ ANDRUŠKA, Peter: *Femomén literatúry v kultúrnych kontextoch*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002, s. 52 – 61.

nohistorické state (Dve storočia slovenskej literatúry z Vojvodiny,⁵⁴ Literatúra dolnozems-
ských Slovákov⁵⁵ a Slováci na Dolnej zemi⁵⁶) a literárnoteoretické štúdie (Položenie
menšinových literatúr,⁵⁷ Literárna tvorba v procesoch národného sebaspoznávania⁵⁸),
ktoré publikoval časopisecky, v zborníkoch i v monografiách.

Na rozdiel od väčšiny kritikov zo Slovenska, ktorým pri posudzovaní jednotlivých
diel slovenských vojvodinských autorov spravidla prekážala značná nezorientovanosť
v širších súvislostiach literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine, v interpretáciách P. An-
drušku tento problém už necítiť, lebo je evidentné, že tento kritik od 2. polovice osemdesia-
tych rokov sústavne čítal a sledoval slovenskú vojvodinskú literatúru a túto svoju skúsenosť
potom využíval pre komplexnejší rozbor početných recenzovaných kníh, ale aj na literárno-
historické syntézy a na koncipovanie prakticky prvých dejín slovenskej vojvodinskej litera-
túry, ktoré napísal autor zo Slovenska. Pre Andruškove dejiny, ktoré publikoval v troch va-
riantoch, je príznačné spoliehanie sa na literárnokritické authority pri výskume starších
období v literárnych dejinách vojvodinských Slovákov, zatiaľ čo vo výskume povojnového
obdobia sa už vo väčšej miere orientuje na vlastné kritické čítanie literárnej tvorby Slová-
kov z Vojvodiny. Zatiaľ čo prvá „verzia“ týchto dejín publikovaná v roku 1994 v knihe *Li-
terárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme* mala primárne informujúcu, v značnej miere i pro-
pagujúcu funkciu, pričom bola určená predovšetkým čitateľom na Slovensku, Andruškove
neskoršie publikované dejinné prehľady slovenskej vojvodinskej literatúry, publikované
v knihách *Literárna tvorba národnostných menšín* a *Krajanská literatúra a kultúra*, sú pre-
hlbnejšie a vo väčšej miere prinášajú aj nové, originálne autorove kritické postrehy.

To, čo však v Andruškovom kritickom čítaní slovenskej vojvodinskej literatúry naj-
častejšie vyvstalo, je jej výskum z perspektívy ďalších dvoch kontextov, teda kontextu
juhoslovanského a celoslovenského, v ktorých sa táto literatúra realizuje. Ak aj pripustí-
me, že juhoslovanský, predovšetkým srbský kontext P. Andruška aj objektívne nemohol
dôkladnejšie poznať z dôvodu jazykovej bariéry, potom už jeho zjavné „zanedbáva-
nie“ celoslovenského literárneho kontextu pri interpretácii diel slovenských vojvodin-
ských spisovateľov, v ktorom je ako literárny vedec a zároveň i spisovateľ evidentne
dobré zorientovaný, sa v jeho kritikách už pociťuje ako značný nedostatok. Poukazujú na
to aj kritické slová V. Marčoka, ktorý síce priznáva Andruškovi prvolezecké miesto a iste
aj najväčší prínos v obnovovaní záujmu o literatúru Slovákov vo Vojvodine na Slovensku
v deväťdesiatych rokoch, no zároveň mu kriticky vyčíta, že nehovorí tiež o tom, ako slo-
venská vojvodinská literatúra „korešponduje s literatúrou tu, v „starej vlasti“, čo prináša
nové“, teda že nepíše „o odlišnostiach a inšpirujúcich hodnotách“.⁵⁹ Tento nedostatok

⁵⁴ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz, 1994.

⁵⁵ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filo-
zofická fakulta UKF, 2000.

⁵⁶ ANDRUŠKA, Peter: *Krajanská literatúra a kultúra*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2003.

⁵⁷ ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filo-
zofická fakulta UKF, 2000.

⁵⁸ ANDRUŠKA, Peter: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štú-
dií UKF, 2005.

⁵⁹ MARČOK, Viliam: Je literatúra našich krajanov žijúcich v zahraničí skutočne naša? In: *Zborník Matice
slovenskej – Literárna veda*. Martin : Matica slovenská, 2011, s. 12.

P. Andruška však čiastočne kompenzoval tým, že slovenskú vojvodinskú literatúru spravidla skúmal aj v jej štvrtom kontexte – dolnozemskej, čo znamená, že vo väčšine svojich syntetizujúcich literárnohistorických štúdií si všímal aj spoločné a odlišné znaky literárnej tvorby Slovákov v Juhoslávii (neskôr v Srbsku, resp. vo Vojvodine), v Rumunsku a v Maďarsku.

Kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry vysokoškolského pedagóga a literárneho vedca Viliama Marčoka (1935 – 2013) nedosahuje svojim rozsahom rozmery rovnako zameranej činnosti P. Andrušku, no na druhej strane ju prevyšuje komplexnosťou a prenikavosťou interpretácií, a najmä komparatívno-integrujúcim rozmerom, teda sústavným začleňovaním literárnej tvorby Slovákov z Vojvodiny do kontextu celoslovenskej literatúry. Takýto prístup k slovenskej vojvodinskej literatúre Marčok naznačil už vo svojej recenzii výberu z Babinkovej básnickej tvorby *Bezbožné letá* v polovici šesťdesiatych rokov, no naplno ho rozvinul v deväťdesiatych rokoch 20. storočia a v prvom desaťročí 21. storočia, keď sa podujal aj prakticky, teda nielen na úrovni teoretických modelov, „integrovat“ slovenskú vojvodinskú literatúru do kontextu celoslovenskej či národnej literatúry. Naznačilo to už priam programové vystúpenie na 32. literárnej porade vojvodinských Slovákov v roku 1990 v Novom Sade, kde predniesol príspevok veľavravného pomenovania Ako sa u nás mení vzťah k vašim literárnym úsiliam,⁶⁰ v ktorom naznačil svoje videnie hlavnej príčiny „komunikačného skratu“ medzi celoslovenskou a slovenskou vojvodinskou literatúrou: „Ešte v 60. rokoch prevládala predstava, podľa ktorej vaša literatúra má význam len pre vás ‚tu dole‘ – ako hovorievate o svojej žirnej Vojvodine. Pripadala nám akosi priveľmi čajakovsko-horalovsko-urbankovská.“⁶¹ Podľa Marčoka sa však takýto postoj literátov zo Slovenska k slovenskej vojvodinskej literatúre postupne v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia menil, takže ani neprekvapuje jeho optimistický náhľad na aktuálny stav a na perspektívu týchto vzťahov: „Za posledných desať rokov sa citeľne zmenil aj vzťah viacerých z nás k vášmu Novému životu a vôbec k vašej knižnej produkcii. Už sa po nich nesiaha sporadicky z povinnosti, ale ich vyhľadávame, lebo očakávame čosi nového, čoho u nás niet, alebo nie v tej miere.“⁶² Žiaľ, takýto inovačný potenciál slovenskej vojvodinskej literatúry, aký videl, alebo chcel v tom čase vidieť V. Marčok, postupne chabol, a to v miere, v akej upadala aj celková slovenská vojvodinská literatúra, ktorá čoraz menej toho „nového“ mohla ponúknuť záujemcom na Slovensku. Tento pád neznemožnila a nezastavila ani Marčokova neskoršia sústavná, vyše dvadsaťročná nezištná pomoc vo zviditeľňovaní slovenskej vojvodinskej literatúry na Slovensku a následne i v jej integrácii do kontextu celoslovenskej literatúry.

Vo svojom kritickom čítaní literatúry Slovákov vo Vojvodine sa V. Marčok zameriaval predovšetkým na tvorbu V. Hronca a M. Harpáňa, no pritom kriticky písal aj o M. Babinkovi (predslov k výberu z jeho básnickej tvorby *Sviatok jazier*),⁶³ M. Dudkovi,⁶⁴

⁶⁰ MARČOK, Viliam: Ako sa u nás mení vzťah k vašim literárnym úsiliam. In: *Nový život*, roč. 42, 1990, č. 7 – 8, s. 331 – 332.

⁶¹ Tamže, s. 331.

⁶² Tamže, s. 332.

⁶³ MARČOK, Viliam: Heretik s básňou v tele. In: *Nový život*, roč. 52, 1999, č. 5 – 6, s. 318 – 320.

⁶⁴ MARČOK, Viliam: Po tretom čítaní zbierok Miroslava Dudka *Krátky dych* a *Posuvná hranica*. In: *Nový život*, roč. 48, 1996, č. 9 – 10, s. 14 – 15.

Z. Benkovi.⁶⁵ O M. Harpáňovi písal hlavne príležitostne, čo však v jeho prípade neznamenalosť oslavy a povrchne, lebo v textoch⁶⁶ z perspektívy dobrého znalca celoživotnej Harpáňovej tvorby Marčok dôkladne analyzoval a zhodnotil jeho literárnovednú činnosť, ktorá podľa neho prešla dráhu od „*individuálne-intuitívneho kritického postoju ku kritickému postoju štrukturalisticky kontrolovanému, spoločensky a kultúrne zakotvenejšiemu*“.⁶⁷ Podobne sústavne a dôkladne skúmal Marčok literárnu tvorbu V. Hronca,⁶⁸ podčiarkujúc najčastejšie Hroncov význam, no zároveň jeho nedocenenosť v slovenskej literatúre: „*Lebo čím viac rozmyšľám o význame literárneho výkonu V. A. H., tým viac sa mi tisne do vedomia predstava, v ktorej si ho naša individuálna skúsenosť (vrátane národnej!) zaujato, a v dôsledku toho ‚metodicky nesústredená‘ poézia a celá kultúrna epocha minulého storočia stvorila ako ‚viečko‘ (!), na ktoré nám akoby v stave vlastnej ‚agónie‘ – o ktorej sa toľko hovorí a píše! – v kondenzovanej skratke a zrýchlenom slede premietla svoj modernistický utopistický a chaotický beh života.*“⁶⁹

V *Dejinách slovenskej literatúry III* po prvý raz začlenil povojnovú slovenskú vojvodinskú literatúru do celonárodných literárnych dejín. Avšak už aj predtým a takisto aj potom skúmal slovenskú vojvodinskú literatúru integrujúco, teda predovšetkým v kontexte celoslovenskej literatúry, čo kulminovalo najmä v jeho literárnohistorických a literárnoteoretických štúdiách zaradených do monografie o postmoderných tendenciách v slovenskej (a svetovej) literatúre *V poschodovom labyrinte*.⁷⁰ Popri tvorbe najvýznamnejších slovenských postmoderných autorov, akými sú Pavel Vilikovský či Pavel Hružík, Marčok analyzuje tiež postmodernú tvorbu V. Hronca a sčasti i Z. Benku, M. Dudka, L. Čániho, Kataríny Hricovej, Jaroslava Supka a iných, prisudzujúc slovenským vojvodinským autorom v nejednom ohľade i prvoľezeckú pozíciu v udomácnovaní postmodernej poetiky v slovenskej literatúre: „*Jediným našim básnikom, ktorý sa cieľavedome rozhodol písať v duchu postmodernity, bol vojvodinský Vítazoslav A. Hronec, a to od polovice 70. rokov, keď sa u nás o postmoderne vôbec neuvažovalo.*“⁷¹

Napriek tomu, že Dalimír Hajko (1944), filozof a esejista, uverejnil svoj prvý literárnokritický text o literatúre vojvodinských Slovákov – recenziu Harpáňovej monografie *Poézia a poetika Michala Babinku* – už v roku 1983,⁷² na sústavné kritické čítanie slovenskej vojvodinskej literatúry sa podobral až v 21. storočí, keď napísal niekoľko literárnokri-

⁶⁵ MARČOK, Viliam: Odvaha k pozitívnej vízii. In: *Nový život*, roč. 49, 1997, č. 11 – 12, s. 16 – 18.

⁶⁶ MARČOK, Viliam: Človek na svojom mieste. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 19 – 21; MARČOK, Viliam: Tretí oheň medzi dvoma ohňami. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, č. 5 – 6, s. 14 – 15; MARČOK, Viliam: Výkon literárneho teoretika. In: *Nový život*, roč. 48, 1996, č. 1 – 2.

⁶⁷ MARČOK, Viliam: Človek na svojom mieste. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 20.

⁶⁸ MARČOK, Viliam: Fenomén V. A. H. – čiže stretnutie s neznámym. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 315 – 318; MARČOK, Viliam: Esej ako pokus o iné. In: *Nový život*, roč. 57, 2005, č. 5 – 8, s. 146 – 147; MARČOK, Viliam: Z/vody čítania cudzími textami. In: *Rozhovory s textami*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011, s. 286 – 302.

⁶⁹ MARČOK, Viliam: Fenomén V. A. H. – čiže stretnutie s neznámym. In: *Nový život*, roč. 54, 2002, č. 5 – 6, s. 317.

⁷⁰ MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.

⁷¹ Tamže, s. 245.

⁷² HAJKO, Dalimír: Michal Harpáň: Poézia a poetika Michala Babinku. In: *Slovenské pohľady*, roč. 99, 1983, č. 11, s. 142 – 144.

tických esejí o slovenskej vojvodinskej literatúre, predovšetkým poézii, a v roku 2013 tieto texty čiastočne upravil, doplnil a publikoval v knihe *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*.⁷³ O najnovšej básnickej tvorbe väčšiny aktívnych slovenských vojvodinských básnikov (Daniel Pixiades, Viera Benková, Michal Ďuga, Zlatko Benka, Miroslav Dudok, Martin Prebudila, Michal Bireš a Miroslava Dudková) píše Dalimír Hajko predovšetkým z perspektívy filozofa, čo znamená, že interpretácia poézie pre neho predstavuje len pozadie pre „*hľadanie hraníc pôsobnosti umeleckého diela*“ a „*pátranie po tých jeho významoch, ktoré majú širšiu, všeludskú platnosť*“. Práve preto sa vo svojich esejach Hajko zameriava spravidla len na niektoré vymedzené témy či rozmery poézie jednotlivých básnikov, ktoré naznačuje už v podnázvoch jednotlivých statí (*Daniel Pixiades – Identita ako sebvýjadrenie; Michal Ďuga – Mlčanie dôvery; Martin Prebudila – Keď zomiera láska...*), zatiaľ čo si vo vytváraní nevyhnutného širšieho literárneho kontextu slovenskej vojvodinskej literatúry pre interpretáciu konkrétneho básnického textu najčastejšie „vypomáha“ literárnokritickými textami iných kritikov (M. Harpáň, V. Hronec, M. Babiak a i.).

Podobnú symbiózu literatúry s filozofiou alebo prepojenosť estetického a literárno-vedného myslenia vidno aj v esejach a štúdiách o slovenskej vojvodinskej literatúre Olivera Bakoša (1953), uverejňovaných časopisecky a neskôr v knihe *Básnik a vec*.⁷⁴ Bakoš sa o slovenskú vojvodinskú literatúru zaujíma od 2. polovice deväťdesiatych rokov, pričom k jej kritickému čítaniu sa stavia výrazne empaticky: píše o literátoch, ku ktorých tvorbe má jednoznačne afirmatívny postoj. Za posledných dvadsať rokov napísal tri príležitostné texty o M. Harpáňovi a jeho literárno-vednej činnosti, resp. o jeho knihách *Teória literatúry* a *Zápas o identitu*,⁷⁵ tiež veľmi zasvätené posudzoval knihy *Literatúra a kontext* Michala Babiaka⁷⁶ a *Almagest* Vítazoslava Hronca,⁷⁷ no najprehľadnejšie sú jeho interpretácie poézie Paľa Bohuša zaradené do knihy *Básnik a vec*. V troch štúdiách (*Básnik a jeho vec*, *Vec a jej básnik* a *Básnik a slovo*) dôkladne interpretuje tri Bohušove básne (*Motyka*, *Konopa* a *Slovo*), zamýšľajúc sa nad zmyslom a podstatou bytia, písaného slova, poézie. Zároveň sa veľmi prenikavo ponára do básnikovej poézie a poetiky: „*Básnikmi sa ľudia rodia, ale nestávajú. Paľo Bohuš sa ním narodil. Prešiel svoju púť tak, ako sľúbil: celý obrovský svet naplnil ako gotický chrám iba svojou vnútornou bolesťou a láskou. Neublížoval, a ako básnik nehľadal ľudskú malosť, iba volal k povinnosti – roztínal svet iba ostrím etiky, aby mu vnútil podobu chrámu*.“⁷⁸

V poslednom desaťročí písala o slovenskej vojvodinskej literatúre najsústavnejšie a vskutku i najviac spisovateľka, filozofka a literárna kritička Etela Farkašová (1943). Sú

⁷³ HAJKO, Dalimír: *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2013.

⁷⁴ BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo M. Demáka ESA, 2000.

⁷⁵ BAKOŠ, Oliver: Michal Harpáň: Teória literatúry. In: *Tvorba*, roč. 5 (14), 1995, č. 8, s. 32; BAKOŠ, Oliver: Národnostná literatúra v medziliterárnom kontexte. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 12, s. 78 – 79; BAKOŠ, Oliver: Félix aestheticus. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, č. 7 – 8, s. 47 – 49.

⁷⁶ BAKOŠ, Oliver: Literatúra a kontext Michala Babiaka. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 3, s. 75 – 76.

⁷⁷ BAKOŠ, Oliver: *Almagest* Vítazoslava Hronca. In: *Os*, roč. 4, 2000, č. 6, s. 61 – 62.

⁷⁸ BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo M. Demáka ESA, 2000, s. 124.

to väčšinou recenzie najnovších kníh slovenských vojvodinských autorov (Viera Benková, Samuel Boldocký, Samuel Čelovský, Jarmila Hodoličová, Martin Prebudila, Adam Svetlík, Michal Babiak a i.⁷⁹), ktoré autorka uverejňovala v *Literárnom týždenníku* a v *Slovenských pohľadoch*, a následne ich prevzal časopis *Nový život*. Aj napriek tomu, že Farkašovej interpretácie sú pozorné, dôkladné a prenikavé, využívajú autorkinu bohatú spisovateľskú a filozofickú skúsenosť, predsa v podstate ide o empatické kritické čítanie literatúry, ktoré má v prvom rade informujúcu, propagujúcu a integrujúcu funkciu, oboznamuje slovenskú literárnu verejnosť s literárnymi úsiliami vojvodinských Slovákov a zároveň začleňuje recenzované diela slovenských vojvodinských autorov do celoslovenského literárneho kontextu. Takúto funkciu má aj Farkašovej pravidelná rubrika v *Slovenských pohľadoch* pomenovaná *Z literatúry zahraničných Slovákov*, v ktorej už niekoľko rokov sústavne a z pozície dobrej znalkyne slovenskej vojvodinskej literatúry posudzuje najnovšie čísla časopisu *Nový život*. Osobné priateľské kontakty s najvýznamnejšími slovenskými spisovateľmi využila E. Farkašová aj na realizáciu seriálu literárnych rozhovorov, ktoré uverejňovala najprv časopisecky a následne ich zhrnula do spoločnej knihy so slovenskou vojvodinskou spisovateľkou Vierou Benkovou s príznačným názvom *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*.⁸⁰ Prostredníctvom rozhovorov s väčšinou súčasných slovenských vojvodinských spisovateľov a kritikov (Michal Babiak, Viera Benková, Samuel Boldocký, Zuzana Čížiková, Michal Ďuga, Jarmila Hodoličová, Vítazoslav Hronec, Adam Svetlík), ktoré však nemajú publicistický, ale výrazný literárno-dialogický ráz, Farkašová načrtla svojrázne dejiny súčasnej literatúry vojvodinských Slovákov.

Len príležitostne v poslednom štvrtstoročí kriticky čítali slovenskú vojvodinskú literatúru Ján Maršálek (o Miroslavovi Dudkovi, Paľovi Bohušovi, Kataríne Hricovej⁸¹), Ľubica Bartalská (o Vieri Benkovej⁸²), Vincent Šabík (o Vítazoslavovi Hroncovi a Michalovi Babiakovi),⁸³ Marta Součková (o Michalovi Babinkovi a Michalovi Harpáňovi),⁸⁴

⁷⁹ FARKAŠOVÁ, Etela: O stredoch a okrajoch sveta. In: *Nový život*, roč. 62, 2010, č. 3 – 4, s. 56 – 57; FARKAŠOVÁ, Etela: Poézia vojvodinského koloritu. In: *Nový život*, roč. 63, 2011, č. 1 – 2, s. 60 – 62; FARKAŠOVÁ, Etela: Z histórie vojvodinských Slovákov. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 1 – 2, s. 57 – 58; FARKAŠOVÁ, Etela: Podoby a premeny slovenskej literatúry pre deti. In: *Slovenské pohľady*, roč. 133, 2013, s. 140 – 142; FARKAŠOVÁ, Etela: Výber z básnickej tvorby Martina Prebudilu. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 1 – 2, s. 60 – 61; FARKAŠOVÁ, Etela: Kniha eseji Adam Svetlíka. In: *Slovenské pohľady*, roč. 132, 2011, č. 3, s. 138 – 140; FARKAŠOVÁ, Etela: Uchovať pred zabudnutím kultúrne dedičstvo. In: *Nový život*, roč. 64, 2012, č. 5 – 6, s. 53 – 55.

⁸⁰ BENKOVÁ, Viera – FARKAŠOVÁ, Etela: *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2015.

⁸¹ MARŠÁLEK, Ján: Spoza hraníc. In: *Knižná revue*, roč. 21, 1995, č. 17, s. 45; MARŠÁLEK, Ján: Slovo o prejedenej ceste. In: *Nový život*, roč. 50, 1998, č. 5 – 6, s. 67 – 68; MARŠÁLEK, Ján: Rozum a cit. In: *Literárny týždenník*, 1998, č. 12, s. 6.

⁸² BARTALSKÁ, Ľubica: Idylický dolnozemský kolorit. In: *Literárny týždenník*, 2003, č. 7, s. 10.

⁸³ ŠABÍK, Vincent: Genéza literárneho kritika. In: *Nový život*, roč. 56, 2004, č. 3 – 4, s. 214 – 216; ŠABÍK, Vincent: Diagnostika doby a premien jej kultúry a umenia. In: *Slovenské pohľady*, roč. 132, 2011, č. 3, s. 152 – 154.

⁸⁴ SOUČKOVÁ, Marta: K literárnokritickej činnosti Michala Babinku alebo O literatúre. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, č. 9 – 10, s. 46 – 49; SOUČKOVÁ, Marta: Chvála literárnemu vedcovi. In: *Nový život*, roč. 66, 2014, 11 – 12, s. 38 – 43.

Radoslav Matejov (o Michalovi Harpáňovi a Víťazoslavovi Hroncovi),⁸⁵ no tiež iní kritici, zameriavajúci sa predovšetkým na tvorbu najvýznamnejších slovenských vojvodinských spisovateľov.

V danom období bolo na Slovensku organizovaných viacero konferencií a seminárov o krajanskej, resp. slovenskej vojvodinskej literatúre.⁸⁶ Veľavravné je však to, že svoje príspevky na nich prednášali prakticky tí istí účastníci, z ktorých väčšia časť bola z Dolnej zeme, resp. z Vojvodiny.

LITERATÚRA

- ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba Slovákov z Dolnej zeme*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz, 1994.
- ANDRUŠKA, Peter: *Literárna tvorba národnostných menšín*. Bratislava : Vydavateľstvo Odkaz a Filozofická fakulta UKF, 2000.
- ANDRUŠKA, Peter: *Femómen literatúry v kultúrnych kontextoch*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002.
- ANDRUŠKA, Peter: *Slovenčina a slovenská kultúra v živote zahraničných Slovákov*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2002.
- ANDRUŠKA, Peter: *Krajanská literatúra a kultúra*. Nitra : Filozofická fakulta UKF, 2003.
- ANDRUŠKA, Peter: *Osobnosti a osobitosti dolnozemskej kultúry*. Nitra : Fakulta stredoeurópskych štúdií UKF, 2005.
- BAKOŠ, Oliver: *Básnik a vec*. Nadlak : Vydavateľstvo KVS IVANA KRASKA a Vydavateľstvo Miroslava Demáka ESA, 2000.
- BENKOVÁ, Viera – FARKAŠOVÁ, Etela: *Zbližovanie/Dvojrozhovory (Rozhovory s osobnosťami slovenskej literatúry z Dolnej zeme a zo Slovenska)*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2015.
- HAJKO, Dalimír: *Dozrievanie do skutočnosti a dozrievanie do sna*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2013.
- MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.
- MARČOK, Viliam: *Rozhovory s textami*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2011.
- ŠENKÁR, Patrik: *Slovenská dolnozemska literatúra (v teórii a praxi)*. Komárno : Univerzita J. Selyeho, 2015.

Prof. Dr. Adam Svetlík

Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade

Dr. Zorana Đinđića 2

21 000 Nový Sad

Srbsko

e-mail: svetlika@ptt.rs

⁸⁵ MATEJOV, Radoslav: Črta k jubileu Michala Harpáňa. In: *Nový život*, roč. 46, 1994, č. 4 – 6, s. 21 – 22; MATEJOV, Radoslav: Prechádzka v mede (...a pozor na úraz). In: *Dotyky*, roč. 7, 1995, č. 6, s. 41.

⁸⁶ Napr. medzinárodná vedecká konferencia *Časopis juhoslovanských Slovákov Nový život v kontexte slovenskej kultúry* (Bratislava, 28. – 29. október 1999); vedecký seminár *Život a dielo troch...: Víťazoslav Hronec, Gregor Papuček, Ondrej Štefanko* (Nitra, Univerzita Konštantína Filozofa, 17. máj 2001); medzinárodný vedecký seminár *Literárna tvorba Slovákov v zahraničí* (Martin, 23. – 24. september 2010).

Postmoderná situácia slovenskej literatúry vo Vojvodine a procesy transformácie poézie od šesťdesiatych rokov 20. storočia

MARÍNA ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta, Univerzita v Novom Sade, Srbsko

ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, M.: The Post-Modern Situation of Slovak-language Literature of Vojvodina and the Processes of Poetry Transformation since the 1960s.

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 263 – 286.

This paper analyzes the transformation of poetics from modernism to postmodernism in the poetry of Vojvodina Slovaks. The main methodological sources which we have used are the monograph *Individualizovaná literatúra* by Jaroslav Šrank and *V poschodovom labyrinte* by Viliam Marčok, as well as the study by Dubravka Djurić. As a result of the analysis we have identified three sources of transformation from modern poetics to postmodernism in the poetry of the late sixties of the 20th century: intertextuality, neo avant-garde intermediality and the poetry of the Beat Generation. The only generalization which follows from the analysis is the variety of poetics during postmodernism. We have also identified two phases in the transformation from modernism to postmodernism in the poetry from Vojvodina. In the first phase the transformation consisted of spontaneous reactions of the authors to the contemporary literary influences. The second phase was a purposeful use of the postmodern manner, deconstruction as a source of the new semiotization. We consider the main conclusion of this paper to be the realization that the poetry of Vojvodina Slovaks has also been transformed by the influence of the poetry from Slovakia although some of the processes of postmodernism in Vojvodina predate those in Slovakia.

Key words: poetry, postmodernism, intertextuality, intermediality, Beat Generation

Slovenská literatúra v srbskej Vojvodine je súčasťou areálu, ktorý sa z historicko-geografického aspektu (majúc na zreteli rakúsko-uhorský a slovenský kontext) nachádza na periférii. Hoci je hraničná oblasť vnímaná ako miesto prelínania sa najmenej dvoch kultúrnych tradícií, v prípade slovenskej vojvodinskej literatúry platí, že jej diferenciačno-integračné procesy prebiehali v druhej polovici 20. storočia v súčinnosti s historickými, geografickými, spoločensko-politickými, kultúrnymi a vnútoliterárnymi procesmi v bývalej Juhoslávii, s literárnymi prúdmi na Slovensku a v určitých obdobiach aj v súčinnosti s dňami v európskej literatúre. Vďaka viackultúrnym prienikom neznamenala geografická periférnosť vojvodinskej literatúry vždy aj kultúrne zaostávanie.

Predmetom štúdie je postmodernizmus¹ v slovenskej vojvodinskej literatúre a procesy jeho konštituovania na pozadí prienikov s juhoslovanskou, slovenskou a európskou

¹ Pojem postmoderna používame v súlade s teoretickým vymedzením V. Marčoka v knihe *V poschodovom labyrinte* (2010) na označenie širšieho filozofického, kultúrno-historického a sociologického javu, ktorý

literárnou situáciou. V dôsledku stretávania sa rozmanitých tradícií vo vojvodinskej poézii sa ako relevantná pri rekonštrukcii literárnych procesov v lyrike druhej polovice 20. storočia javí aplikácia tzv. štvorzložkového modelu: moderna – klasické avantgardy – povojnové avantgardy – postmoderna.² Uvedeným prístupom môžeme zachytiť rozmanitosť a divergenciu procesov, ktoré vznikali v odlišných typologicko-poetologických východiskách. Tzv. dvojdielny model, spočívajúci v relácii modernizmus – postmodernizmus, by v danom kontexte nebol postačujúci, ani v zmysle dialogicko-inkluzívnych, ani polemicko-popierajúcich vzťahov. V poézii vojvodinského literárneho kontextu, teda aj v básnickej tvorbe po slovensky píšucich autorov, evidujeme od šesťdesiatych rokov 20. storočia silnejúcu prítomnosť neoavantgardy ako osobitného literárno-umeleckého poľa, ktoré usmernilo umelecké a kultúrne procesy k postmodernej rozmanitosti a časť poézie priviedlo k postmodernizmu.

1. Impulzy postmodernizácie slovenskej vojvodinskej poézie

V historických procesoch Srbska a Slovenska (v minulosti Juhoslávie a Československa) rozoznávame podobné dejinné obdobia, ktorých spoločensko-politické procesy mali rozličné dopady na literárne dianie. V súvislosti s termínom postmodernizmus sa v kontexte literárnych procesov na Slovensku vymedzuje rok 1989.³ Koniec komunistického režimu v Československu v roku 1989, potom aj vznik samostatnej Slovenskej republiky (1993), spôsobili hlbinné paradigmatické zmeny, ktoré sa prostredníctvom početných väzieb literatúry na širší spoločensko-politický či kultúrno-civilizačný kontext odrazili v postmodernizácii literárnych procesov.⁴

Rok 1989 bol prelomovým aj v spoločensko-politickej situácii bývalej Juhoslávie. Najprv bola zmenená ústava, ktorou sa obmedzili práva občanov Vojvodiny a Kosova, čo malo za následok postupnú dezintegráciu štátu na jednotlivé samostatné republiky a občiansku vojnu v deväťdesiatych rokoch. Počas tohto obdobia dochádza v literárnej situácii v Srbsku a vo Vojvodine k úpadku v zmysle kvantity literárnej produkcie. Zároveň sa radikálne zmenili impulzy literárnej tvorby, čo zapríčinilo paradigmatické premeny, tak v zmysle kontextovom, ako aj v poetike. V dôsledku vojnovnej a ekonomickej krízy, ktorú poznačila hyperinflácia v roku 1994 (keď platy mali hodnotu troch nemeckých mariek), literatúra (a umenie vôbec) sa stali marginálnou spoločenskou potrebou. Kým pre krajiny vtedajšieho východného bloku znamenal rok 1989 začiatok demokratických zmien, v Srbsku išlo o úpadok na každom pláne životnej skutočnosti.

sa začal používať v Európe okolo roku 1975. Pojmom postmodernizmus označujeme špecificky literárne fenomény, majúce osobitné charakteristiky literatúry v postmodernej situácii. Pod pojmom postmodernej situácie chápeme stav v literatúre, v ktorej, podľa pojmového vymedzenia V. Marčokom, niet dopredu vytýčeného programu, jednotnej filozofie, metódy ani poetiky. Postmodernú situáciu charakterizuje paralelná, alternatívna koexistencia viacerých poetík, opúšťanie apriorizmov a „totality postupu“, ktorá bola príznačná pre neoavantgardy rovnakého obdobia, a prítomnosť pluralizmu vo videní sveta a človeka v rozmanitosti literárnych tvarov.

² MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : LIC, 2010, s. 39.

³ ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013.

⁴ Tamže, s. 24.

Literárna situácia deväťdesiatych rokov je v Srbsku označovaná ako doznievanie postmodernizmu.⁵ Začiatky postmodernej literárnej situácie vo Vojvodine preto budeme hľadať v javoch pred rokom 1989.

Prvé zásadnejšie zmeny v slovenskej poézii druhej polovice 20. storočia, súvisiace so širšími spoločensko-politickými udalosťami, ktoré v konečnom dôsledku viedli k vzniku a formám literárneho postmodernizmu, sa udiali koncom štyridsiatych rokov 20. storočia. Kľúčovým medzníkom vplyvu politiky na literatúru tak v bývalej Juhoslávii, ako aj v Československu, bol rok 1948. Nástup komunistického režimu v roku 1948 vyvolal opačné smery procesov v literárnej situácii týchto dvoch štátov. Po politickom prevrate v Československu smerovala slovenská literatúra prvej polovice päťdesiatych rokov k ideologizovanej, schematizovanej a dogmatizovanej poetike a k predpísanému kánonu socialistického realizmu. Ideologické zásahy do juhoslovanských literatúr neboli také silné a radikálne ako v Československu, čo v tom istom období usmernilo literárne procesy k opúšťaniu socialistického realizmu ako dominantného a oficiálneho literárneho prúdu a viedlo k postupnému formovaniu (nie celkom slobodného, ale reálne existujúceho) literárneho pluralizmu. Uvedený pluralizmus sa odrážal tak v literárno-umeleckej tvorbe juhoslovanských autorov, ako aj v recepcii zahraničnej (svetovej) literatúry prostredníctvom prekladov súdobých literárnych diel a neraz aj prostredníctvom osobných stretnutí a kontaktov spisovateľov. Srbská literárna teoretička Dubravka Djurićová píše o vzájomných prepojeniach srbských a amerických básnikov, ktoré sa začínajú v päťdesiatych rokoch 20. storočia publikovaním prvých prekladov anglosaských moderných básnikov do vtedajšej srbochorvátčiny.⁶ Medzi nimi ako najvýznamnejšie hodnotí preklady poézie Thomasa Stearnsa Eliota, ktorý prostredníctvom textov preložených do srbochorvátčiny, prenikol aj do poézie vojvodinských Slovákov. Ešte v polovici šesťdesiatych rokov básnik Vítázoslav Hronec (1944) písal vo svojich denníkoch o tom, ako dôkladne si preštudoval Eliotovu *Lúboštnú pieseň J. Alfreda Prufrocka* v preklade Zlatka Gorjana do srbochorvátčiny. Tú istú Eliotovu báseň a úryvky z jeho *Pustatiny* nachádzame v podobe tzv. pravých a skrytých citátov aj v Hroncovej poézii obdobia 1965 – 1969,⁷ čo boli prvé prejavy intertextuálnych procesov v tvorbe slovenských vojvodinských básnikov. Slovenský vojvodinský básnik Ján Labáth (1926) priamo prekladal texty z angličtiny a francúzštiny. Napr. v roku 1958 nachádzame v *Novom živote* Labáthove preklady cyklu Walta Whitmana *Keď som sa prevážal na brooklynskej kompe*.⁸ Labáthove preklady štyroch básní Allena Ginsberga s poznámkou o autorovi vyšli v 6. čísle *Nového života* v roku 1980. V poznámke o Ginsbergovi Labáth používa spojenie „beat generácia“ a jeho vy-

⁵ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Mária: Doznievanie postmodernizmu v románe Plný ponor od Vítázoslava Hronca. In: *Nový život*, roč. 65, 2013, č. 7 – 8, s. 51 – 56.

⁶ DJURIĆ, Dubravka: Eksperimentalni američki pesnici i srpska kultura (Džerom Rotenberg „Beogradska apokalipsa“ i Bob Perlman „Da li si ga čuo“). In: *Journal of Language and Literary Studies*, dostupné na webovej stránke <http://serbianamericanstudies.rs/wp-content/uploads/2016/03/Djuric-eksperimentalni-pesnici.pdf>, 14. 5. 2016, s. 125 – 133.

⁷ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Mária: *Podoby intertextuality v tvorbe Vítázoslava Hronca*. Novi Sad : Fondacija akademika Bohumila Hrabaka za izdavanje doktorskih disertacija, Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti, 2015, s. 8 – 15.

⁸ *Nový život*, roč. X, 1958, č. 3 – 4, s. 173.

svetlenie poetiky bitnikov možno brať ako prvý impulz bitníckeho prúdu do slovenského vojvodinského kontextu. Labáth publikoval výber z vlastných prekladov aj knižne pod názvom *Rozlúčka s vetrom* (1981). Prienikom svetovej poézie do literárnych kontextov v bývalej Juhoslávii sa otvárala cesta k pluralizmu a alternatívosti vo videní sveta a človeka.

Silným impulzom pluralizácie umeleckej a literárnej situácie v bývalej Juhoslávii bolo utvorenie frontu neoavantgardných mladých umelcov koncom šesťdesiatych rokov. Do neoavantgardnej skupiny patrili aj literáti a básnici, ktorí negovali hranice jazyka ako prostriedku uchopovania reality. Literárny artefakt oživovali vo verbo-voco-vizuálnych podobách, takže sa stal objektom aj prostriedkom prehodnocovania tvorivého činu. Experimentálna poézia neoavantgardnej poetiky poznačila aj poéziu vojvodinských Slovákov ako jeden z generátorov postmodernizácie básnického výrazu.

Dubravka Djurićová eviduje prienik bitnickej poézie od sedemdesiatych rokov prostredníctvom prekladov a antológií americkej poézie. Tým sa liberalizovala literárna situácia a uvoľňoval kánon vysokého modernizmu, ktorý prostredníctvom Eliota a iných tradícií (o. i. francúzskych básnikov, Valéryho, Claudela, Michauxa, Perseho atď.) pestovala jedna skupina povojnových srbských básnikov (Jovan Hristić, Miodrag Pavlović, Ivan V. Lalić, Borislav Radović a i.), v danom kontexte i slovenskí vojvodinskí básnici, predovšetkým Víťazoslav Hronec, sčasti Miroslav Demák. Bitnícká poézia formovala poetiku príslušníkov mladšej generácie slovenských vojvodinských autorov (Martina Prebudilu, Ľubomíra Častvena, Andrey Spevákovej). Okrem dekanonizácie prinášala menlivosť subjektívneho prežívania sveta a alternatívnosť v tradičných spôsoboch prežívania skutočnosti. Djurićová pripomína význam niekoľkonásobných návštev Allena Ginsberga, Roberta Creeleyho, Jeroma Rothenberga v Belehrade a v Juhoslávii, keď srbskí básnici nadväzovali s nimi blízke pracovné i priateľské kontakty.⁹ Uvedené obdobie literárnej plurality v bývalej Juhoslávii, priame a sprostredkované kontakty slovenských vojvodinských básnikov so súdobou svetovou literatúrou a teóriou, tvarovali podmienky na vznik postmodernej situácie v slovenskej vojvodinskej poézii.

Dobové medzníky v transformácii slovenskej vojvodinskej poézie od polovice 20. storočia

Kontext vojvodinskej literatúry sa produktívne začal vyvíjať v štyridsiatych rokoch 20. storočia. Publikovanie prvých básnických zbierok Juraja Mučajiho (1919 – 1945) *Rozvravené srdce* (1942) a Paľa Bohuša (1921 – 1997) *Život a brázdy* (1943) znamenalo začiatok intenzívnych premien vo vojvodinskej poézii. Po prvých dvoch „moderných“ zbierkach básní vojvodinských Slovákov¹⁰ sa slovenská poézia na vojvodinskom území kvantitatívne a kvalitatívne rozrastala. Koncom päťdesiatych rokov sa vo vojvodinskej literatúre etablo-

⁹ DJURIĆ, Dubravka: Eksperimentalni američki pesnici i srpska kultura (Džerom Rotenberg „Beogradska apokalipsa“ i Bob Perlman „Da li si ga čuo“). In: *Journal of Language and Literary Studies*, dostupné na webovej stránke <http://serbianamericanstudies.rs/wp-content/uploads/2016/03/Djuric-eksperimentalni-pesnici.pdf>, 14. 5. 2016, s. 125 – 133.

¹⁰ SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007, s. 15.

vali ako výraznejšie básnické talenty Ján Labáth (1926) a Michal Babinka (1927 – 1974). V rokoch 1955 – 1965 básne naďalej uverejňoval aj Paľo Bohuš, neskôr ich zaradil do zbierky *Predsa kofaj* (1971); v období 1965 – 1967 Bohuš pripravoval zbierku *Triumfálny postrk*, ktorá vyšla až v roku 1990.¹¹ V roku 1968 bola v *Novom živote* uverejnená najznámejšia poéma Juraja Tušiaka (1935 – 1986) *Sedem vravení*, ktorú básnik zaradil do svojej druhej zbierky *Modrá báseň* (1977) a ktorá predstavuje mytologizovanie lokálneho a insitného svetonázoru obyčajného človeka, ktoré pozitívne prijali najmä populistické prúdy literárnej recepcie vo Vojvodine. V kontraste so senzibilitou Tušiakovej a jemu podobnej Bohušovej básnickej tvorby, vyjadrujúcej „bytosťnú sklbenosť človeka so zemou“, ¹² sa básnici Ján Labáth a Michal Babinka javili ako elitárski a nezrozumiteľní. Na Labáthovu a Babinkovu produkciu nadviazala v polovici šesťdesiatych rokov poetka Viera Benková (1939). Jej básnická zbierka *Májový ošial'* (1964), napájajúca sa na postsymbolistické a avantgardné básnické prúdy v literatúre vojvodinských Slovákov,¹³ mala dobrý kritický ohlas, aj keď celkovo nemala vysokú estetickú úroveň.

V druhej polovici šesťdesiatych rokov vstupuje do literatúry mladý básnik Vít'azoslav Hronec (1944), prikláňajúci sa k srbskej básnickej tradícii klasicistického typu a modifikujúci svoj básnický prehovor v prienikoch s imagismom T. S. Eliota a E. Pounda. Hroncove básne uverejnené časopisecky v polovici šesťdesiatych rokov prinášajú intertextualitu, ktorá sa postupne stala autorským idiolektom a jedným z estetických kritérií.¹⁴ V polovici šesťdesiatych rokov sa „elitársky“ a „nezrozumiteľný“ Michal Babinka negatívne vyjadril o Hroncovom „citovaní seba a iných“.¹⁵ Hroncova intertextualita z konca šesťdesiatych rokov a prvej polovice sedemdesiatych rokov bola funkčne zameraná na prehodnocovanie básnickej tradície, z ktorej výrazovo aj významovo vychádzal aj samotný Hronec. Jeho postoj k tradícii bol integračno-odmietajúci, pričom hlavným kritériom bolo utváranie nového na pozadí starého. Tak sa intertextuálne procesy v Hroncovej básnickej tvorbe v období rokov 1965 – 1976 javia ako súčasť poetiky modernizmu, ktorej cieľom bolo kriticky uchopiť minulosť a súčasnosť. V tendenciách poetiky intertextuality pokračoval v slovenskej poézii básnik Miroslav Demák (1948), ktorého zbierka básní *Zverokruh* (1977, 2009) je formovaná v intertextuálnych reláciách so Shakespeareovými drámami. Demáková intertextualita plynula vo funkcii dialogického procesu so Shakespeareovými textami, a preto ju možno charakterizovať ako prejav modernistickej literárnej nadstavby. Intertextualita ako postmodernistický proces narušania a dekompozície prototextov vo vojvodinskej literatúre sa javí v neskoršej tvorbe V. Hronca (v druhej polovici sedemdesiatych rokov a v osemdesiatych rokoch), v poézii Miroslava Dudka (1952), ojedinele aj v básňach iných autorov.

¹¹ Adam Svetlík vo svojej monografii venovanej poézii vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia píše, že Bohuš väčšinu básní z tejto zbierky uverejňoval v čase ich vzniku, teda koncom šesťdesiatych a v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, najviac časopisecky, ako aj vo svojich neskoršie vydávaných zbierkach a výberoch (tamže, s. 85 – 86).

¹² Tamže, s. 110.

¹³ Tamže, s. 116.

¹⁴ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: *Podoby intertextuality v tvorbe Vít'azoslava Hronca*. Novi Sad : Fondacija akademika Bohumila Hrabaka za izdavanje doktorskih disertacija, Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti, 2015.

¹⁵ Tamže, s. 6.

Paralelne s konštituovaním postmodernej situácie v slovenskej vojvodinskej poézii prebiehalo uvedenie si literárnej tradície, ako podmienky cieleného postmodernistického prehodnocovania. Kontinuitu básnickej tradície na území Vojvodiny evidoval V. Hronec v antológii *Poézia vojvodinských Slovákov* (1974), v ktorej bola prvýkrát konštituovaná literárna tradícia slovenského vojvodinského kontextu. Z ideologických dôvodov neboli pri niektorých básnikoch uvedené básne s náboženskou konotáciou, ktoré do vydania v roku 2015 autor zaradil spolu s vlastnými básňami (napísanými do roku 1976). Aj keď Hronec v poznámkach k vydaniu knihy z roku 2015 píše, že ide o prvotný variant *Poézie vojvodinských Slovákov*, ktorý bol v roku 1974 z rôznych príčin redukovaný, *Poéziu vojvodinských Slovákov* (2015) možno chápať ako autorovo prepísanie (re-writing) prvotnej knihy a rukopisu. Hroncovo chápanie premenlivej a dynamickej literárnej tradície sa formovalo v sedemdesiatych rokoch podľa Eliotových princípov vyjadrených v esejach,¹⁶ ktoré tento autor prvotne uplatňoval prostredníctvom intertextuálnych relácií vo vlastnej poézii.¹⁷ Po konštituovaní a uvedení si tradície vlastného básnického kontextu sa mohla v postmodernej situácii realizovať programová „kontextovosť ironickej či inkluzívnej povahy“.¹⁸

Ďalším medzníkom v diferenciacii literárnej situácie modernej slovenskej poézie vo Vojvodine, v kontexte širších spoločensko-politických, kultúrno-civilizačných a literárnych danií, bol rok 1968. Premeny vo vojvodinskej poézii v tomto období možno reflektovať v kontexte medzinárodných sociálno-politických a umeleckých udalostí, kulminujúcich v Európe a v strednej Amerike v roku 1968. Postupné formovanie literárneho pluralizmu v Juhoslávii, počnúc štyridsiatymi rokmi 20. storočia, viedlo k rozprúdeniu alternatívneho umelecko-literárneho smeru, ktorý spočíval v oživení avantgardy. Táto „nová umelecká prax v rokoch 1966 – 1978“¹⁹ nevznikla z rozporu so starými hodnotami, ale zdokonaľovaním už skôr sformovaných ideálov a myšlienok nadrealizmu v Belehrade, konštruktivismu v Záhrebe, ako aj z expresionizmu ľubľanskej lyrickej abstrakcie. Radikálne zmeny nevznikajú v spoločensko-politických štruktúrach, ale skôr v rovine ideí a presvedčení o možnosti existencie alternatívy. V daných okolnostiach, v širšom kontexte, zažívajú rozmach pop kultúra, rocková hudba, móda a umenie. Mladá generácia juhoslovanských autorov sa riadi ideou internacionalizmu, uvedomujúc si, že McLuhanova predstava „globálneho osídla“ nie je až taká nedosiahnuteľná.²⁰ Na druhej strane, rok 1968 je v bývalom Československu začiatkom potláčania celospoločenského liberalizačného procesu a rokom straty „viery v reformovateľnosť, demokratizáciu, poľudštenie komunistického režimu“.²¹ Avšak, podľa J. Šranka, práve obdobie normalizácie a konsolidácie možno vnímať ako kontext, v ktorom vznikalo post-utopické a postmoderné vedomie. Premeny v literárnej situácii nadväzovali na genézu postmoderného vedomia.²² V kontexte československej literárnej situácie tiež

¹⁶ SVETLÍK, Adam: *Poetika presahu*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 1997.

¹⁷ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marina: *Podoby intertextuality v tvorbe Viťazoslava Hronca*. Novi Sad : Fondacija akademika Bohumila Hrabaka za izdavanje doktorskih disertacija, Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti, 2015.

¹⁸ MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : LIC, 2010, s. 40.

¹⁹ SZOMBATHY, Bálinth: *Nová umelecká prax 1966 – 1978* (1). In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 2, s. 106.

²⁰ Tamže.

²¹ ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 28.

²² Tamže, s. 28 – 29.

vznikajú alternatívne formy literárneho života, akými boli samizdat, underground, priečin-
ková tvorba, avšak ich neustále potláčanie a hatenie spomaľovali rozmach, ktorý sa v juho-
slovanskej literárnej situácii prejavil v podobe formovania nielen postmoderného vedomia,
ale aj prvých foriem postmoderného umenia a literatúry. Paradoxne, v takýchto podmien-
kach šikanovania a represii relativizovala alternatívna umelecká prax v Československu
avantgardný ideál o spoločenskom poslaní literatúry.²³

Začiatkom sedemdesiatych rokov, pod impulzmi medzinárodných dianií, sa v Juhoslá-
vii stali populárnymi neoficiálne periodiká, ktorých bolo najviac vo Vojvodine a ktorých
výskyt a distribúcia zmenili prúdy v umeleckom a literárnom živote aj vojvodinských Slo-
vákov. Noviny, tlačoviny a ostatné vojvodinské periodiká (*Neuroart, L.H.O.O.Q.*,²⁴ *Under-
ground Elevator, Pesmos, Kontaktor, Mixed Up Underground, WOW, Adresa, Total*) časo-
vo predstihli podobné tlačoviny v Južnej Amerike a v Poľsku, pričom americké predbehli
takmer o celé desaťročie.²⁵ Tieto periodiká vychádzali v tzv. podzemnej a alternatívnej tlači,
pričom nezriedkavo autori boli aj vydavatelia, tlačiar a rozširovatelia v jednej osobe. Pe-
riodiká cielene afirmovali univerzálne hodnotové systémy kultúry: umelecké ideály sú me-
dzinárodné, čo sa stalo nosným najmä v poeticko-literárnych vydaniach konkrétnej poézie,
voco-vizuálnej literatúry a iných formách poézie.²⁶ Periodiká afirmujúce uvedenú novú
umeleckú prax bojovali na jednej strane proti konzervatívnym koncepciám estetiky a ume-
nia, ale mali aj spoločensko-politické odkazy (Favičiarskeho boja, ktorý nepozná kompro-
mis). Podľa Bálinta Szombathyho, kým sa vo Vojvodine radili za sebou periodiká a tlačovi-
ny rôznych žánrových foriem, v Záhrebe, Belehrade a Lubľane vyšli iba tri podobné
vydania. Medzi prvé ohniská nových umeleckých a literárnych iniciatív nepatrili ani existu-
júce inštitúcie (akadémie alebo centrá s bohatou tradíciou), ale menšie a skromnejšie mestá,
práve z periferie kultúrneho života a diania (Subotica, Nový Sad, Odžaci). Na pozadí neo-
avantgardných dianií, alternatívnych periodík, rozmachu slobody na úkor tradičnej, neraz
akademickou verejnosťou podporovanej estetiky konzervatívneho, udiala sa zmena v lite-
rárnej situácii vo Vojvodine. Vznikala a rozrastala sa experimentálna poézia.

Pojem experimentálnej poézie²⁷ šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych ro-
kov 20. storočia vo Vojvodine sa vzťahuje na viacero inovačných postupov, ktoré vojvo-

²³ Tamže, s. 30.

²⁴ L.H.O.O.Q. – sú to písmená, ktoré uviedol Marcel Duchamp pod obraz Mony Lizy, keď jej primaloval
fúzy.

²⁵ SZOMBATHY, Bálint: Alternatívne umelecké periodiká vo Vojvodine na začiatku sedemdesiatych ro-
kov. In: *Nový život*, roč. 41, 1989, č. 12, s. 42 – 49.

²⁶ Tamže, s. 42.

²⁷ Pojem experimentálnej poézie budeme používať v zmysle, v akom ho aplikoval Bálint Szombathy vo
svojich štúdiách o neoavantgardnom umení vo Vojvodine a v akom sa ujal v umeleckej a literárnej kritike
tohto kontextu. Vymedzenie pojmu experimentálnej poézie, ktoré používajú Michal Rehúš a Jaroslav
Šrank, ako aplikácie techník a postupov fragmentárnosti, multilinearity, otvorenosti, intermedialnosti,
intertextuality, kombinatoriky je špecificky zamerané na postupy formovania experimentu, ktorými sa
v tejto štúdii nebudeme zaoberať. Takisto pojem, ktorý používa Ivana Hostová, „mediálna poézia“,
v zmysle súhrnného označenia termínov, ktoré sa používajú v súvislosti s využitím viacerých médií (in-
termediálny, transmediálny, multimediálny, krosmediálny, hypermediálny) v poézii je pri aplikovaní na
súčasnú slovenskú experimentálnu poéziu výstižný a aplikovateľný na výskum podob intermediality vo
vojvodinskom experimente šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych rokov 20. storočia, čo v da-

dinská kritika rozlične pomenúvala: antipoézia, ľahká poézia, konceptuálna, konkretistická, audio-vizuálna, novoveristická, poézia novej emocionálnosti. Spoločným znakom tzv. novej umeleckej praxe daného obdobia, v jej rámcoch i experimentálnej poézie, je vyjadrenie individuálneho sveta, osobného konania (vo vzťahu k vyvíjajúcim sa technológiam) a etického postoja (ako reakcia na spoločenský režim). Pomocou rozličných médií, v súčinnosti videa, fotografie, diapozitívu, xeroxu, polaroidu, poštovej výmeny umeleckých artefaktov (mail-artu) a iných médií, umelci a poeti v prvej osobe poukazovali na „dôležité komponenty svojho intímneho sveta, odkrývajúc vlastnosti osobnej individuálnej mytológie“.²⁸

„Individualizovaná literatúra“, „proces individualizácie“ predstavujú v štúdiu J. Šranka spoločný bod, ktorý sa významne podieľal na špecifikách básnickej tvorby autorov, ktorí vstupovali do literatúry v čase jej postmodernizácie na Slovensku.²⁹ Šrank cituje Baumanove slová o „radikálne individualizovanom“ singulárnom autorovi, ktorý má averziu k akémukoľvek kolektivismu. Možno povedať, že proces individualizácie sa vo vojvodinskom kontexte začínal v období neoavantgardného hnutia. V priekopníckom období juhoslovanského alternatívneho umenia v rokoch 1965 – 1975 sa jeho kreatívne sily prejavili aj v mladej poézii vojvodinských Slovákov. Dialo sa to v období, keď tvorila i staršia generácia básnikov a utužovala svoju pozíciu v literárnej tradícii. Bolo to obdobie podporovania básnikov neosymbolistického zamerania, z ktorých niektorí mytologizovali lokálne (Bohuš, Tušiak) a iní v tvorbe presadili aj prvky avantgardného zamerania (Labáth, Babinka, Benková), tvorili aj autori, ktorí pestovali poetiku konkretizmu a vysokej moderny (Hronec, Demák). Danú situáciu začali rozrôžňovať mladí autori koncom šesťdesiatych rokov, inklinujúci k alternatívne tvorivému vyjadrovaniu. Medzi prvými z generácie narodených v roku 1952 sa k alternatívnej umeleckej praxi priklonil multimediálny umelec Jaroslav Supek (1952 – 2009), neskôršie a iba časťou svojej tvorby Miroslav Dudok (1952). Spolu so staršími básnikmi, Hroncom a Demákom, sú Supek a Dudok prvými slovenskými básnikmi z Vojvodiny, ktorých poézia z konca šesťdesiatych a zo sedemdesiatych rokov obsahuje vlastnosti postmodernizmu.³⁰ V ich okolí tvorili generačne blízki básnici Michal Ďuga (1951), Jozef Klátik (1949), Zlatko Benka (1951). V tvarovaní priestoru pluralizmu, v ktorom sa mohli umelci a literáti prejavíť, zohral dôležitú úlohu časopis *Nový život*. Keď sa šéfredaktorom *Nového života* stal Víťazoslav Hronec, v časopise začali v osemdesiatych rokoch vychádzať ukážky z neoavantgardnej tvorby juhoslovanských autorov, slovenských spisovateľov a umel-

nom kontexte nie je predmetom výskumu. O pojmoch experimentálna poézie porov. REHÚŠ, Michal – ŠRANK, Jaroslav: Nesystematický návod na použitie slovenskej „experimentálnej“ poézie. In: *V sieti strednej Európy: nielen o elektronickej literatúre*. Ed. Bogumila Suwara a Zuzana Husárová. Bratislava : SAP – Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 241 – 264. O pojme mediálna poézia porov. HOSTOVÁ, Ivana: Má Husárová Filip(a)? Poznámky k súčasnej „mediálnej“ poézii. In: *Romboid : časopis pre literatúru a umeleckú komunikáciu*, roč. 49, 2014, č. 9 – 10, s. 82 – 87.

²⁸ SZOMBATHY, Bálint: Nová umelecká prax 1966 – 1978 (1). In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 2, s. 110.

²⁹ ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 8.

³⁰ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: Začiatky postmodernizmu v slovenskej poézii vo Vojvodine. In: *Vertigo*, 2015, č. 4, s. 12 – 27.

cov, ale aj teoretické texty o neoavantgardnom hnutí a postmoderne. V rokoch 1975 – 1982 uverejňoval básne Tomáš Čelovský (1958), ktorého tvorba prispela k paradigmatickým premenám poézie. Koncom osemdesiatych rokov nastupuje ďalšia skupina mladých básnikov, ktorú, pre rozdielnosť básnického výrazu, len podmiennečne možno chápať ako generáciu: Martin Prebudila (1960), Katarína Hricová (1967), Ladislav Čáni (1961), Miroslav Kaňa (1966). Najmladšími autormi poézie sú Michal Bireš (1975), Miroslava Dudková (1979), Andrea Spevákova (1980). Básne každého z uvedených autorov majú osobitnú formálno-významovú štruktúru a neexistuje vlastnosť, na základe ktorej by ich bolo možné spoločne programovo vymedziť. Jediným zovšeobecňujúcim faktorom je tvorba v období pluralizmu a prehodnocovania, a existencia v postmodernej literárnej situácii.

Postmodernú literárnu situáciu na Slovensku spôsobila predovšetkým sloboda slova, demokratizácia spoločnosti a liberalizácia rôznych podmienok života. Na rozdiel od situácie v juhoslovanskej literatúre v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch charakterizuje literárnu situáciu na Slovensku úplná emancipácia od politickej moci. Napriek miernej politickej angažovanosti (predovšetkým vo forme vzbury proti konvenciám a v podobe ľavicovej orientácie) predstavuje individualizácia literatúry a umenia v bývalej Juhoslávii tiež jeden z hlavných zdrojov postmodernizácie literatúry. Proces postmodernizácie poézie na Slovensku a vo Vojvodine má popri individualizácii literatúry ešte jeden spoločný znak – nemožnosť určenia jeho začiatku, metaforického nulového bodu. Nie je to možné ani v iných literatúrach, pretože samotný pojem postmodernizmus zahrnuje rozličné prúdy a chápania, ktorým je spoločné kritické prehodnocovanie konvencií, dominujúceho kánonu, experimentálny prístup k formálnej kompozícii, nedôvera voči autoritám, nelineárnosť. Preto možno uvažovať nie o postmodernizme, ale o postmodernizmoch, ktoré majú rozličné začiatky, pramene a vlastnosti.

Pri analýze jednotlivých znakov postmodernizmu v poézii budeme sledovať (ne)prítomnosti konkrétnych vlastností, ktoré na rôznych úrovniach robia básnický text postmoderným. Vlastnosti poézie postmodernizmu systematicky analyzoval J. Šrank a tieto texty budú i našim východiskom, ktoré uplatníme v rozbere slovenskej poézie vznikajúcej vo Vojvodine.

2. Vlastnosti slovenskej vojvodinskej poézie v období od konca šesťdesiatych rokov, v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia v prienikoch s poéziou na Slovensku

Na základe pozorovania dominantných poetologických vlastností poézie a tendencií v básnických textoch slovenských vojvodinských autorov môžeme identifikovať tri východiská transformácie básnických textov do postmodernej epistémy: metatextovosť (v rámci nej intertextualitu a preklady, ako zdroje premien poetiky), intermedialitu a bít-nickú poéziu. Pre rozdielnosť individuálnych poetík, ale aj pre málopočetnú básnickú populáciu vo Vojvodine je ťažko tvorbu jednotlivých básnikov typologizovať. Poézia každého z nich obsahuje diferenciačno-integračné vlastnosti, ktorými sa buď približuje, alebo vzdďaľuje od uvedených typov a poetík iných básnikov. V takejto situácii budeme hovoriť o procesuálnych individuálnych tendenciách a inklináciách v poetologickom

a sémantickom poli ich básnických textov, podobne ako píše J. Šrank o slovenskej poézii konca 20. a začiatku 21. storočia.³¹ Evidujeme skupinu básnických textov, v ktorých sa explikujú tvorivé impulzy a individuálne zážitky prostredníctvom intertextuálneho dialógu/polemiky s inými textami. Do uvedenej básnickej línie patria predovšetkým Vít'azoslav Hronec, Miroslav Demák, v ojedinelých básňach Viera Benková, Miroslav Dudok, v neskoršej tvorbe Ladislav Čáni. Ako druhú dominantnú tendenciu identifikujeme experimentálno-dekonštruktívnu líniu básnikov, ktorí vychádzali z alternatívnej experimentálnej poézie šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych rokov, buď ako priami príslušníci neoavantgardy, alebo ako tvorcovia, ktorí experimentovali a hrali sa s formou básnického prejavu, inšpirovaní alternatívnym umením. Do danej poetickej línie patria tak básnici narodení v päťdesiatych rokoch, ako aj mladšia generácia, ktorá sa prejavila v druhej polovici osemdesiatych rokov a v deväťdesiatych rokoch 20. storočia. Podobne ako na Slovensku, kde J. Šrank eviduje experimentálno-dekonštruktívnu poéziu ako reprezentatívnu líniu postmodernej poézie, aj vo Vojvodine sú intermediálne procesy v poézii spojené s najvýraznejšími autormi postmodernej poézie. Na prvom mieste tejto básnickej línie je Jaroslav Supek, ktorý bol dôsledný v tvorbe alternatívnych foriem umenia do konca života, pričom v poézii bol medzi prvými básnikmi, ktorí uplatňovali experiment a dekonštrukciu.³² Experimentálnu fázu mal vo svojej tvorbe aj Miroslav Demák, hoci dané obdobie nepoznačilo jeho neskoršiu básnickú tvorbu, i keď u Demáka evidujeme intertextualitu ako silnejší tvorivý impulz. Miroslav Dudok sa tiež sčasti venoval experimentálnym formám poézie, ktoré v jeho prípade vplývali na postmodernizáciu výrazu v básnickej tvorbe v sedemdesiatych rokoch. Z tejto básnickej generácie sa menším počtom experimentálnych básní prejavil Zlatko Benka v srbskom časopise *Index*, ale väčšina jeho veršov tenduje k filozoficko-meditatívneho typu. Jozef Klátik, akademický maliar a univerzitný pedagóg, je známy neoavantgardnou konkrétnou poéziou a vizuálnymi básňami, pre ktoré je príznačná dôslednosť a „totalita“ neoavantgardnej formy. Najstarší básnik, ktorý sa sčasti dotkol línie experimentálno-dekonštruktívnej poézie, je Vít'azoslav Hronec, hoci v jeho poézii, podobne ako u Demáka, je primárny metatextový, resp. intertextuálny impulz. Pri ďalšej generácii básnikov, najmä u Ladislava Čániho a Kataríny Hricovej, možno evidovať niektoré znaky, ktoré J. Šrank explikuje v časti experimentálno-dekonštruktívnej poézie na Slovensku, avšak týchto básnikov nemožno jednoznačne zaradiť do „text generation“.³³ Impulzy bitnickej poézie tiež ovplyvnili zmenu paradigmy vojvodinskej poézie, najviac u Martina Prebudilu, avšak prienik prvkov postmodernizmu sa pri tejto línii tvorcov dial v podobe rozrušovania prvotných vzorov.

V procesuálno-typologických tendenciách vojvodinskej poézie daného obdobia sa len ojedinele vyskytuje typ spirituálne orientovaných autorov. Duchovná poézia síce na

³¹ ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 45.

³² Pojem dekonštrukcie chápeme v derridovskom zmysle ako stratégiu spochybnenia západného logocentizmu, ako spôsob rozkladu prapôvodu a vopred zadaných hierarchií a významov. Podľa JOVANOVIĆ, Svetislav: *Rečnik postmodernizma*. Beograd : Geopoetika, 1999, s. 35 – 36.

³³ Pojem „text generation“ J. Šrank prvýkrát uviedol v roku 2000, tu ho používame na základe citovanej štúdie *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 383.

území Vojvodiny vznikala, ale do literárneho časopisu *Nový život* prenikla minimálne, tak z ideologických dôvodov, ako aj pre nedostatočnú umeleckú úroveň. Miesto na uverejnenie duchovných básní poskytlo periodikum *Evanjelický hlásnik* slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi vo Vojvodine, ale ani jedna z daných básní nedosiahla úroveň básnického prejavu predstaviteľov spirituálnej poézie na Slovensku. Vít'azoslav Hronec v *Chrestomatii slovenskej vojvodinskej poézie* uvádza len dve básne Jána Valenta, bývalého biskupa evanjelickej a. v. cirkvi, ktorého nazýva veršovcom. Poéziu reflexívno-filozofickej modalítity však možno identifikovať u jednotlivých autorov (Zlatko Benka, Vít'azoslav Hronec).

Veľkú časť básní, v ktorých evidujeme akúkoľvek formu postmodernej explikácie, však nemožno zatriediť do spomenutých typológií, pretože postmodernizmus aj v slovenskej vojvodinskej poézii charakterizuje rôznorodosť a nejednoznačnosť, viac rozdielnosť medzi poetikami než typologická alebo poetologická príbuznosť.

Metatextový prúd postmodernizácie slovenskej vojvodinskej poézie

Začiatky postmodernizácie literárnej situácie u vojvodinských Slovákov nachádzame v časopise *Nový život*, v básňach, v ktorých zaznamenávame intertextuálne relácie. Jedným z prvých autorov, ktorý vedome utváral sémantické medzitextové vzťahy, bol Vít'azoslav Hronec. Prvý záznam o Hroncovej intertextuálnej poetike bola Babinkova zmienka v recenzii časopisu *Nový život* v roku 1964.³⁴ V básni *Vzmáhajúci sa popol*, uverejnenej v prvom čísle *Nového života* v roku 1968, Hronec prehodnocuje Eliotove verše z *Pustatiny* a *Lúbošnej piesne J. Alfreda Prufrocka*, zapája ich do významových relácií vlastnej autopoetickej básne o nevyhnutnosti prehodnocovania básnickej tradície v kreovaní vlastného originálneho prejavu.³⁵ Viackrát sme poukázali, že uvedený spôsob intertextuálneho sémantického procesu je príznakom poetiky neskorého modernizmu (v srbskom literárnovednom kontexte sa navyše hovorí o vysokom modernizme), lebo básnik ešte stále počíta s integrovaným subjektom, aj keď najčastejšie ním nie je on sám. Básnickým výrazom Hronec sledí za podstatou básnenia, tvorby a bytia, ale zároveň jeho subjekt zažíva poznanie o nemožnosti realizácie týchto procesov, resp. o limitovanosti a relatívnosti poznania. Takáto ambivalentná poetika modernistického výrazu, ale svetonázorovo (významovo) v postmodernistickom duchu skepsy, je u Hronca prítomná v jeho prvých troch zbierkach. Do intertextuálnych súvislostí Hroncových textov sa dostáva Stachova básnická tvorba, najmä v druhej básnickej zbierke *Sol', ale piesok*, avšak aj v neskoršej básnickej tvorbe bude Hronec neustále napojený na poéziu J. Stacha a konkrétnosť. Stachova tvorba je sprostredkovaná prítomnosťou aj v Hroncovej tretej zbierke *Hranica*, ale prostredníctvom prekladov Saint John Perseho výberu z poém *Anabáza*, z ktorej Hronec cituje v skladbách *Hranica II.* a *Modlitba II.* Intertextualita vo funkcii prehodnocovania minulosti, v podobe prenikania fragmentov iných textov do Hroncových básní, je príznačná pre autorovu tvorbu v osemdesiatych rokoch. Vtedy sa uvedené intertextuálne procesy stali súčasťou postmodernistickej textuálnej skutočnosti, v ktorej už nenachádzame stopy po ucelenom subjekte. Cudzie texty sa stávajú

³⁴ ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: *Podoby intertextuality v tvorbe Vít'azoslava Hronca*. Novi Sad : Fondacija akademika Bohumila Hrabaka za izdavanje doktorskih disertacija, Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti, 2015, s. 6.

³⁵ Tamže, s. 12 – 13.

súčasťou fragmentarizácie sveta, ilustrujú existenciu alternatívnych svetov bez hierarchického usporiadania. Do Hroncových básní sa znovu vpisuje Stachova poézia, tentoraz vo funkcii prehodnocovania Hroncových minulých literárnych postupov.³⁶ Znak postmodernizmu u Hronca však možno vystopovať už pred tým, ako sa intertextualita stala vedomou súčasťou jeho postmodernistickej poetiky: také básne (hoci ešte bez účasti intertextuality) publikoval v *Novom živote* už v roku 1967: v básni *Krotiteľ hadov*³⁷ je prítomná menlivosť subjektívneho prežívania sveta a kaleidoskopická, pluralitná perspektíva; v básni *Človek bez nohy*³⁸ sú prítomné dve alternatívne skutočnosti a dva subjekty, čo bol len začiatok rozrôžňovania poetickej perspektívy, ktorá u Hronca vyústila do paralelných časových pásem a prelinajúcich sa svetov.

V roku 1968, v tom istom čísle *Nového života*, v ktorom vyšla Hroncova báseň *Vzmáhajúci sa popol*, publikovala Viera Benková báseň *Potulky s Hamletom*. Spolu s básňou *Potulky s Jeseninom*, ktorá vyšla v roku 1969, predstavujú ojedinelé príklady prieniku intertextuálnych postupov do poézie V. Benkovej. Verše dvoch uvedených básní signalizujú poetkinu dvojpolovosť – inklináciu k svetovému a zároveň k lokálnemu: „Na križovatke na čárde u Troch strán sveta / beseduje dánsky princ s poetom“,³⁹ ktoré neskôr prehĺbila po archetypálne podoby. V prvej polovici sedemdesiatych rokov nadväzuje Benková svojou tvorbou, podobne ako Hronec, na Stachov senzualizmus a v reflexívnej poézii na slovenských konkretistov.⁴⁰ Konkretizmus nepoznačí výraznejšie Benkovej poetiku, svedčí však o účinkoch poézie Trnavskej skupiny a senzualizmu mimo hraníc Slovenska. V básnickom cykle *Slneční jazdci II.* z roku 1972 sa u Benkovej opäť objaví intertextuálna alúzia na texty o Salome, ale nedosiahne úroveň intertextuálneho sémantického princípu. V tomto kontexte je osobitne zaujímavá báseň *Nádoba Salome VI.*, dedikovaná Mariene Czoczekovej-Eichardtovej, vojvodinskej poetke z medzivojnového obdobia. Báseň *Nádoba Salome VI.* môžeme interpretovať ako svojráznu návaznosť na prvky básnickej tradície ženského písania. V básňach Viery Benkovej je intertextualita sporadickým poetologickým princípom a súčasťou modernistickej evokácie iného textu v prospech definovania básnického subjektu, bez nároku na pluralizmus názorov.

Takisto v básnickej zbierke *Zverokruh* Miroslava Demáka predstavuje intertextualita modernistický spôsob evokácie cudzích textov s cieľom širšej kontextualizácie pocitov básnického subjektu, ktorý zostáva v modernistickom mode ucelenosti. V podtextoch Demákových básní sa nachádzajú postavy a texty Shakespeareových drám, na ktoré poukazuje autor v podnázvoch dvanástich básní *Zverokruhu*. Podnázov básne je zároveň jediným Demákovým odkazom na prototexty, z nich možno vyčítať len všeobecnú významovú medzitextovú napojenosť. Hronec doplnil svoje básne rozsiahlym poznámkovým aparátom, pričom umožnil čitateľovi, ktorý má záujem, aby rekonštruoval významové cesty jednotlivých veršov a textov. Pre Demáka prototext ako keby nebol dôležitý, význam presúva z medzitextového dialógu na vlastný text.

³⁶ Tamže, s. 74, 77, 78.

³⁷ HRONEC, Vítázoslav: *Krotiteľ hadov*. In: *Nový život*, roč. 19, 1967, č. 3 – 4, s. 131 – 132.

³⁸ Tamže, s. 132.

³⁹ BENKOVÁ, Viera: *Potulky s Hamletom*. In: *Nový život*, roč. 20, 1968, č. 1, s. 5.

⁴⁰ SVETLÍK, Adam: Poézia Viery Benkovej. In: *Kniha výstahy*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2001, s. 123 – 124.

Do básnickej tvorby Miroslava Dudka sa intertextualita dostáva intencionalne v podobe prenikania fragmentov minulosti do súčasnosti. Prototexty v Dudkových básňach plynú spolu s pocitmi a postojmi jeho lyrických subjektov, texty z minulosti, napríklad Eliotove *Lúboštná pieseň J. Alfreda Prufrocka*, *Pustatina*, *Dutí ľudia*, aktualizuje ako reflexie o básnikovej súčasnosti: „No tak poďme, Prufrock. / Storočie kleslo / Ako pod narkózou na stôl. / Nič nového sa neudialo. / Nič nového za ten čas. Galériami pochodujú ženy. / Dutí ľudia v ich V výstrihu / Obnažené ženy klábosia s Michelangelom.“⁴¹ V tomto svete nevládne hierarchia, ale pluralizmus, noviny *Boston Evening Transcript* sú rovnocenné s *Hlasom ľudu*, čo má v konečnom dôsledku ironický efekt.

Zlatko Benka publikoval cyklus básní nazvaných menami autorov, ktorým sú dedikované: 1. Saint John Perse, 2. Branko Miljković, 3. Friedrich Nietzsche, 4. Danilo Kiš, 5. Franz Kafka. Naznačená intertextualita je implicitne zahrnutá, zreteľné odkazy na texty menovaných autorov z nadpisov v nich nie sú. Benka kreuje vlastný svet na pozadí starého – čo je iluminatívnym spôsobom nadväzovania, ktorý je príznačný pre modernizmus.

Ojedinelý príklon k intertextualite nachádzame v básnickom cykle Tomáša Čelovského *Plánky*. Autor pri treťom verši uvádza poznámku v podobe odkazu na báseň *Spomínanie* Paľa Bohuša, zo zbierky *Hviezdne prosy*.⁴² Intertextualita je skrytá, Bohušov prototext je prítomný ako východisko, na ktorom vzniká nový význam. Intertextuálne vzťahy možno identifikovať aj v poézii Martina Prebudilu, hoci primárny zdroj svetonázoru jeho básní je v bítnickej poézii. V Prebudilovej zbierke *Dážď do tváre* nachádzame explikované ironické prehodnocovanie literárnych vzorov,⁴³ čo signalizuje Prebudilov antiakademický postoj k literárnej tradícii. K postmodernistickému relativizmu má Prebudila bližšie v básňach s intertextualitou, akou je napríklad báseň venovaná F. Villonovi.⁴⁴

Postupy a princípy intertextuálnej výstavby textu sú aktuálne aj v súčasnej tvorbe básnikov. V poslednej zbierke Ladislava Čániho *Izba, o ktorej dom mlčí* (2015) v básni *Prázdna streda* cituje Čáni názov rovnomennej básne a zbierky Víťazoslava Hronca. Intertextualita v Čániho básni nie je dominantným poetologickým princípom. Motívom prázdnej stredy Hronec aludoval na prázdny stred v postmodernej teórii G. Deleuza a usúvzťažnil ho s básnickým výrazom. Čániho subjekt prehovára o skutočnosti, ktorá jestvuje, ale nie je živá ani životaschopná, nie je však ani alternatívna, je proste skutočnosťou neživých. Intertextuálna relácia je tu využitá postmoderným spôsobom, pri ktorom nie je podstatný východiskový význam, aktualizovaný citát funguje v novom, osobnostnom svete Čániho poézie.

Intertextualita ako poetologický, sémantický, dokonca i ontologický princíp výstavby textov sa u slovenských vojvodinských autorov zjavuje ojedinele, okrem poézie Víťazoslava Hronca, kde nie je jediným znakom postmodernizácie básnického prehovoru. Intertextualitu básnici uplatňovali pred inými postupmi postmodernizácie poézie v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia alebo paralelne s nimi.

⁴¹ DUDOK, Miroslav: Úvod do plameňa. In: *Celebes, Celebes*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2012, s. 62.

⁴² Porov. *Nový život*, roč. 32, 1980, č. 6, s. 495.

⁴³ SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007, s. 208.

⁴⁴ PREBUDILA, Martin: Na správu o inflácii emócií. In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 11, s. 678 – 680.

Intermediálne⁴⁵ impulzy v postmodernizácii slovenskej vojvodinskej poézie

Medzistupeň v postmodernizácii poézie vojvodinských Slovákov predstavuje umenie neoavantgardy. Pre rovnaký časový výskyt a niektoré spoločné znaky, napr. antiakademizmus a spochybňovanie hraníc jazyka, sa neoavantgarda často stotožňuje s literatúrou postmodernizmu. V neoavantgardnom umení však ešte stále nemožno hovoriť o dekonštrukcii v derridovskom zmysle, ako o spochybnení prvotných vzorov, apriorizmov a totality, lebo neoavantgardná poézia zostáva uzavretá v „totalite postupu“,⁴⁶ napríklad v dôslednosti demaskovania a spochybňovania jazyka. Predsa však formy neoavantgardného alternatívneho umenia (experimentálna poézia, vizuálne básne, ready-made a pod.) predstavovali druhý dôležitý impulz paradigmatických premien v slovenskej vojvodinskej poézii. Neoavantgardné umenie sa rozširovalo vo väčších mestách bývalej Juhoslávie (Lubľana, Záhreb, Belehrad), ale osobitne tieto tendencie silneli v menších mestách (Nový Sad, Subotica, Odžaci). Prvý záznam o juhoslovanskej vizuálnej poézii na Slovensku sa datuje rokom 1968, keď v časopise *Revue svetovej literatúry* bol predstavený maďarský vojvodinský časopis *Új symposion* spolu so šiestimi básňami Franciho Zagoričnika a potom aj v roku 1970, keď v tom istom časopise bol uverejnený teoretický článok Ronalda Grossa *Poézia na čítanie a pozeranie* v preklade Pavla Vilikovského.⁴⁷ V roku 1965 sa na Slovensku prejavil Stano Filko (1937), keď spolu s A. Mlynarčíkom vydali manifest HAPPCOS-u, akcie, ktorá mala štyri pokračovania (Bratislava 1965 – 1968).⁴⁸ Tvorbu S. Filka, ktorý v osemdesiatych rokoch emigroval do USA, poznal Jaroslav Supek, čoho dôkazom je spolupráca pri realizácii Filkovej výstavy v Novom Sade v novembri 1995 v Stredisku pre vizuálne médiá *Zlaté oko*. V sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch 20. storočia, kým sa v bývalej Juhoslávii rozmáhala neoavantgarda a vznikali i prvé intencionálne postmodernistické básne, „normalizácia“ na Slovensku tieto procesy odsunula až po deväťdesiate roky. V roku 1986 uverejnil *Nový život* vo výbere Jaroslava Supeka vizuálnu poéziu košického rodáka Miroslava Klivara žijúceho v Prahe. K utužovaniu neoavantgardných impulzov a československo-juhoslovanských prienikov prispeli i Supekove výbery z tvorby československých alternatívnych umelcov, ktoré uverejňoval Hronec ako šéfredaktor *Nového života* v osemdesiatych rokoch 20. storočia.

Vedúcou osobnosťou experimentálnych umeleckých a literárnych foriem medzi vojvodinskými Slovákami bol multimediálny umelec Jaroslav Supek (1952 – 2009). Alternatívne formy umenia Supek tvoril počas celého života, pričom sa ako jediný z vojvodinských Slovákov presadil v širšom juhoslovanskom a svetovom kontexte, najmä v oblasti mail-artu. V roku 1967 utvoril Supek *Kamenné básne*,⁴⁹ pričom len jednotlivci vtedy vedeli, že ide

⁴⁵ Pojem intermediálny, intermedialita používame podľa terminológie chorvátskej teoretičky Dubravky Oraić Tolić v zmysle prítomnosti iného umeleckého média (výtvarného, hudobného, filmového) v literárnom (básnickom) texte. Takýto intermediálny citát je súčasťou literárneho textu, s ktorým spoluutvára významový celok, respektíve rozrušuje vopred existujúce významy. Bližšie v: ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka: *Teorija citatnosti*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1990, s. 22.

⁴⁶ O tom bližšie MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava: LIC, 2010, s. 42.

⁴⁷ SUPEK, Jaroslav: *Nutnosť tvaru*. Báčsky Petrovec: Kultúra, 2004, s. 59.

⁴⁸ Tamže, s. 244.

⁴⁹ Prvýkrát boli uverejnené v *Novom živote* v roč. 36, 1984, č. 9, s. 667 – 669, zodpovedným redaktorom časopisu bol Vítázoslav Hronec. Pri reprodukcii Supekových *Kamenných básní* sa v *Novom živote*

o experimentálnu, konkrétnu poéziu, aká v danom období vo Vojvodine existovala od začiatku päťdesiatych rokov. K takejto poézii sa Supek dopracoval samostatne, zaoberajúc sa umením v Odžakoch a v Laliti, ktoré boli v danom období mimo neoavantgardných prúdov. Ani vtedy a ani neskôr, keď o Supekových akciách písali iní alternatívni umelci (Bálinth Szombathy, Franci Zagoričnik, Andrej Tišma a i.), neuvažovalo sa o tom, že *Kamenné básne* možno znamenali začiatok budúcnosti v slovenskej vojvodinskej poézii, v ktorej literatúra a umenie rozširía svoje hranice. *Kamenné básne* J. Supeka patria medzi prvé prejavy vojvodinských Slovákov, ktoré presahujú hranice klasickej poézie. Sú to kamenné artefakty, na ktorých autor zanechal vlastný rukopis, pomenoval ich a prideliť im umeleckú víziu. Fotografie týchto básní-sôch sú uverejnené v časopise *Nový život* pod názvami: *Tá ťažšia kamenná červená báseň*, *Ťažká kamenná červená báseň*, *Lahká kamenná červená báseň*, *Tá ľahšia kamenná červená báseň*. Básne, ktoré reprezentujú kamene, fungujú v súvzťažnostiach formy a slova, uvádzajú trojdimenzionálny prístup k fenoménu poézie: vizuálny, taktilný a verbálny. Supek sa aj neskôr zaoberal rozbíjaním jazykových limitov v poézii, napr. v experimentálnych *Variáciách na Sládkovičovu Marínu*. Uplatnil v nich postupy slovinského signalizmu a sémantiku nahradil asémantickými výpoveďami, hláskami, ktorých radenie sa končí uvádzaním interpunkčných znamienok. Postupne sa do zvukovo-vizuálneho čitateľského poľa dostávajú slová-názvaky veršov Sládkovičovej *Maríny*, fungujúce tu ako falošné citáty, pri ktorých originál nie je dôležitý, podstatná je nová sémantizácia. Supek svoju *Marínu* ukončí interpunkčnými znamienkami ako znakom všeobecnej relativizácie jazyka a kultúry. Subverzívnosť Supekových *Variácií*... smeruje k dekomponovaniu klasickeho literárneho kánonu, ale aj jazyka ako nástroja kanonickosti.

V roku 1985 vyšli v *Novom živote* Supekove básne, pôvodne tvorené v rokoch 1975 – 1978, ktoré by sa dali explikovať Šrankovým pojmom experimentálno-dekonštruktívnej poézie. O podstate uvedených textov možno najlepšie vypovedá už názov cyklu: *Nebásne: city*,⁵⁰ navodzujúci žánrovú relativizáciu. Tieto Supekove básne obsahujú autoreferenčnosť, splyvanie viacdimeznionálnych obrazov so široko chápaným básnickým textom, ktoré vznikali na pozadí Supekovho neoavantgardného experimentu. Napr. báseň *Čitateľ* obsahuje redukované výrazové prostriedky, text nesplyva s realitou, je „skutočnosťou“ o sebe, básnické konvencie sa spochybňujú, produkujú vtipné efekty: „*Toto bolo napísané v pondelok / ak to čítam v pondelok / Toto bolo napísané v utorok / ak to čítam v utorok / A tak ďalej // Ak toto nečítaš (nečítam) / tak to ani nebolo napísané.*“⁵¹ Uvedená báseň by sa dala porovnať s autoreferenčnými textami Petra Macsovszkého (1966) v jeho prvej zbierke *Strach z utópie* (1994), o ktorých píše J. Šrank ako o básňach, ktoré „demonštrujú významovú prázdnotu vžitých básnických konvencií: „*Toto tu je základná jednotka / básnického rytmu, spravidla jeden riadok. / Význačuje sa zvukovým usporiadaním.*“⁵² Hranice jazykového

uvádza rok 1967 ako rok vzniku originálnych básní-sôch. V rozhovore s Viťazoslavom Hroncom sme zistili, že žiaľ, tieto kamenné umelecké artefakty Supek zahodil, takže viac neexistujú v originálnej podobe ani v jeho pozostalosti.

⁵⁰ Cyklus *Nebásne: city* (Piatok, Utorok, Nedľa, Týždeň, Čitateľ, Pozor, To, Aj toto, City) vyšiel v *Novom živote*, roč. 37, 1985, č. 10, s. 735 – 737.

⁵¹ Tamže.

⁵² ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 395.

a básnického uchopovania reality spochybňuje antibáseň Komár: „Napísal som komár. / Prečítal si komár. / Ktorý ťa nikdy / neuštipne.“⁵³ Komár vyšiel v rámci cyklu Supekových *Nebásní: Na poéziu budú všetci brýzgať*, uverejneného v *Novom živote* v roku 1988.⁵⁴ Prevláda v nich ironicko-parodický významový efekt, ktorý sa dotýka aj čitateľa ako konzumenta poézie. Za jeden z vrcholov Supekovej básnickej tvorby možno vnímať text *Most pre nič za nič*. Ide o záznam umeleckej akcie, na čo aluduje podnázov – *Chôdza ako umelecká akcia*. Obsah uvedeného záznamu má podobu metatextu, ktorým sa rozkladajú poetické postupy a performance autora, vyúsťujúce do sebaoprotetia.

V sedemdesiatych rokoch 20. storočia vstupuje do *Nového života* poéziou Jozef Klátik (1949), vzdelaním akademický maliar. O formovaní sa Klátika ako neoavantgardného básnika písal na Slovensku Stevan Lenhart ako o básnikovi, ktorého poézia predstavovala experimentálny antipoetický manifest, čiže „reakciu na vtedajšiu akademickú poéziu“.⁵⁵ O význame Supeka a Klátika v kontexte genézy celoslovenskej experimentálnej poézie pojednáva tiež štúdia Michala Rehúša a Jaroslava Šranka *Nesystematický návod na použitie slovenskej experimentálnej poézie*,⁵⁶ kde sa v kapitole Na okrajoch národnej literatúry hovorí o básnických a umeleckých experimentoch dvoch autorov. Klátikova „klasická“ antiakademická poézia⁵⁷ rozrôznila poéziu vojvodinských Slovákov a vzbudila pozornosť i v kontexte juhoslovanského experimentálneho umenia. Supek a Klátik sa obaja vlastne najprv prejavili v srbskom (juhoslovanskom) umelecko-literárnom kontexte. Impulzy Klátikových básní mali dosah aj na tvorbu Petra Šuleja (1967), ktorého poéziu Šrank a Rehúš charakterizujú v črtách postmoderného písania, evidujúc v nej montáž, autoreferenciu, intertextualitu, paródiu, iróniu, pastiš atď.⁵⁸ Uvedené impulzy vidno najmä v Šulejovej poslednej zbierke *Nódy* (2014), v básni vii. (*spravy z kolónii*), v podobe alúzie na knihu vizuálnej poézie Jozefa Klátika *Koniec jazyka: „(kevinko pod' k starej mame / tak teda takto vyzerá koniec jazyka / just ako od pana klatika19)“*.⁵⁹

Intermedialitu evidujeme u Miroslava Demáka (1948) v experimentálnej poézii, ktorá vyšla v cykle *Elektrotechnické žiarenie a teória antén*. V poznámke k uvedenému cyklu, uverejnenom v *Novom živote*, uvádza šéfredaktor V. Hronec, že ide o „konkretis-

⁵³ SUPEK, Jaroslav: Komár. In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 3, s. 193.

⁵⁴ Výber zo Supekových básnických cyklov *Nebásne, city a Nebásne: Na poéziu budú všetci brýzgať* vyšiel na Slovensku najprv v magazíne *Kloaka* (3/2010), kde bol uverejnený i text o neoavantgardnom umení vojvodinských Slovákov od Stevana Lenharta *Neoavantgardná tvorba vojvodinských Slovákov (Jozef Klátik a Jaroslav Supek)*, dostupné na webovej stránke: <http://kloaka.membrana.sk/en/2010/>. Ďalší výber z tvorby J. Supeka a troch básnikov z Vojvodiny (M. Dudka, M. Demák a V. Hronca) bol publikovaný koncom roka 2015 v časopise *Vertigo*, vo výbere M. Šimák Spevákovvej.

⁵⁵ LENHART, Stevan: Neoavantgardná tvorba vojvodinských Slovákov (Jozef Klátik a Jaroslav Supek). In: *Kloaka*, roč. 1, 2010, č. 3, s. 14 – 21.

⁵⁶ REHÚŠ, Michal – ŠRANK, Jaroslav: *Nesystematický návod na použitie slovenskej experimentálnej poézie*. In: *V sieti strednej Európy: nielen o elektronickej literatúre*. Ed. Bogumila Suwara a Zuzana Husárová. Bratislava : SAP – Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 241 – 264.

⁵⁷ Jozef Klátik publikoval básnické zbierky: *Impulsi mesa (Impulzy mäsa, 1976)*, bibliofílie *Text soli žltka (1976)*, *Semenom, po tom všetkom (1976)*, *Anatómia labute (1980)*, *Prach zrkadla (2009)*.

⁵⁸ REHÚŠ, Michal – ŠRANK, Jaroslav: *Nesystematický návod na použitie slovenskej experimentálnej poézie*. In: *V sieti strednej Európy: nielen o elektronickej literatúre*. Ed. Bogumila Suwara a Zuzana Husárová. Bratislava : SAP – Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 258.

⁵⁹ ŠULEJ, Peter: *Nódy*. Bratislava : Drevo a srd, 2014, s. 74.

tické“ básne, ktoré od čias svojho vzniku po obdobie uverejnenia, „ovplyvnili“ poéziu Jozefa Klátika *Impulzy mäsa* (1976) a niektoré básne Miroslava Dudka.⁶⁰ Neoavantgardná fáza formálne nemodifikovala ďalšiu Demákovu básnickú tvorbu, dôležitá je však ako zložka širšieho kontextu, tvarujúceho vznik postmodernej literárnej situácie.

Do kruhu vojvodinských básnikov, ktorí sa v osemdesiatych rokoch priklonili k literárnemu experimentu, patril tiež Miroslav Dudok (1952), rovesník J. Supeka. V roku 1983 uverejnil cyklus básní *Tri rotobásne a jeden román*, v ktorom uplatnil princípy vizualizácie textu. Verše v *Básni* z uvedeného cyklu sú aj fragmentárne, diskurzívne, obsahujúce komentáre poetickej tvorby: „*Po ôsmich rokoch / V utorok / Objavil som staré verše / V nádeji že preniknem / Do technológie hluku*“.⁶¹ Rovnaké fragmentárne výpovede a ironický postoj sú však v Dudkovej poézii prítomné aj v jeho „klasických“ básňach z konca šesťdesiatych a zo sedemdesiatych rokov. Napr. v cykle *Vinobranie*, uverejnenom v *Novom živote* v roku 1970, evidujeme postmoderne fragmentovaný subjekt (subjekty), textové dianie beží v podobe veristických obrazov: „*Márne sa učia ryby plávať / (...) Ránhojič opravuje / Hodinový mechanizmus ktorý (...)*“⁶² a vnútri subjektu/subjektov: „*Hrdzavejú pocínované ryby / Zbieram ich okolo hluchého / Pňa (Plávame dolu svedomím) / A hriešne rastú / V mojom hrdle / Výkryštalizované ostne sa / Vrývajú do chrčtice*“.⁶³ V recenzii Dudkovej prvej básnickej zbierky *Svetelný korbáč* (1977) písal Michal Harpáň o nenápadnej prítomnosti autorského subjektu, o básnikovi citového vnímania životnej každodennosti v jej rozmanitých prejavoch, o básňach, zaznamenávajúcej konkrétnu odosobnenú tému, ale aj o grafických experimentoch ako ilustráciách psychiky lyrického subjektu.⁶⁴ Dudkova konkrétna poézia v prvej zbierke, ale aj v neskorších knihách, korešpondovala s poéziou konkretizmu na Slovensku,⁶⁵ avšak jeho tendencie ku grafickým experimentom, ako aj k experimentovaniu v oblasti básnického výrazu mali korene i v juhoslovanskom básnickom kontexte, osobitne v neoavantgarde.

Z neoavantgardy a experimentálnej a intermediálnej poézie vojvodinských Slovákov priamo vyplynula postmodernistická, experimentálno-dekonštruktívna poézia J. Supeka, ktorú by sme mohli prirovnať k poézii tzv. „sterilu“.⁶⁶ Supek však poéziu písal menej, v širších kruhoch sa presadil ako multimedialný umelec.

Impulzy bítnickej poézie v postmodernizácii slovenskej vojvodinskej poézie

Bítnická generácia sa do juhoslovanského literárneho kontextu prvýkrát dostáva prostredníctvom antológie *Básnici bítnickej generácie (Pesnici bit generacije)* Vojislava Bajca a Voju Šindoliča. Onedlho sa v preklade Voju Šandoliča objavuje aj výber z poézie

⁶⁰ HRONEC, Vítázoslav: Poznámka ku konkretistickým básňam Miroslava Demáka. In: *Nový život*, roč. 34, 1982, č. 5, s. 459 – 460.

⁶¹ DUDOK, Miroslav: Tri rotobásne a jeden román. In: *Nový život*, roč. 35, 1983, č. 5, s. 460.

⁶² DUDOK, Miroslav: Vinobranie. In: *Nový život*, roč. 22, 1970, č. 3, s. 210.

⁶³ Tamže.

⁶⁴ HARPÁŇ, Michal: Poézia konkrétneho. In: *Nový život*, roč. 30, 1978, č. 5, s. 463 – 465.

⁶⁵ Tamže, s. 464

⁶⁶ Termín steril preberáme zo Šrankovej štúdie *Individualizovaná literatúra*, na ktorú sa v texte viackrát odvolávame.

Lawrencea Ferlinghettiho, Michaela McClureho a Garyho Snaydera. V roku 1985 novosadský básnik a prozaik Vojislav Despotov urobil antológiu *Fuck You: Z poézie amerického undergroundu*, ktorá sa v nasledujúcich rokoch dočkala viacerých vydání.⁶⁷ Preklady poézie a esejí Allena Ginsberga nachádzame v juhoslovanských časopisoch od začiatku šesťdesiatych rokov. Bítnická generácia a poézia jej príslušníkov mala v juhoslovanských kruhoch mnohých nasledovateľov a predstavuje ďalší medzistupeň v transformáciách modernej poézie do postmodernej epistémy. Nonkonformizmus a antiakademizmus, vzbura proti konzumnej spoločnosti, ľavičarska politika a orientálny mysticizmus, jednoduchosť výrazu podnecovali k tvorbe aj slovenských básnikov vo Vojvodine, najmä v osemdesiatych rokoch 20. storočia. Bítnická „hymna“, pásmo *Vytie* Allena Ginsberga, vznikla v roku 1956, do slovenčiny bola preložená Jánom Buzássym a publikovaná v roku 1991 spolu s výberom z autorovej poézie. Ginsberg bol aj na Slovensku (navštívil aj Belehrad) a počas návštevy na Zochovej chate sa s ním stretol tiež samotný Buzássy.⁶⁸ Politické nátlaky niekdajšieho Československa marginalizovali účinok bítnickej generácie na autorov na Slovensku až po uvoľnenie v roku 1989. O účinkoch Ginsbergovej a bítnickej poézie na poéziu na Slovensku písal J. Šrank. Ako najsilnejšie cudzokrajné pozadie vo formovaní vlastných tendencií uvádza súvislosť s poéziou tzv. nekonformných individualistov,⁶⁹ s básňami Jozefa Urbana,⁷⁰ Ivana Koleniča,⁷¹ či básnika a prozaika Mariána Grupača,⁷² ako aj s poéziou Mariána Hatalu.⁷³

Vo vojvodinských kruhoch sa ako nasledovatelia bítnického odkazu tradične uvádzajú Martin Prebudila a Ján Salčák (1961). Prebudilovu tretiu básnickú zbierku *Život na plejbek* (1987) charakterizuje A. Svetlík silnejšími konexiami na bítnické impulzy. Napriek „totalitnej“ vzbure voči konvenciám vidno v tretej Prebudilovej zbierke náznaky postmodernistickej autoreferenčnosti, napríklad v básni *Toto je prinajmenšom báseň*, čo nasvedčuje, že Prebudila má básnickou senzibilitou blízko k bítnikom, pociťuje súdobé poetologické impulzy, vedúce k pluralizmu a fragmentárnosti básnického výrazu, ako napr. v básni *Prerušená letná pieseň*: „*I / Po dlhej ceste / zastal som / pri jednom strome // na chlieb som si natrel / kúsok čerstvého vzduchu / a dlho som načúval lesnej hudbe // 2 / Na mojej dlani i verček / v rozpuku / a znova pieseň // tentokrát strom plakať*“,⁷⁴ alebo k utváraní alternatívnych verzií skutočnosti, ako v básni *Sterilné ráno v mojej izbe*, či k metaznakovým diskurzom ako v básňach *S kým*, *Dnes večer by som mohol napísať veľkú báseň ale nechcem*. Pri charakterizovaní Prebudilovej zbierky *Namiesto kodicilu*

⁶⁷ DJURIĆ, Dubravka: Eksperimentalni američki pesnici i srpska kultura (Džerom Rotenberg „Beogradska apokalipsa“ i Bob Perlman „Da li si ga čuo“). In: *Journal of Language and Literary Studies*, dostupné na webovej stránke <http://serbianamericanstudies.rs/wp-content/uploads/2016/03/Djuric-eksperimentalni-pesnici.pdf>, 14. 5. 2016, s. 125 – 133.

⁶⁸ <http://www.sme.sk/c/2070800/slavne-vytie-prebasnil-do-slovinciny-j-buzassy-ktory-ho-povazuje-za-najlepsiu-poeziu-50-rokov.html>.

⁶⁹ ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013, s. 182.

⁷⁰ Tamže, s. 198.

⁷¹ Tamže, s. 207.

⁷² Tamže, s. 253.

⁷³ Tamže, s. 306.

⁷⁴ PREBUDILA, Martin: *Život na plejbek*. Nový Sad : Obzor, 1987, s. 15.

(2001) píše Svetlík o prienikoch s poéziou Jozefa Urbana, jeden z príkladov nachádzame v básni venovanej pamiatke predčasne zosnulého básnika *Nič viac nič menej*. Dedikačné básne obsahujú v sebe intertextuálne prieniky, avšak nejde v nich o znakovosť týchto procesov, ale o priamy odkaz citovej, postojovej alebo výrazovej príbuznosti k básnikovi.

Salčákovu zbierku *Pohnuté svety* (1988) kritika charakterizovala ako reflexiu bitníckej vzbury proti konvenciám a zbierku radikálnejšej deportizácie básnického prehovoru.⁷⁵ V jednotlivých básňach však možno identifikovať postmodernistickú fragmentarizáciu skutočnosti a ironické prehodnocovanie tematizácií lásky, intimity, zmysluplnosti. Ironická tendencia a rozrôzňovanie tradičných spôsobov reflektovania skutočnosti sú prítomné v básňach *Absolútne prázdno* a *Intímna lyrika, Bez názvu a uzáveru, Namiesto epitafu, Bieloba*. Bitnícky impulz niesla v sebe, výraznejšie než u Salčáka, haiku poézia Ľubomíra Častvena (1959 – 1998), takmer jediného predstaviteľa tejto lyrickej formy medzi vojvodinskými Slováckmi. Častvenove haiku boli zaradené do dvoch výberov haiku poézie v Juhoslávii. Písal aj „klasické“ verše, obsahujúce reflexívno-meditatívny lyrický subjekt, ale aj fragmentárnu výpoveď a svojráznu alternatívnu formu podávania reality: „*Cvrček si zahral na / wunderkinda – skladbu / v jednom rytme. // Už nevidím konáre jabloní. / Ale ich počujem. // Hovorí o vražednosti / ružovej rosy a / dozrievania.*“ Alebo v básni *Luci d’oriente*: „*Som a budem / krv vyhrýzená a popol / môj. / V strede bytia – Chaos.*“⁷⁶ V podobnom rebelantskom postoji pretrvávala bitnícka tradícia aj v poézii Andrey Spevákovej (1980), jednej z najmladších predstaviteľiek slovenskej vojvodinskej poézie. Speváková priamo odkazuje na poéziu Ľ. Častvena, prostredníctvom intertextuality vyjadruje príslušnosť k poetickému vzoru, ale zároveň sponchybňuje tradične chápanú „inštitúciu“ básnika a desakralizuje poéziu: „*A-U-M / Básnik na lavičke. / Močom siakne nohavica. (...) Farižejské zore, / svitanie jarného rána, / pozdrav majstrovi / – a čo teraz?*“⁷⁷ Hravú dekonštrukciu prepolitizovanej skutočnosti Srbska vyjadrila v básni *Po čase s politikou*.

Poetické impulzy a intertextuálne prieniky s bitníckou poéziou najviac využili príslušníci Svetlíkom pomenovanej *Generácie X*, básnici narodení v šesťdesiatych rokoch 20. storočia. Aj keď Prebudila, Čáni, Hricová, Salčák, Častven nemali bezprostrednejší kontakt s poéziou na Slovensku (neštudovali na Slovensku, na rozdiel od niekoľkých starších kolegov, napr. M. Dudka, M. Demáka, J. Klátika), predsa v ich poézii možno vyhľadať prieniky s poéziou J. Urbana, I. Koleniča, T. Lehenovej, J. Litváka, K. Zbruža, A. Turana a R. Bieliaka.⁷⁸ Postmodernistické tendencie v poézii autorov nadväzujúcich na bitníkov sa prejavovali vlastne v odklone od bitníckej vízie v skutočnosti – v situáciách, keď sa odpúťovali od prvotného vzoru a ponúkali alternatívne vízie skutočnosti. Tak sa poézia beat generácie javí ako zdroj uvoľňovania sa z elitistických východísk niektorých básnikov a ako prostriedok, ktorý prispieva ku kreovaniu pluralitnej postmodernej situácie. Na druhej strane, len odklon od poézie bitu znamenal prienik postmodernizácie do ich básnického výrazu.

⁷⁵ SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007, s. 215.

⁷⁶ ČASTVEN, Ľubomír: *Neviditeľná jablň*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2004, s. 17.

⁷⁷ SPEVÁKOVÁ, Andrea: A-U-M. In: *Nový život*, roč. 59, 2007, č. 10 – 12, s. 18.

⁷⁸ Porovnaj SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007, s. 238.

Postmodernizmy v poézii vojvodinských Slovákov

Poetiku veľkého počtu básní, vznikajúcich od konca šesťdesiatych rokov po deväťdesiate roky 20. storočia, nemožno jednoznačne charakterizovať iba na pozadí troch identifikovaných impulzov postmodernizácie poézie. Napriek metatextovým väzbám so súdobou poéziou, s neovantgardným umením a s bitníckou poéziou a filozofiou, pluralita literárneho života v bývalej Juhoslávii, neprestajná napojenosť autorov na slovenský literárny kontext, spôsobili rozrôžňovanie poetík, ktoré je možné teoreticky zovšeobecniť iba ak príslušným pojmom neujednotenosť, t. j. postmodernizmus. Príznačky postmodernistickej fragmentárnosti, decentralizácie subjektu a prehovoru, alternatívnosť svetov alebo dekonštrukciu tradičnej explikácie skutočnosti nachádzame tak v poézii starších generácií, ako aj u najmladších predstaviteľov slovenskej vojvodinskej poézie. To, čo sa však na pozadí uvedených výrazovo-významových básnických explikácií identifikovať dá, sú dve fázy postmodernistických procesov: začiatočná alebo spontánna reakcia básnikov na dobové tendencie a kreovanie pluralizmu – buď vo výrazovej rovine, alebo v noetickej hladine básnického prejavu. Druhou identifikovanou fázou je uplatnenie vedomej poetiky dekonštrukcie prvotných vzorov a akceptovanie nových, v podstate nekonečných procesov ich semiotizácie. Časovo sa uvedené fázy postmodernizácie slovenskej vojvodinskej poézie takisto nedajú zovšeobecniť, lebo jednotlivé procesy záviseli od imanentného vývinu každého konkrétneho básnika, resp. jeho poézie.

Jedným z najstarších básnikov, v ktorého poézii v rámci posledného tvorivého obdobia možno identifikovať intuitívne pociťovanie rozkladu skutočnosti, tak na pláne poznávacom, ako aj v rovine fragmentárneho výrazu, bol Michal Babinka (1927 – 1974). V cykloch *To biele v zelenom* (publikované v *Novom živote* 1971) a *Príchodzí sa nevracajú* (1972) vypovedá lyrický subjekt o pocitoch vlastného umierania. Po 17. časti cyklu *Príchodzí sa nevracajú* Babinka uviedol časť pomenovanú *Namiesto nekrológu*, kde píše, že básne sú nekrológom pre seba. Bolo to akoby básnikovo lúčenie sa s čitateľom, literatúrou a životom (Babinka následne ťažko ochorel a onedlho aj zomrel). Paradoxne, bolo to potvrdením jeho básnického talentu, intuitívne sa prejavujúceho fragmentárnymi výpoveďami, akoby bol príslušníkom doby, ktorej plného rozkvetu sa nedožil.

Básnik Ján Labáth (1926) artikuloval v zbierke *Pokračovanie* (1984) postmodernizmus v literatúre v podobe montáže rôznorodých a diskurzívnych výpovedí. Zbierka ako celok pôsobí ako žánrový hybrid, avšak postmodernistickú tendenciu možno prečítať i v poetike neosobných výpovedí, nejednotného diskurzu a netradičného reflektovania skutočnosti. Vcelku však poézia Jána Labátha, Viery Benkovej aj básnické dielo Michala Babinku zostávajú v súradniciach modernistickej epistémy a, pokiaľ ide o Labátha, v prienikoch s poéziou Miroslava Válka, senzualistov a začínajúcich Osamelých bežcov.⁷⁹

Básnik Michal Ďuga (1951) je tradične zaraďovaný ku generácii Miroslava Dudka, Miroslava Demáka, Zlatka Benku, Jozefa Klátika, k Hroncom pomenovanej *Generácii vo vlastnom tieni*, resp. k Svetlíkom definovanej generácii majúcej odvahu k pozitívnej vízii.⁸⁰

⁷⁹ SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007, s. 58.

⁸⁰ Tamže, s. 153.

Z aspektu postmodernizmu sú zaujímavé dva Ďugove básnické cykly: *Kulinária*, ktorý vyšiel v *Novom živote* (1984) a cyklus *Detstvo*.⁸¹ *Kulinária* je cyklus básní grotesky, v ktorom sa podáva skutočnosť formami kuchárskych receptov. Pre celý cyklus je príznačná menlivosť pohľadu, rozrôžňovanie skutočnosti za pomoci prirovnaní životných pocitov alebo javov k farbám a jedlám. Niektoré z básní sú diskurzívne, ale dominantným princípom je populistickosť výrazu, založená na rôznorodosti skutočnosti a uhlov pohľadu na danú skutočnosť. Cyklus *Kulinária* Michala Ďugu je jedinečným príkladom populistickosti výrazu vo funkcii dekonštrukcie tradičného podávania skutočnosti vo vojvodinskej poézii. V cykle *Detstvo* sú Ďugove básne zaujímavé intertextuálnymi odkazmi na jednotlivých filozofov vo funkcii rozkladu tradičných „vážnych“ a „veľkých“ filozofických textácií. Populistickosť výrazu je aj tu prítomná ako jeden z ukazovateľov postmodernizácie výrazu.

Aj keď prozaik Tomáš Čelovský (1958) nikdy nevydal zbierku poézie, v *Novom živote* uverejnil určitý počet básní, bez ktorých by obraz postmodernizácie poézie vo Vojvodine nebol úplný. Čelovského báseň *Objavy*⁸² možno interpretovať ako manifest individualizácie a textácie skutočnosti: „Bola to zaujímavá hra / Nakúkať zvedavo / Životu do karát / sám (...) No predsa hráš / Inak nemožno / Hráš / teda si.“⁸³ Lyrický subjekt Čelovského poézie je pochybovačný a ironický, pričom ironia je nielen postojom, ale aj postupom rozkladu tradičných hodnôt poézie. V tomto autoreferenčnom tvorivom postupe má Čelovský blízko k poézii J. Supeka, ktorý podobne sponchýbňuje tradične chápaný zmysel básnickej tvorby (najmä v cykle *Nebásne: Na poéziu budú všetci brýzgať*). V poézii T. Čelovského a J. Supeka sa už v sedemdesiatych rokoch ironizovali „veľké témy“ a výrok,⁸⁴ medzi ktoré patrila i téma kultu písania poézie. Menšou intenzitou a slabšou kvalitou básnického prejavu sa v tendenciách tvorby antipoézie prejavil aj Miroslav Kaňa (1966), z ktorého tvorby V. Hronec zaradil do *Chrestomatie slovenskej vojvodinskej poézie* jedinú báseň *Nemožno mi...*, v ktorej uplatňuje ironické (seba)popieranie básnika i tradične chápanej poézie.

Katarínu Hricovú (1967) a Ladislava Čániho (1961) možno brať ako prvú poetku a prvého básnika strednej generácie, ktorých verše nielenže zachytávajú pluralizmus a rozrôžňovanie postmodernej skutočnosti, ale danú skutočnosť dokážu pomenovať a následne svoj počin dekonštruovať ako zložku novej semiotizácie. K. Hricová býva tradične priradovaná k tzv. *Generácii X*, spolu s M. Prebudilom, J. Salčákom, L. Čánim. Hricovej prehovor v prvej zbierke *Terapia* (1992) nemá však mnoho spoločného s bitnickou generáciou ani s intertextualitou, resp. s metatextovou autoreferenčnosťou, ktorých fragmenty nachádzame u iných autorov spomenutej generácie. S uvedenou generáciou básnikov ju spájajú šesťdesiate roky narodenia a vzbura ako jeden z hlavných tvorivých a postojových impulzov. Jej výraz je hravý a založený na paronymii, čo poetku výrazovo približuje k básnickým experimentom a neoavantgarde. Aj v druhej zbierke *Volným pádom* (1997) je Hricovej hlavným

⁸¹ Pod týmto názvom vyšiel v *Novom živote* v roku 1986, potom aj v zbierke *Výklad snov* (2001).

⁸² Čelovského báseň *Objavy* vyšla prvýkrát v *Novom živote* v roku 1975, v rámci cyklu *Album plný výkričníkov* a V. Hronec ju potom zaradil aj do *Chrestomatie slovenskej vojvodinskej poézie* (2010).

⁸³ Porov. HRONEC, Viťazoslav: *Chrestomatia slovenskej vojvodinskej poézie*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum – Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2010, s. 413.

⁸⁴ Keď ide o uvedené „výroky“, aludujeme tu na verše Branka Miljkovića o tom, že poéziu budú všetci písať, na čo ironicky odkazuje aj Supekov názov básnického cyklu.

princípom experiment, založený na slovotvornej a zvukovej hre, na významotvorných potenciáloch jazyka a na zvukových figúrach. Jej lyrický subjekt sa odlišuje tak od subjektov v poézii autoriek, ako aj od subjektov iných postmoderných autorov príslušnej, podmienené vyhranenej *Generácie X*. Lyrická hrdinka je nespútaná, senzuálna, zaujíma ironickú dištanciu voči sentimentálnosti, citovosti a láske. Aj Hricovej slovná hra dekonštruuje tradičnú citovosť, tematizáciu lásky, podávajúc viacero alternatívnych možností nazerania na skutočnosť. Hricovej verše vyjadrujú reflexiu o súdobom človekovi, žene, pričom poetkiným hlavným nástrojom je ironická dištancia nielen voči témam, iným ľuďom, ale predovšetkým voči sebe, v čom ju možno vnímať v relácii s poéziou T. Čelovského, menej v súvislosti s príslušníkmi jej vlastnej básnickej *Generácie X*. Tvorbu K. Hricovej aj poetický výraz L. Čániho možno skúmať v súradniciach s J. Šrankom pomenovanou experimentálno-dekonštruktívnou líniou v slovenskej poézii, resp. v súvzťažnosti s tzv. „text generation“, pričom nemožno zabúdať na individuálne špecifiká ich tvorby. V Čániho poézii postmodernistické gesto obsahuje už názov prvej básnickej zbierky – *Zánik chrámu* (1997), sémantizujúci popretie istôt a hodnôt. Fragmentárne a diskurzívne verše, plné skepsy a (seba)popierania predstavujú príklad intencionálneho premýšľania postmodernizmu na pláne výrazu a významu. Pochybovačný svetonázor, spolu s priebehom diskurzívnych alternatívnych skutočností, pozdvihuje relativizmus, nejednotnosť a procesualnosť (hlavne medzi krajnosťami) ako hlavné poznávacie a výrazové gesto veršov. V Čániho tvorbe nenachádzame explicitné prejavy vo vzťahu k literárnej tradícii, pozitívnu reláciu identifikujeme k básnikovi J. Ondrušovi v zbierke *Kameň na dlani* (2005) a svojráznu príslušnosť k pop-kultúre v zbierke piesní *Po milovaní* (2004). Do daného kontextu „dekonštruktívnej“ poézie podmienené možno zahrnúť aj poéziu V. Hronca, z posledného tvorivého obdobia (od polovice osemdesiatych rokov do roku 2000; po roku 2000 Hronec totiž prestal písať básne), publikovanú v zbierke *Prázdna streda* (2001). Názov zbierky aluduje na Deleuzov pojem prázdneho streda, v zmysle neviditeľného determinantu textovej skutočnosti. V zbierke Hronec uplatnil dekonštrukciu, decentralizoval subjekt do podoby viacerých hlasov, (de)konštruoval alternatívne skutočnosti, predostrel podoby identity na pozadí vedeckých konštruktov.⁸⁵

Zatiaľ posledné zložky v mozaike postmodernej poézie vojvodinských Slovákov predstavujú básnici, ktorí sa objavili v období doznievania postmodernizmu koncom deväťdesiatych rokov: Miroslava Dudková (1979), Michal Bíreš (1975), už spomenutá Andrea Speváková (1980).⁸⁶ Bírešovo hravé kreovanie alternatívnych skutočností v poézii svedčí o pokračovaní v rozkladaní neoavantgardných vzorov. M. Dudková píše reflexívnu poéziu každodennosti, v ktorej sa neraz explikuje nahá skutočnosť, zbavená hodnôt a zmyslu. Dudkovej ďalším krokom v postmodernizácii výrazu je rozrušovanie intertex-

⁸⁵ Pozri ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: Aspekty postmodernizmu v zbierke *Prázdna streda* od Vítazoslava Hronca. In: *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000 III*. Ed. M. Součková. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 93 – 109.

⁸⁶ Adam Svetlák v štúdiu o najmladšej generácii slovenských vojvodinských básnikov, uvažuje o poézii Anny Balážovej (1978), avšak už v uvedenom texte charakterizuje verše tejto poetky ako epigónske vzhľadom na poéziu Kataríny Hricovej. Balážovej poézii však neupiera autoentickú životnú filozofiu, svojrázny nový životný elán, ktorým sa odlišuje od lyrickej hrdinky K. Hricovej. Pozri SVETLÁK, Adam: Najmladšia generácia slovenských vojvodinských básnikov. In: *Diskursi manjinských jazyka, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi II*. Novi Sad : Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2014, s. 177 – 184.

tuality ako sémantického princípu a postupu, ktorú A. Svetlík vypožoroval v jej druhej knihe, v cykle básní *Nahá myseľ* (2009).⁸⁷ V snahe demaskovať neautentickosť bez toho, aby stratila autentickosť identity, Dudková v poslednej zbierke *Pokrčené verše* upúta autoreferenčnosťou poézie, potrebou reflexie vlastnej citovosti, vyslovujúc čistý pohľad na skutočnosť.

Premeny modernizmu do postmodernej poézie u vojvodinských Slovákov sledujeme neoddeliteľne od literárnych premien na Slovensku a v bývalej Juhoslávii (Srbsku). V širšom kontexte literárnej situácie sa určité typy postmodernizácie poézie vojvodinských Slovákov, najmä vychádzajúce z impulzov neoavantgardy (u J. Supeka), javia v predstihu v porovnaní so situáciou na Slovensku. Predsa však, poézia druhej polovice 20. storočia na Slovensku mala nemalý účinok v transformácii predovšetkým výrazových aspektov poézie slovenských básnikov z Vojvodiny. Najsilnejšie impulzy vysielali verše M. Válka, konkretistov, senzualistov a najmä J. Stacha, potom Osamelých bežcov, ojedinele poézie J. Ondruša. Nemenej sú dôležití alternatívni umelci, Miroslav Klivar, Stano Filko ako aj česká neoavtgarda, ktorú V. Hronec uverejňoval v *Novom živote* v osemdesiatych rokoch. Na druhej strane, sú aj príklady opačného pôsobenia neoavantgardnej poézie z Vojvodiny na súčasných básnikov na Slovensku (J. Klátik – P. Šulej). Prieniky nachádzame aj medzi poéziou vojvodinských básnikov narodených v šesťdesiatych rokoch, najmä u predstaviteľov rozvíjajúcich bítnické impulzy, ako aj podnety z poézie J. Urbana, I. Kolieniča, T. Lehenovej a iných. Pluralitné procesy, rozmanité zdroje postmodernistických diskurzov vo vojvodinskej poézii najviac umožnila literárna situácia v bývalej Juhoslávii a jej otvorenosť voči súdobým literárnym procesom v Európe a USA. Vďaka mnohovrstevným jazykovým, kultúrnym a svetonázorovým prienikom aj slovenská vojvodinská literatúra na okamih zažiarila kaleidoskopickými farbami postmodernizmu v sedemdesiatych a najmä v osemdesiatych rokoch 20. storočia.

PRAMENE

- BENKOVÁ, Viera: Potulky s Hamletom. In: *Nový život*, roč. 20, 1968, č. 1, s. 5.
ČASTVEN, Lubomír: *Neviditeľná jablňoň*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2004, s. 17.
DUDOK, Miroslav: Úvod do plameňa. In: *Celebes, Celebes*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum, 2012, s. 62.
DUDOK, Miroslav: Tri rotobásne a jeden román. In: *Nový život*, roč. 35, 1983, č. 5, s. 460.
DUDOK, Miroslav: Vinobranie. In: *Nový život*, roč. 22, 1970, č. 3, s. 210
HRONEC, Vítázoslav: Krotiteľ hadov. In: *Nový život*, roč. 19, 1967, č. 3 – 4, s. 131 – 132.
HRONEC, Vítázoslav: *Chrestomatia slovenskej vojvodinskej poézie*. Báčsky Petrovec : Slovenské vydavateľské centrum – Nový Sad : Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, 2010.
PREBUDILA, Martin: Na správu o inflácii emócií. In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 11, s. 678 – 680.
PREBUDILA, Martin: *Život na plejbek*. Nový Sad : Obzor, 1987, s. 15.
SPEVÁKOVÁ, Andrea: A-U-M. In: *Nový život*, roč. 59, 2007, č. 10 – 12, s. 18.
SUPEK, Jaroslav: *Nutnosť tvaru*. Kultúra : Báčsky Petrovec, 2004, s. 59.
ŠULEJ, Peter: *Nódy*. Bratislava : Drevo a srd, 2014, s. 74.

⁸⁷ Tamže, s. 181.

LITERATÚRA

- DJURIĆ, Dubravka: Eksperimentalni američki pesnici i srpska kultura (Džerom Rotenberg „Beogradska apokalipsa“ i Bob Perlman „Da li si ga čuo“). In: *Journal of Language and Literary Studies*, dostupné na webovej stránke <http://serbianamericanstudies.rs/wp-content/uploads/2016/03/Djuric-eksperimentalni-pesnici.pdf>, 14. 5. 2016, s. 125 – 133.
- HARPÁŇ, Michal: Poézia konkrétneho. In: *Nový život*, roč. 30, 1978, č. 5, s. 463 – 465.
- HOSTOVÁ, Ivana: Má Husárová Filip(a)? Poznámky k súčasnej „mediálnej“ poézii. In: *Romboid: časopis pre literatúru a umeleckú komunikáciu*, roč. 49, 2014, č. 9 – 10, s. 82 – 87.
- HRONEC, Vítázoslav: Poznámka ku konkretistickým básňam Miroslava Demáka. In: *Nový život*, roč. 34, 1982, č. 5, s. 459 – 460.
- JOVANOVIĆ, Svetislav: *Rečnik postmodernizma*. Beograd : Geopoetika, 1999.
- MARČOK, Viliam: *V poschodovom labyrinte*. Bratislava : LIC, 2010.
- ORAIĆ TOLIĆ, Dubravka: *Teorija citatnosti*. Zagreb : Grafički zavod Hrvatske, 1990.
- REHÚŠ, Michal – ŠRANK, Jaroslav: Nesystematický návod na použitie slovenskej experimentálnej poézie. In: *V sieti strednej Európy: nielen o elektronickej literatúre*. Ed. Bogumila Suwara a Zuzana Husárová. Bratislava : SAP – Ústav svetovej literatúry SAV, 2012, s. 241 – 264.
- SZOMBATHY, Bálint: Nová umelecká prax 1966 – 1978 (1). In: *Nový život*, roč. 40, 1988, č. 2, s. 106.
- SZOMBATHY, Bálint: Alternatívne umelecké periodiká vo Vojvodine na začiatku sedemdesiatych rokov. In: *Nový život*, roč. 41, 1989, č. 12, s. 42 – 49.
- SVETLÍK, Adam: *Poézia vojvodinských Slovákov v druhej polovici 20. storočia*. Báčsky Petrovec : Kultúra, 2007.
- SVETLÍK, Adam: Najmladšia generácia slovenských vojvodinských básnikov. In: *Diskursi manjinskih jezika, književnosti i kultura u jugoistočnoj i srednjoj Evropi II*. Novi Sad : Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 2014, s. 177 – 184.
- ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: Doznívanie postmodernizmu v románe *Plný ponor* od Vítázoslava Hronca. In: *Nový život*, roč. 65, 2013, č. 7 – 8, s. 51 – 56.
- ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: *Podoby intertextuality v tvorbe Vítázoslava Hronca*. Novi Sad : Fondacija akademika Bohumila Hrabaka za izdavanje doktorskih disertacija, Vojvodjanska akademija nauka i umetnosti, 2015.
- ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: Aspekty postmodernizmu v zbierke *Prázdna streda* od Vítázoslava Hronca. In: *K poetologickým a axiologickým aspektom slovenskej literatúry po roku 2000 III*. Ed. M. Součková. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2014, s. 93 – 109.
- ŠIMÁKOVÁ SPEVÁKOVÁ, Marína: Začiatky postmodernizmu v slovenskej poézii vo Vojvodine. In: *Vertigo*, 2015, č. 4, s. 12 – 27.
- ŠRANK, Jaroslav: *Individualizovaná literatúra. Slovenská poézia konca 20. a začiatku 21. storočia z perspektívy nastupujúcich autorov*. Bratislava : Cathedra, 2013.

Doc. Dr. Marína Šimáková Speváková

Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade

Dr. Zorana Đinđića 2

21 000 Nový Sad

Srbsko

e-mail: marinasimak.spevakova@gmail.com

Pôvodná literárna tvorba pre deti a mládež vojvodinských Slovákov v rokoch 1996 – 2015 (bilancia)

JARMILA HODOLIČOVÁ, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta, Univerzita v Novom Sade, Srbsko

HODOLIČOVÁ, J.: The Authentic Literary Production for the Children and Youth of Vojvodina Slovaks Written between the Years 1996 and 2015 (Summary)

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 287 – 297.

The literature for the children of Vojvodina Slovaks living in Serbia first received attention in year 1968, when it was prompted by magazine *Nový život* as part of the *Literárna porada* discussion. Another of such discussions called *Naša detská poézia po oslobodení/Our children's poetry after the liberation* took place in 1983, where children's literature was seen as the most important line of the literary production written by Slovaks living in Serbia. Between the years 1996 and 2015 Slovak-language Vojvodina literature for children underwent development in all the forms (poetry, prose, drama) and genres. In addition, the professional reflection on children's literature improved, too (Pavol Mučaji: *Podľa duše dieťaťa/In Line with A Child's Soul*, 2005; Jarmila Hodoličová: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti/A Concise History of Slovak-language Vojvodina Prose for Children*, 2005).

Key words: literature for children, Vojvodina literature

Literatúre pre deti vojvodinských Slovákov sa venovala sústredenejšia pozornosť po prvý raz v roku 1968, keď časopis *Nový život* inicioval programové zameranie pravidelného ročného diskusného stretnutia slovenskej vojvodinskej literárnej obce s názvom Literárna porada práve na danú tému.¹ Hovorilo sa o detskej literatúre nielen vo Vojvodine, ale aj na Slovensku (napr. Anna Mekanová písala o Jaroslave Blažkovej a Pavel Mučaji o problematike kritiky literatúry pre deti a mládež). Možno predpokladať, že práve to bol impulz, ktorý podnietil generáciu spisovateľov sedemdesiatych rokov, aby sa venovali aj tvorbe pre deti (Juraj Tušiak, Michal Babinka, Pavel Grňa, Pavel Mučaji, Anna Majerová, Viera Benková), pretože produkcia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti z tohto obdobia sa javí z odstupu rokov ako najpočetnejšia.

V roku 1983 sa konala ďalšia Literárna porada o detskej literatúre, pod názvom *Naša detská poézia po oslobodení*. Ján Labáth na nej konštatoval, že detská literatúra je

¹ Prvá Literárna porada bola v roku 1953. Od roku 1992 porady prebiehajú pod názvom Literárne snemovanie.

najdôležitejším odvetvím literárnej tvorby Slovákov vo Vojvodine. *Nový život* uverejnil v danom roku až dvadsaťpäť textov o detskej literatúre (štúdií a recenzií), čo predstavuje najväčší priestor, aký časopis venoval literatúre pre deti.

V roku 1990 Spolok vojvodinských slovakistov organizoval okrúhly stôl a zaznamenal aktuálne výročie – 125 rokov slovenskej detskej a mládežníckej publicistiky vo Vojvodine. Následne sa detská literatúra príležitostne pripomínala na Literárnych snemovaniach pri príležitosti životných jubileí autorov kníh pre deti. V sledovanom období vznikli aj nové vydavateľstvá: k vydavateľstvu Kultúra v Báčskom Petrovci pribudlo v roku 2011 Slovenské vydavateľské centrum, ktoré vydáva tiež knihy pre deti. V rámci Novinovo-vydavateľskej ustanovizne Hlas ľudu bola v roku 2007 založená knižná edícia Zvonec, orientovaná na literatúru pre starší školský, resp. mládežnícky vek.

Prvý komplexnejší prehľad o dobovej situácii v detskej literatúre bol publikovaný v *Novom živote* v roku 1994.² O rok neskôr vyšla prvá bilancia, čo sa v priebehu roka v literatúre pre deti podarilo dosiahnuť.³ Prvým monografickým spracovaním problematiky je učebnica *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti* z roku 2005,⁴ ktorá podáva historicko-chronologický náčrt slovenskej vojvodinskej prózy pre deti od jej začiatkov, ktoré sa datujú od konca 18. storočia do súčasnosti. Ako posledné z dobovej produkcie boli do prehľadu zaradené dve antológie pre deti – antológia poézie od Miroslava Demáka *Kúpim bonbón ako vráta* (1995) a antológia prózy pre deti pripravená Zoroslavom Spevákom *Postavím si palác z palaciniiek* (1996), ktoré v širšom retrospektívnom pohľade predstavujú záver štvrtej povojnovej fázy vývinu slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti. Výber textov z detskej literatúry prináša tiež *Chrestomatia slovenskej vojvodinskej literatúry pre deti* pod názvom *Medovník* (2011), zahŕňajúca päťdesiat autorov od 18. storočia do súčasnosti, a to od Juraja Rohoňa (1773 – 1831) po autorky najmladšej generácie ako Katarína Mosnáková (1984) a Anna Kukučková (1984).

Dolnozemska literatúra je v pravom slova zmysle dolnozemska svojím regionalizmom a lokalitou. Všetci spisovatelia od začiatku 18. storočia využívajú opis dolnozemskej roviny, a to tak v poézii ako aj v próze, rovnako v literatúre pre dospelých ako aj v literatúre pre deti. Rurálny kolorit a regionálna prítulnosť sú prítomné v všetkých spisovateľov pre deti od jestvovania tejto literatúry: základným priestorom je prostredie dediny. Len málokto z nich (napr. J. Tušiak v knihách *Maximilián v meste* a *Štvrtácka jar*) sa osmelili dejisko svojho diania presunúť do mestského prostredia, ale vždy s návratom domov, čo znamená návrat alebo aspoň návštevu u starých rodičov, kde sa žije najlepšie. Iba jedna spisovateľka v dejinách slovenskej detskej literatúry vo Vojvodine – Viera Benková (1939) – prináša do literatúry nové prostredie a to prostredie slovinských hôr, kde aj sama pobudla, a zo svojich spomienok na slovinské prostredie napísala dve knihy *Lesné príhody* (1980) a *Hojdacie kreslo spisovateľa Martina* (1984).

² HODOLIČOVÁ, Jarmila: Kde sme s literatúrou pre deti a ako ďalej? In: *Nový život*, roč. 46, 1994, s. 32 – 33.

³ HODOLIČOVÁ, Jarmila: Malá súvaha toho, čo sme v literatúre pre deti v priebehu roka dosiahli. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, s. 16 – 17.

⁴ HODOLIČOVÁ, Jarmila: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.

Próza pre deti

V polovici deväťdesiatych rokov knižne debutovali autori novej generácie, ktorí dovtedy publikovali v časopise *Zornička*. Knihy Martina Prebudilu (1960) a Márie Kotvášovej-Jonášovej (1957) sú určené čitateľom od 11 do 15 rokov a charakterizuje ich úsilie pochopiť a podať opis súčasného života dieťaťa.

Martin Prebudila zaradil do knihy *Pozemšťan Milan a Vincent bez ucha* (1996) sedem krátkych próz – poviedok, v ktorých sa zameriava na podobné chlapčenské problémy, aké stvárnili v osemdesiatych rokoch Zoroslav Spevák a Tomáš Čelovský. Na túto líniu nadväzuje aj druhá Prebudilova kniha pre deti *V Anninom sne črieda koní bdie* (2007), ktorá obsahuje deväť krátkych próz, kde autor reprodukuje zážitky dieťaťa a kopíruje videné a počuté v detskom svete na príklade chlapcov, ktorí sú pre svoju dynamicnosť vďačnejším literárnym objektom než dievčatá. Z hľadiska výrazovo-tematickej osobitosti Prebudilovej tvorby spája obe knihy do jednotného celku téma prírody, dedinské prostredie, svet zvierat a humorný nadhľad, v ktorom sú kriticky prezentovaní aj dospelí.

Mária Kotvášová-Jonášová debutovala knihou *Ocko, kedy pôjdeme?* (1997). Sedem próz, ktoré sú v nej zaradené, publikovala predtým v časopise *Zornička*. Je to jednoduchá a útla kniha, podobne ako autorkina druhá kniha deviatich próz *Ocko z čokolády* (2003). Obe práce predstavujú svet detstva v konflikte so svetom dospelých. Bežné problémy v rodine, autobiografické prvky a príbehy a skúsenosti s vlastnými deťmi a okolím podáva autorka z detského pohľadu. Aj samotné názvy kníh svedčia, že rodina je základným priestorom detských hrdinov. V prózach však nie je všetko idylické a rodinnú harmóniu rušia napr. „upracovaní rodičia“, ktorí nemajú čas venovať sa deťom.

Kotvášová má vzácny dar pozerat' sa na svet mladými očami. Vie evokovať detské rozhovory a pocity, čo ju stavia do pozície azda najúspešnejšej súčasnej slovenskej vojvodinskej autorky pre deti, čo potvrdila príbehom pätnásťročnej hrdinky v románe pre mládež *Mať pätnásť je také ťažké alebo Striptíz* (2007).

Už sama skutočnosť, že v slovenskej vojvodinskej literatúre pre mládež sa objavil prvý moderný intencionálny dievčenský román, si zasluhuje pozornosť. Próza s dievčenskou hrdinkou nemá totiž v jej rámci bohatú tradíciu. O modernom románe s dievčenskou hrdinkou písal ako prvý Ján Sedlák v knihe *Epické žánre v literatúre pre mládež* (1972).⁵ Na Slovensku písali dievčenský román v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch 20. storočia Elena Čepčeková (*Marcela, neplač; Dievča z majera*), Ferdinand Gabaj (*Maturantka Eva*), Eleonóra Gašparová (*Spievajúce drevo Helena*), žánrovú formu však najvýraznejšie realizovala Klára Jarunková (*Jediná*).

Prvé teoretické vysvetlenie moderného mládežníckeho románu v juhoslovanských reláciách, ako ho formulovala práca *Próza v texaskách* od Aleksandra Flakera, je dnes pre analýzu moderných románov iba orientačné.⁶ Aké je súčasné chápanie mládežníckeho románu, možno dokumentovať prostredníctvom názorov dnešných bádateľov. Podľa slovenskej teoretičky Marjany Kobeovej tretie vekové obdobie od 15 do 18 rokov opisuje

⁵ SEDLÁK, Ján: *Epické žánre v literatúre pre mládež*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972.

⁶ FLAKER, Aleksander: *Proza u trapericama*. Zagreb : SNL, 1983.

hrdinu, ktorý vyrastá zo školských lavíc a vstupuje do nového sveta, sveta dospelých, alebo je doň „hodený“, takže ako dospievajúci adolescent odhaľuje jeho koordináty a súčasne hľadá náhle a osamelo svoj vlastný obraz.⁷ Česká autorka Miroslava Genčiová uvádza v knihe *Literatura pro děti a mládež* (1984) množstvo žánrov mládežníckeho románu, ale neupresňuje, čo terminologicky znamená mládežnícky román.⁸ Podľa chorvátskeho autora Stjepana Hranjeca je román druh mládežníckej literatúry, v ktorom sú hlavné hrdinovia/adolescenti zobrazení so svojimi zážitkami, nešťastím a túžbami.⁹

Román M. Kotvášovej-Jonášovej *Mat' pätnásť je také ťažké* otvorene hovorí o problémoch, ktoré nie sú ani jednoduché, ani malé pre mladého adolescenta, no ani pre jeho okolie, najmä rodinu. Je kronikou žiackeho života, prvej lásky a viacerých nerestí (alkohol, drogy). Mladého čitateľa najviac upúta zaujímavý príbeh, s ktorým sa môže identifikovať. Hlavnou protagonistkou je adolescentka, ktorá príbeh rozpráva v prvej gramatickej osobe, práve prežívajúca problematické pubertálne obdobie. Literárny priestor a čas sú precízne určené a navyše aj reálne. Je to priestor základnej školy v Kovačici, kde autorka pôsobí ako učiteľka slovenčiny, čo istým spôsobom otvára možnosť realistickej motivácie konania hrdinov a aj zápletiok.

Knihu charakterizuje žánrový synkretizmus, v podobe prelínania rôznych žánrov realistického románu: dobrodružného mládežníckeho románu, ľúbostného, sociálno-psychologického (drogy, alkohol, ľúbostné vášne) a románu „v texaskách“, čiže tzv. džinsového románu, kde adolescenti vystupujú so špecifickým pohľadom na svet a sú buričmi bez príčiny. Z toho všetkého vyplývajú aj konflikty na osiach hrdinka – škola, hrdinka – rodina, hrdinka – okolie. Voči životu sa hrdinovia správajú nezodpovedne, sú v konflikte so školou a rodičmi, a ich momentálny hlavný životný cieľ je zábava, experimentovanie s alkoholom a drogami, prvé ľúbostné skúsenosti. Kniha však nie je písaná len pre mládež, ale aj pre rodičov, ktorí v nej nájdu výchovné metódy pre svoje dcéry a synov.

Kotvášovej mládežnícky román vyvolal nevšedný záujem u čitateľov, najmä medzi žiakmi posledných ročníkov základnej školy a medzi stredoškólakmi. To znamená, že druh románu „v texaskách“, ako ho nazval Aleksander Flaker v roku 1976, ktorý sa v slovenskej vojvodinskej literatúre začal knihou Zoroslava Speváka *Prst v nose* (1985), pokračoval po dlhšom čase práve touto knihou M. Kotvášovej-Jonášovej.

V roku 2008 vydala autorka poviedkovú knihu *Mama, pod' sa hrať*, bohato využívajúcu dialógy a originálne a expresívne slová mládežníckeho slangu. Všednú realitu, resp. ošúchané motívy zo života detí podáva ozvláštneným spôsobom, s úsilím nájsť dobrodružstvo aj v každodennosti. Jej ďalšie prózy *Sú to vážne veci* (2010) a *Samí dobrí žiaci* (2011) sú napísané v podobnej forme ako kniha *Mat' pätnásť je také ťažké*.

Do knihy určenej dievčatám *Višňový lekvár* (2013) zas zaradila pätnásť krátkych próz, vzájomne na seba nadväzujúcich. Ak sa v dnešných teoretických prístupoch pozerá na rodinu ako na silný a zviazaný celok, na systém, ktorý sa skladá z viacerých podsystémov a charakterizuje ho pevná celistvosť, čo znamená, že časti systému sú organizované a vo vzájomnej interakcii, potom v súčasnej rodine – v literárne interpretovanej – sú nitky

⁷ KOBE, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987.

⁸ GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatura pro děti a mládež*. Praha : SPN, 1984.

⁹ HRANJEC, Stjepan: *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje, 1988.

toho systému potrhané a systém funguje iba formálne a navonok. Hlavná postava Tomáška rozpráva o vzťahoch s matkou, s bratom a so spolužiakmi. V rurálnom prostredí sa do deja vracajú starí rodičia, zvlášť dobré staré mamy. Humorné situácie sú v tvorbe Kotvášovej-Jonášovej stále prítomné. Autorka s ležérnym humorom problematizuje aj chronickú spotrebiteľskú horúčku súčasnej rodiny a problém prispôsobí dieťaťu, jeho túžbe po mobilnom telefóne. Detský román je vždy napísaný aj pre rodičov, čo znamená, že rodina nemá byť iba protagonistom literárneho diela, ale mala by byť aj skupinovým recipientom literatúry pre deti.

Maška je dievča, ktoré pochádza zo skromnej rodiny, má mladšieho brata, ktorému rodičia všetko dovoľia, a ona má z toho zlý pocit. Rodičia pre zlé finančné možnosti nemôžu vyhovieť všetkým žiadostiam svojej dcéry, a preto sa celou knihou nesie túžba postavy po dotykovom mobilnom telefóne, ktorý jej rodičia nemôžu kúpiť. Autorka sa tak čiastočne a veľmi jemne dotkne aj súčasnej neradostnej situácie, keď matka zostane bez zamestnania, avšak situáciu vyrieši ľahko. Z odpozorovaného života Kovačičaniek autorka pre matku nájde zamestnanie – môže byť slúžkou v Belehrade. Aj ostatné okolnosti jasne lokalizujú dej do mesta Kovačica. Všetky príbehy, ktoré zažije Maška, sú plné huncútstiev, ktoré hrdinka zažije spolu s kamarátmi – chlapcami. Autorka opisuje udalosti a problémy dievčat a ich spolužiakov, t. j. istej vekovej skupiny, ktorých obklopuje skutočný dedinský život. Dievčatá majú už na mysli aj svoj vydaj a ich vidiny sú detské a siahajú až po Novaka Djokoviča. Okrem vysnívanej ľúbostnej línie prejavuje Maška sympatie aj voči skutočným chlapcom. Škola tu nie je tematizovaná ako strach pre žiakov, rurálne prostredie ponúka aj postavy, akým je dedinský blázon, či ulicu, v ktorej žijú len starí obyvatelia, starí rodičia. Keď Maša vidí, že sa jej túžba po mobilnom telefóne nemôže uskutočniť, dopustí sa krádeže u starých rodičov. Nasleduje trest, otvorená však ostáva otázka, či možno rodičia nerobia chybu, keď deťom aj napriek finančným problémom nezaobstarajú to, čo majú už všetci ostatní. Vtedy by silná žiadosť po niečom neprihovávala dieťa ku krádeži. Autorka však nemoralizuje a ani nedidaktizuje.

V žánrovom spektre detskej slovenskej vojvodinskej literatúry má svoje miesto aj autorská rozprávka, ktorá predstavuje zábavný trend v čítaní detí a mládeže. **Anna Šimáková** (1983) vychádza v knihe *Princezná na bielom koni* (2006) z tradície ľudovej rozprávky, ale atmosféru a postavy zasadila do súčasného života. Dovoľuje jej to fantastika ľudovej rozprávky, ktorú ako produkt fantázie môže voľne transformovať. Už sám názov knihy je nerozprávkový a netradičný. Registrujeme v nej aj transformáciu tradičných postáv. Súčasná princezná nečaká princa na bielom koni, ale sama osedlá bieleho koňa a hľadá si ho sama. V šiestich moderných rozprávkach sa princezná Jana vydá za princa Jána, druhá princezná posúva veci pohľadom, v tretej rozprávke sa princezná Elena uberá do budúcnosti, iná princezná Ivana posiela SMS-ky mobilom. Cez rôzne putovanie a rôzne spôsoby premiestňovania Šimáková využíva možnosti narábania s časom, manipuluje s ním ako s prostriedkom na vyjadrenie fantastiky. Prihody o moderných, múdrych a šikovných princeznách nerozpráva negujúco, hyperbolizované či klasickým fabulárnym rozprávkovým modelom boja dobra a zla. Prítomné sú prvky nonsensu, prináša ich sama fantastika príbehu. Každá z rozprávok sa síce končí šťastne, tak ako v tradičnej rozprávke, no záverečné situácie sú rôzne obmieňané.

Iný žánr predstavuje spoločenská próza pre deti. Návrat do detstva opísal **Ján Fábry**, pôvodom z obce Lalit' vo Vojvodine, žijúci na Slovensku. Jeho knižka *Nezbedníček* (2003) patrí pre využitie priameho rozprávača a otvorenú totožnosť ja-rozprávajúci a ja-prežívajúci medzi spomienkové knihy. Obsahuje pätnásť próz, ktoré sa dotýkajú prvého objavovania vecí v živote. Dej sa odohráva v autorovom rodisku, v Laliti, pričom opisuje každodenné príhody malého chlapca – zvedavca v poli, so zvieratkami, so starými rodičmi. Je písaná vyslovene regionalisticky. Ján Kopál chápe regionalizmus v literatúre ako „disciplínu, ktorá sa upína na ontologickú podstatu človeka a na vyjadrovanie a určovanie ľudského, kultúrneho rozmeru jednotlivca z istého životného priestoru. S regiónom sa totiž vynára otázka ľudského pocitu domova.“¹⁰ Vo Fábryho prípade je charakteristická fixácia vzťahu k dolnozemskejmu prostrediu, a tak tu môžeme hovoriť o „regionálnom aspekte“ v literárnom diele. Tematicky je to priestor daný okruhom rodiny, domu, dvora, ulice, záhrady, sociálnych vzťahov medzi rodičmi a starými rodičmi. Pre dolnozemskejch čitateľov sú Fábryho poviedky každodenné príhody z detstva položené na papier, známe a počuté.

Jazykovedec **Daniel Dudok** (1932) vydal knihu spomienok na detstvo *Z konca našej ulice* (2009). Jedenásť krátkych próz má autobiografické črty: Dudok v nich prostredníctvom rozprávača v 1. osobe opisuje vlastné detské zážitky v rodnom Erdeviku až po odchod z rodičovského domu, keď odišiel na meštiansku školu do Šidu a potom na gymnázium do Petrovca. Iba okrajovo spomína odchod na štúdiá do Belehradu. Rozprávanie zakončuje príbehom o dorastaní vlastných detí a opisom rodiny.

Medzi tvorcov literatúry regionalistického rázu patrí aj **Andrej Čipkár** (1932 – 2009), autor mnohých učebníc pre deti, dlhoročný riaditeľ Ústavu pre vydávanie učebníc a zároveň náruživý cestovateľ. Jeho *Rovné rozprávky z roviny* (2007) sú do určitej miery rozprávky návratu do detstva. Každá sa začína príbehom so starým otcom, ktorý vnukovi číta knihu písanú švabachom. Tak si malý čitateľ môže prečítať šestnásť rozprávok o prvom strome, prvom salaši, studni pri ceste, moruši, koňoch, pšenici, kukurici, konope, slnečníci, hrozne, chmeli, kúkole, vranách, vrbcoch, tekvici a o dedine. Aj pri tejto knihe možno hovoriť o výraznej fixácii autorovho vzťahu k rodisku, k báčskej dedine a k dolnozemskejmu koloritu. Svet rozprávok v regióne roviny sa premieňa do príbehovej mozaiky celej knihy. Z významu umeleckej úžitkovosti v školskom systéme tu ide nielen o literárne príbehy, ale aj o historický pohľad na určitý región, čo možno využiť aj v školskom výchovno-vzdelávacom procese.

A. Čipkár je autorom cestopisnej knihy pre deti *Banánový kvet, deti a svet* (2001), v ktorej opísal príbehy detí z exotických krajín. Vo svojej poslednej knihe *Prečo???* (2009) odpovedá na tisíckrát deťmi vyslovené otázky v podobe autorskej zvieracej rozprávky, v ktorej humorným spôsobom vysvetľuje záhady zvieracieho sveta (Prečo krava prežúva; Prečo straka myká chvostom; Prečo myš zjedla syr; Prečo je somár najhlúpejší; Prečo sa myš píše s ypsilonom; Prečo si bocian hniezdo robí na komíne). Vo všetkých rozprávkach sa skutočnosť prelína s fantastikou. Aj napriek tomu, že je to kniha o zvieratkách, zvieratá už nie sú zvieratká z literárneho opusu predvojnových a povojnových spisovateľov.

¹⁰ KOPÁL, Ján: O regionalizme v umení a literatúre. In: *Bibiana*, roč. 3, 1995, č. 4.

Až posmrtno vyšla Čipkárova kniha *Detektívna agentúra. Čo vy stratíte – to my nájdeme* (2014), dobrodružná chlapčenská próza zo súčasného života s prvkami fantastiky. Hoci už názov odkazuje na moment hľadania stratených vecí či na peripetie mladých detektívov pri pátraní po ukradnutých predmetoch, rozprávanie sa sústreďuje na hľadanie nehmotných substancií a emócií, napr. strachu alebo dobrej nálady. Táto kniha patrí v kontexte autorovho diela k tematicky, kompozične a jazykovo najprepracovanejším. Svojimi nevšednými zápletkami a fantastickými príbehmi azda najlepšie reprezentuje súčasnú prózu a jedinečnú tematiku v slovenskej vojvodinskej literatúre pre deti.

V roku 2001 vyšla v reedícii poviedka *Bartolomej Kolumbus v Erdevíku* od **Zoroslava Speváka-Jesenského** (1956), pôvodne zaradená v knihe *Mastené, paprené, solené* (1987).¹¹ Je to rozprávka s prvkami fantastiky, ktoré autor vsadil do reálnej situácie, ale postavy a ich konanie sú fantastické. Fantastický hrdina objavil, ako sa človek môže zmeniť na poľné kvety a sám sa zmenil na kyticu kvetov. Fantazijná a realistická rovina sa prepletajú, jednu stranu tvorí realnosť, druhú výmysel. Niektoré elementy Spevák prebral z ľudovej rozprávky, ako napr. čarodejné nástroje a neohraničené pohyby v čase a priestore. Dej sa odohráva v prírode a do sveta fantázie a hry sa zapoja aj rodičia. Všetko vyznieva v humornom a veselom tóne.

Práce, ktoré **Vladimír Ječmen**, učiteľ zo Starej Pazovy, uverejňoval ešte v časopisoch *Pionieri* a *Zornička*, vyšli v roku 2005 pod názvom *Dobrodružstvá Hríbky a Hríbka*. Opisujú príbehy Hríbky a Hríbka Hríbovcov z Hríbovíc, pričom každý príbeh možno čítať osobitne. V hříbkovskom svete rastlín, presnejšie hříbov, sa odohrávajú, takisto ako vo svete dospelých, každodenné veselé a humorné príbehy. Zaujímavosť poviedok spočíva v tom, že v antropomorfizovanej podobe nevystupujú zvieratká, ale druh jedlej huby – hříbky. Je to biologická autorská rozprávka.

Krátke poviedky **Tomáša Čelovského** (1958) v knihe *Posledné pekné poviedky* (2008) vychádzali takisto v *Zorničke*. Čelovský bol dovtedy známy najmä ako predstaviteľ dobrodružnej chlapčenskej prózy, na základe poviedok z knihy *Sen noci prvoaprílovej* (1993). Po pätnástich rokoch dostali Čelovského poviedky nádych modernosti, na čo určite vplývalo jeho odsťahovanie sa na Slovensko a zaujímanie sa o súčasné trendy v literatúre na Slovensku. Autor sleduje normálnu literárnu rodinu, čo v dnešnom slova zmysle znamená, že jej príslušníci sú vo svojom správaní trochu „nenormálni“. Ich príbehy sú dynamické a plné pohybu. Tieto prózy môžeme nazvať aj prózami s modernými výtvarnými technikami, lebo hrdinovia majú problémy s mobilom, mobilovým odkazovačom, mobilovými animáciami, vírusmi, počítačom, e-mailom. Pri analýze takéhoto typu próz je dôležitá aj sociologická zložka. Nejde len o o správanie sa hrdinu v zúženom chápaní, ale o celý zložitý komplex vzájomných vzťahov, postojov, situácií, trendov v spoločnosti (príkladom je napr. sociologické chápanie dospievania mladého hrdinu v poviedke *Lietajúca taška*). T. Čelovský súčasne prezentuje tému násilia, spomedzi autorov slovenskej vojvodinskej literatúry azda až najdrsnejšie.

V slovenskej vojvodinskej literatúre nie sú neznáme diela, ktoré sledujú dobrodružstvá a zážitky živočíšneho sveta. V minulosti verše a prózu takéhoto typu písali všetci

¹¹ Vyšla aj v srbčine pod názvom *Bartolomej Kolumbus u Mošorinu* (2001). V roku 2004 za ňu Z. Spevák dostal Cenu Kultúry.

spisovatelia, aj tí, ktorí patria do tradičnej mučajiovskej školy, aj tí, ktorí sa uberali moderným tušiakovským smerom.

Anna Kukučková (1984) vydala svoju prvú knihu krátkych próz o psíkovi Chvostíkovi a jeho dobrodružstvách v knihe *Chvostík a kamaráti* (2009). Kompozícia je veľmi jednoduchá, štýl ľahký, lyrické opisy prírody a atmosféra, v ktorej sa pohybuje hlavný hrdina, prilákajú malého čitateľa, pre ktorého je svet psíkov a mačičiek ešte vždy zaujímavejší ako dorastajúci detskí hrdinovia. V ďalšej knihe *Na písmenko, na písmenko* (2014) sa autorka v žánri krátkych spomienkových próz zamerala na veselé príbehy päťročného chlapca (svojho vlastného brata). Prózy majú regionálny charakter, odohrávajú sa v presne určenom prostredí, v rodisku autorky – v Lugu, pričom lokálny kolorit je veľmi výrazný v každej próze. Dej je vlastne iba prerozpráváním skutočných udalostí, ktoré zažili hlavné postavy.

Katarína Mosnáková (1984) vyštudovala slovenský jazyk a literatúru na Oddelení slovakistiky Filozofickej fakulty Univerzity v Novom Sade. Literárne práce pre deti začala písať na vysokej škole v rámci predmetu Detská literatúra u prof. Jarmily Hodoličovej a uverejňovala ich v študentskom časopise *Čar(b)ológ*, ktorého bola aj šéfredaktorkou (v rokoch 2007 – 2010). Od roku 2007 uverejňuje v časopise pre deti *Zornička* a niekoľko jej prác vyšlo aj v Detskom kútiku týždenníka *Hlas ľudu*. V rokoch 2007, 2011 a 2012 získala ceny za poviedky na literárnom súbehu *Zorničky*. Jej text *Mnohokrát Ď* sa stal hymnou celomenšinovej prehliadky detskej divadelnej tvorby 3xĎ, ktorá sa koná v Starej Pazove.

Zbierka poviedok pre deti *Jednozubý úsmev* (2014) obsahuje trinásť krátkych próz s veselou tematikou, určenou deťom stredného školského veku. Tieto poviedky do vojvodinskej literatúry pre deti prinášajú niektoré inovatívne témy a príbehy, zaujímavé predovšetkým pre súčasnú mladú generáciu. V prózach sú opísané príbehy s mobilmi, počítačmi, so Sony PlayStation, kolieskovými korčulami, Facebookom a pod. V poviedkach dominuje bohatá obrazotvornosť a fantázia. Iba v niektorých textoch sa ako hlavní hrdinovia objavajú deti, častejšie sú to antropomorfizované veci, rastlinné plody, predmety.

Poézia pre deti

Poézia pre deti sa v porovnaní s prózou už dlhší čas rozvíja menej. Smerovanie v nej dlhodobo určuje tvorba dvoch výrazných autorských osobností slovenskej vojvodinskej literatúry – Pavla Mučajiho a Juraja Tušiaka.

Juraj Tušiak (1935 – 1986) je v literárnej tvorbe pre deti vojvodinských Slovákov jedným z najdôslednejších priekopníkov moderných tendencií. Jeho kniha *Dínom-dánom s Ďurkom* (2009) obsahuje osemnásť básní o šikovnom chlapcovi Ďurkovi, ktoré Tušiak uverejňoval od 1. februára do 6. júna 1964 v Detskom kútiku v novinách *Hlas ľudu*. Tušiakov hrdina je ako v celej jeho tvorbe pre deti zvedavý, šikovný, múdry a dômyselný. Verše sú pravidelne rýmované, spevné, hravé a veselé.

Pavel Mučaji (1929 – 2014) debutoval v literatúre pre deti v roku 1956, keď vyšla jeho prvá zbierka veršov pre deti *Zvieratká, zrníčka, viáci a deti*. Odvtedy napísal štrnásť kníh poézie, jednu knihu krátkych próz pre deti a teoretickú knihu o detskej literatúre

re. Mučaji patrí do tradičného prúdu slovenskej vojvodinskej literatúry, ktorý sa formoval v sedemdesiatych rokoch, keď bola detská tvorba na kvalitatívnom aj kvantitatívnom vrchole. Je pokračovateľom predchádzajúcej generácie spisovateľov a dokonca nadväzuje na tradíciu tvorby Ľudmily Podjavorinskej.

V roku 1999 vyšla jeho knižka príležitostných vianočných veršikov pre najmenších *Dieťaťko sväté, pastieri a králi*, ktorá zaplnila medzeru v situácii, keď okrem detských modlitbičiek, ktoré sa ústne tradovali prostredníctvom generácie starých rodičov, neexistovala žiadna tlačená zbierka tohto druhu poézie. Zbierka básnických textov pre najmladšie deti pod názvom *Keby som bol vtáčkom* (2004) sa tematicky viaže k dieťaťu a k svetu prírody, čím kniha akcentuje ekologický aspekt. Najviac básničiek je o zvieratkách a rastlinkách: zvieratká vystupujú v antropomorfizovanej podobe, tak ako u Ľ. Podjavorinskej. Štýl veršovania tejto autorky, s harmonickým veršom a výrazným melodickým rýmom, Mučaji rozvíja aj v ďalšej knihe *Chlapček bez hračiek* (2008). Je zjavné, že Mučaji zostáva aj po rokoch verný svojej tematickej orientácii, ako potvrdzuje kniha básní *Básnik a hra* (2011). Vo veršovanej rozprávke pre najmenších *Rozprávka o troch muzikantoch a o smutnej princeznej* (2013) je iba téma z rozprávkovej krajiny, ale postavy a dej sú situované do súčasného života. Súčasnú spracovanie vidno aj vo využití expresívnych slov. K spisovateľovým 85. narodeninám vyšla jeho kniha veršov *Chlapec, štetec, koberec* (2014). Kniha obsahuje tridsaťpäť krátkych básničiek, ktoré tvarovo aj tematicky rozširujú Mučajiho záber, lebo neopisujú iba živočíšny svet, čo bola Mučajiho obsesia, ale humorným tónom približujú aj najnovšie technické vymoženosti. Pre tieto verše je príznačná mimoriadne krátka forma, obsahujú maximálne dvadsať slov – slovných hier, zachovávajú rytmus a rým, sú to v určitom zmysle rečňovanky. Rytmicnosť básnickej reči je podmienená usporiadaním hlások, ktoré na dieťa pôsobia melodicky.

Podobne spontánne môžu deti prijať aj knihu **Juraja Bartoša** (1955) *Pod', kým ešte smieme* (2004). Obsahuje tri krátke prózy a dvadsaťtri básničiek. Fenomény detstva a prírody sú základné štruktúrne komponenty poviedkovej výstavby Bartošovej prózy. Styčné body nachádzame s tvorbou M. Prebudilu. Sú to Bartošove spomienky na detstvo v školskom kolektíve, na detstvo na salaši a prvú lásku v prvej triede. Bartošovo rozprávanie nie je postavené na akciách, ale skôr na situáciách vnímaných ako drobné detské objavy, tak ako zostali v pamäti autora alebo boli odpozorované z okolia. Verše J. Bartoša sú „mučajiovské“. Pre tento typ poézie je charakteristické, že dieťa ako lyrický hrdina je prítomné v každej básni, ktorá objavuje svet akoby detskými očami, z pohľadu dieťaťa, detským cítením a myslením. Veršiky sú obohatené humorom, hravosťou, pestrosťou, pozvaním dieťaťa do hry s básňou a so slovami.

Súčasnú detskú tvorbu obohatil o nové, prímorské prostredie **Daniel Pixiades** (1931) v knihe *Morská ríša* (2009), ktorá obsahuje šesťnásť básní. Je to prvá kniha pre deti tohto exilového básnika, ktorý sa narodil v Kysáci a ako všetci vojvodinskí spisovatelia bol učiteľom. Koncom roku 1974 sa presťahoval do Kanady. Ako učiteľ pôsobil v rôznych mestách vo Vojvodine a nakoniec v Bare a Sutomori v Čiernej Hore. Niektoré básne v knihe sú na hranici literatúry pre deti a literatúry pre dospelých. Ostatné veršiky pre deti typu rečňovaniiek predstavujú nówum v poznávaní morského živočíšneho sveta a evokujú prímorskú atmosféru. V stvárňovaní morskej živočíšnej tematiky pokračoval

Pixiades aj v knihe *Rybka Žiara* (2015), ktorú napísal v roku 2009 už po vystaňovaní sa do Kanady.

Mária Vršková (1977) pochádza zo Slovenska, avšak už niekoľko rokov je prítomná v literárnom dianí vojvodinských Slovákov. V súčasnosti je zodpovednou redaktorkou časopisu *Zornička*. Písať začala ešte na Slovensku, kde jej vyšla kniha *Hádanková abeceda* (2011). Spolu s ďalšími piatimi autorkami publikovala i v zbierke *Moja najmilšia knižka* (2013). Slovenským vojvodinským deťom sa prihovorela knižkou *Štvorlístok* (2014). Jej názov vyplýva z rozdelenia knihy na štyri žánrovo odlišné časti: 1. básničky; 2. rozprávky; 3. riekanky, spievanky, veršovačky, jazykolamy; 4. hádanky. Kniha je až na druhú časť písaná vo forme rečňovaniek. Rýmy a jazyková hra v textoch sú určené autorčiným vedomím o zážitkovo-poznávačej úrovni mladého čitateľa. Hrou dieťa poznáva svet, uvoľňuje sa a socializuje. Hra v živote dieťaťa nie je len rekreatívna, ale je aj hlboko existenciálna, a takéto chápanie sa prenáša aj na literatúru, ktorá je určená deťom. Hra naplní svoju základnú funkciu: nielen zážitkovú, ale aj esteticko-poznávaciu.

Prvotina **Anny Malkovej** (1959) *Lekvárový chlebič* (2015) predstavuje dvadsať veršovaných útvarov „mučajiovskej školy“, a to najmä pre použitý spevný rým. Malková je povoláním učiteľka, pozná svet, detskú zvedavosť, obľúbenú tematiku, hravosť a humor.

Dramatická tvorba pre deti a mládež

Od polovice deväťdesiatych rokov vyšlo aj viacero dramatických textov pre deti a mládež. **Anna Nemogová-Kolárová** (1951 – 2009) zahrnula do knižky *Medvedíky nemajú radi krupicu* (2007) štyri divadelné hry. Počas autorkinho pôsobenia v Novom Sade jej rozhlasové hry pre deti, ktoré písala aj v slovenčine, aj v srbčine, vysielali rozhlasové stanice v bývalej Juhoslávii. Po presťahovaní sa na Slovensko pokračovala v dramatickej a divadelnej tvorbe pre deti, realizovanej napr. v podobe rozhlasových hier v Slovenskom rozhlase.

Pôvodnú dramatickú tvorbu pre deti obohatila **Elena Hložanová** (1962 – 2016) knižkou *Hluchý telefón* (2009). Vo vydaní sú zahrnuté tri divadelné hry pre mládež, v ktorých autorku zaujímajú (ako matku a pedagogičku) rôzne neresti, ktoré číhajú na mladých na každom kroku – drogy a alkohol. Hložanová končí starosti svojich dorastajúcich hrdinov harmonickým tónom, s tým, že im ukazuje správnu cestu.

Knihy o deťoch a detskej literatúre

Osobitnú skupinu v rámci detskej literatúry predstavujú knihy o deťoch. **Mária Miškovicová** (1934), bývalá učiteľka z Hložian, dlhé roky skúmala slovenské ľudové tance a hry slovenských detí v minulosti. Do knihy *Detské hry* (2003) vložila časť spomienok, sprítomnila mladšej generácii dávne časy v podobe detskej hry, ktorá bola spre-vádzaná spevom, tancom, mimikou a gestikuláciou.

Súbor štúdií a článkov **Pavla Mučajiho** *Podľa duše dieťaťa* (2005) sa okrem vše-obecných teoretických aspektov detskej literatúry dotýka aj detskej literatúry na Sloven-

sku a vo Vojvodine, a takisto autorových vlastných skúseností zo stretnutí so spisovateľmi pre deti na cestách v Srbsku i v zahraničí.

Záver

Sumarizujúc pohľad na literatúru pre deti vojvodinských Slovákov počas obdobia 1996 – 2015 možno konštatovať, že z hľadiska knižnej produkcie má, aj vzhľadom na všetky mimoliterárne okolnosti, stúpajúci trend. Aktuálne ju charakterizuje pomerne bohaté spektrum žánrov a tém, pričom najkomplexnejšie je zastúpená mládežnícka próza. Problémom ostáva estetická úroveň textov – nie všetky totiž spĺňajú náročnejšie hodnotové kritériá.

LITERATÚRA

- FLAKER, Aleksander: *Proza u trapericama*. Zagreb : SNL, 1983.
- GENČIOVÁ, Miroslava: *Literatúra pro děti a mládež*. Praha : SPN, 1984.
- HODOLIČOVÁ, Jarmila: Kde sme s literatúrou pre deti a ako ďalej? In: *Nový život*, roč. 46, 1994, s. 32 – 33.
- HODOLIČOVÁ, Jarmila: Malá súvaha toho, čo sme v literatúre pre deti v priebehu roka dosiahli. In: *Nový život*, roč. 47, 1995, s. 16 – 17.
- HODOLIČOVÁ, Jarmila: *Prehľad dejín slovenskej vojvodinskej prózy pre deti*. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2005.
- HRANJEC, Stjepan: *Hrvatski dječji roman*. Zagreb : Znanje, 1988.
- KOBE, Marjana: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1987.
- KOPÁL, Ján: O regionalizme v umení a literatúre. In: *Bibiana*, roč. 3, 1995, č. 4.
- SEDLÁK, Ján: *Epické žánre v literatúre pre mládež*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1972.

Prof. Dr. Jarmila Hodoličová
Oddelenie slovakistiky na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade
Dr. Zorana Đinđića 2
21 000 Nový Sad
Srbsko
E-mail: hodolic@sbb.rs

Slovenské evanjelické časopisy v srbskej Vojvodine

ANNA MARGARÉTA VALENTOVÁ, Oddelenie slovakistiky, Filozofická fakulta,
Univerzita v Novom Sade, Srbsko

VALENTOVÁ, A. M.: Slovak-language Evangelical Magazines in Serbian
Vojvodina

SLOVENSKÁ LITERATÚRA 63, No. 4, p. 298 – 302.

The paper presents the overview of the magazines published by the Slovak Evangelical Church of the Augsburg Confession in Serbia, especially focusing on the periodical *Evanjelický hlásnik* (since 1926) between the years 1996 and 2016. The analysis of the magazines complements the history of Vojvodina Slovaks' journalism as well as it speaks of the condition of the Evangelical Church, its organization, publishing activity, the mutual relations between the church (of the national minority) and the state (Serbia), and also of the standard and the forms of the Slovak language in the territory of Vojvodina.

Key words: church magazines, Vojvodina, *Evanjelický hlásnik*

Počas sťahovania na Dolnú zem bola Slovákom vystaňovalcom najčastejším sprievodcom na ceste do nového domova náboženská literatúra, Tranovského Kancionál a Kralická Biblia – „duchovné poklady, ktoré im boli na pomoci, aby si zachovali evanjelickú vieru, materinskú reč a slovenskú svojbytnosť“.¹ Mnohí, najmä evanjelici, sa vysťahovali práve pre vierovyznanie. Hľadali domov, kde by našli úplnú slobodu alebo iba zhovievavejšiu náboženskú situáciu.² Po príchode na Dolnú zem, na území, ktoré osídlili, zastihli iné národnosti, s ktorými spolunažívajú dodnes. Niektorí sa pod vplyvom dominantnejších národov a národností asimilovali, väčšine sa však podarilo zachovať si svoju slovenskosť so všetkými kultúrnymi tradíciami a jazykom. Pre zachovanie národnosti Slovákov zohrala významnú úlohu cirkev,³ predovšetkým evanjelická cirkev augsburského vierovyznania, ktorá dbala na zachovávanie náboženských a aj kultúrno-spoločenských stykov s materskou krajinou. Tie boli realizované o. i. prostredníctvom významných návštev jednotlivcov a organizovaných skupín, predstaviteľov náboženského i spoločensko-politického a kultúrneho života, a tiež výmenou a pôsobením literatúry.

Duchovný život vojvodinských Slovákov bol v minulosti vnímaný ako oporný bod a posila: prisťahovalcom pomáhal prispôbiť sa životu na novom území a zotrvať. Zakladanie nových obcí po príchode na územie Vojvodiny bolo vždy späté s výstavbou ná-

¹ HNILICA, Samuel: Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Hložanoch 1786 – 1996. In: *Hložany 2. Zborník prác*. Zomp. red. S. Fekete. Hložany : Miestny odbor Matice slovenskej – Miestne spoločenstvo Hložany, 1998, s. 89.

² SIRÁCKY, Ján: *Dlhé hľadanie domova*. Martin : Matica slovenská, 1985, s. 281 – 290; SIRÁCKY, Ján: *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo SAV, 1966.

³ VEREŠ, Adam: *Slovenská evanjelická kresťanská cirkev augsburského vyznania v Kráľ. Juhoslovan- skom v slove a obrazoch*. Bážsky Petrovec : Knihotlačiareň úč. spol. 1930, s. 28.

boženských objektov, najprv modlitebne, neskoršie kostola a cirkevných škôl, ktoré vytvárali predpoklad, že osídlenia budú mať trvalejší ráz. Cirkev, školstvo a národnosť boli úzko prepojené: mnohí národne aktívni predstavitelia sa zapájali do cirkevného života a viacerí duchovní sa angažovali v národnom živote vojvodinských Slovákov. Navyše, „národný a cirkevný život juhoslovanských Slovákov bol navzájom úzko spätý a stále pevne viazaný na Slovensko. Za daných okolností to bolo nielen žiaduce, ale priam nevyhnutné“.⁴ Postupne však silneli tendencie k samostatnosti, čo sa odrazilo napr. v oblasti cirkevnej tlače

Tlač vojvodinských Slovákov v 19. a 20. storočí bola dôležitým médiom pre zachovanie slovenskej svojbytnosti, identity a príslušnosti k slovenskému národu, no predovšetkým pre zachovanie slovenského jazyka ako komunikačného nástroja. Jazyk Slovákov, ktorý sa na území Vojvodiny vyvíjal v prostredí obkľúčenom inými jazykmi, bolo potrebné chrániť a zachovávať. Slovenské periodiká, a v ich rámci aj cirkevná tlač, poskytovali vojvodinským Slovákom čítanie v slovenskom jazyku a takisto priestor pre autorov na písomné používanie ich materinského jazyka.

Slovenská evanjelická a. v. cirkev v Srbsku sa osamostatnila v roku 1921. Následne začali vychádzať evanjelické cirkevné časopisy: *Nádej* (1921 – 1941, dvojmesačník, redaktor a vydavateľ Pavel Turčan, evanjelický farár v Kysáči), *Priekopník* (s podtitulom *Dočasný list slovenských ev. a. v. kňazov v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov na dobu organizovania cirkve*, 1924, bližšie údaje o čase vychádzania nie sú známe, zostavovateľ Ladislav Zgúth, evanjelický farár v Erdevíku)⁵ a *Evanjelický hlásnik* (1926 – 1941 a od 1965 dodnes, centrálny časopis slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi v Srbsku).

Evanjelický hlásnik

Evanjelický hlásnik vznikol ako náboženský mesačník venovaný záujmom a potrebám evanjelickej a. v. cirkvi v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov. Prvé číslo časopisu vyšlo v júni roku 1926. V rokoch 1927 – 1941 ho redigoval Ladislav Zgúth, ktorý sa najviac zaslúžil o jeho vznik. Na príprave prvých čísel spolupracovali nielen farári, no tiež osvetoví a národno-spoločenský predstavitelia. Vo funkcii hlavných redaktorov pôsobili istý čas aj Vladimír Konštantín Hurban, farár v Starej Pazove, a Karol Lilge, učiteľ a katechéta v Starej Pazove. Prvých šesťnásť ročníkov časopisu však stále vychádzalo pod vedením Ladislava Zgútha. Tlačila ho Kníhtlačiareň účastinárskej spoločnosti v Báčskom Petrovci, vychádzať prestal v roku 1941. Vydávanie časopisu bolo obnovené v januári 1965, pričom išlo o nadviazanie na predvojnové čísla. Na pozícii zodpovedného redaktora pôsobili: Juro Struhárik (1965 – 1970, 1971 – 1972, biskup), Pavel Škantík, 1970; 1973 – 1986; farár v Báčskom Petrovci), Ondrej Peťkovský (1987 – 1991, farár v Aradáči), Andrej Beredi (1992 – 1995, biskup), Ján Valent (1993 – 2002, biskup) a Samuel Vrbovský (od 2003, biskup). Od roku 1992 mesačník kontinuálne vychádza v Báčskom Petrovci, čo predstavuje jeden z príkladov dobrej spolupráce medzi slovenskými

⁴ PEŤKOVSKÝ, Ondrej: Príspevok k bibliografii cirkevnej tlače od roku 1918 – 1978. In: *Slovo Božie trvá na veky*. Nový Sad : Slovenská evanjelická a. v. cirkev v SFRJ, 1978, s. 281.

⁵ Tamže, s. 283.

vojvodinskými inštitúciami v záujme rozvoja kultúrneho života Slovákov na území Vojvodiny.

Evanjelický hlásnik bol vždy koncipovaný tak, aby spĺňal potreby členov slovenskej evanjelickej a. v. cirkvi, aby čitateľom ponúkal duchovné obsahy, no zároveň informoval a poskytoval prehľad o udalostiach a aktivitách cirkvi. Obsahovú náplň tvoria náboženské príspevky, duchovné povzbudená, homílie, básne, informácie a správy z cirkvi, takisto príhovory z rôznych slávnostných podujatí, blahoželania, výzvy na spoluprácu a slová podpory. Pozornosť je venovaná jubileám významných osobností, uverejňované sú tiež príležitostné kázne. Niektoré čísla sú ladené príležitostne ku kľúčovým kresťanským sviatkom. Takmer v každom čísle sa okrem duchovných, náboženských obsahov nastoľujú i kultúrno-spoločenské témy, na základe ktorých možno sledovať kontakty cirkvi s inými inštitúciami vojvodinských Slovákov a takisto so zahraničím. Tematickú rôznorodosť dokladajú články o cyrilo-metodskej tradícii, popredných slovenských pedagógoch (Ján Ámos Komenský, Ján Kvačala), o kultúrnych dejateľoch, básnikoch a spisovateľoch (Michal Godra, Ľudovít Mičátek, Andrej Braxatoris Sládkovič, Pavol Országh Hviezdoslav, Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, Milan Rúfus, Kristína Royová). Okrem slovenských vojvodinských autorov (napr. Miroslav Dudok, Mária Myjavcová, Samuel Boldocký, Ján Babiak) sú prispievateľmi aj významné osobnosti náboženského života na Slovensku a v Česku (napr. Pavel Uhorskai, Július Filo, Miloš Klátik, Július Madarás, Karol Gábris, Stanislav Kaczmarczyk). Najčastejšími prispievateľmi sú však členovia redakcie a farári cirkevných zborov SEAVC, z čoho prirodzene vyplýva prevaha textov s náboženskou tematikou.

Časopis má niekoľko stálych rubrik, ku ktorým v určitých ročníkoch pribúdali i niektoré dočasné. Stále rubriky sú: Z našich zborov, Správy, Z našej cirkvi, Milodary na evanjelický hlásnik, Naši jubilanti, Spomíname na zosnulých. Medzi pravidelné rubriky dlhé roky patril i úvodník, resp. príhovor výkonného redaktora na titulnej strane.

Časopis prináša články aj k dejinám miestnych cirkevných zborov, napr. v Selenči, Báčskom Petrovci, Aradáči. Pozornosť je venovaná tiež etnografickej problematike, so zameraním na zvyky a obyčaje (pôst, fašiangy, veľkonočné zvyky, stávanie májov, dožinky, pamiatka zosnulých, koledovanie, polazovanie, priadky a pod.). V každom čísle je venovaný menší alebo väčší priestor deťom a mládeži (vyčlenené strany, resp. samostatná príloha časopisu, pričom názov rubriky sa v priebehu rokov menil), vyhradený pre náboženské texty určené najmladším, básne mladých čitateľov a detské hry.

Okrem pôvodných statí časopis uverejňuje tiež príspevky prebraté z časopisov zo Slovenska, najčastejšie z časopisov *Evanjelický posol spod Tatier*, *Cestou svetla*, takisto príspevky prekladané z iných jazykov, najmä z nemčiny. Z krásnej literatúry publikuje poéziu aj prózu, a to tak slovenských vojvodinských autorov, ako aj básnikov a prozaikov zo Slovenska. Vojvodinskú literatúru zastupujú mená ako Paľo Bohuš, Pavol Mučaji, Andrej Ferko, Viera Benková, Jaroslava Járošiová, Juraj Spevák, Štefan Valent Šubarov, Michal Slavka, Vladimír Lovás st., Ján Valent, Anna Valentová a i.. Z tvorcov zo Slovenska redakcia publikuje práce starších aj súčasných autorov: P. O. Hviezdoslav, S. H. Vajanský, Martin Braxatoris Sládkovič, Ján Smrek, Emil Boleslav Lukáč, Martin Rázus, Mária Rázusová-Martáková, Milan Rúfus a i. Zo svetovej literatúry sú v rámci rubriky

Klenotnica duchovnej múdrosti zaradené sentencie významných autorov a v menšej miere i úryvky z diel (Søren Kierkegaard, Ernest Hemingway, Albert Einstein, Anton Pavlovič Čechov, Fjodor Michajlovič Dostojevskij). Próza, najčastejšie slovenské preklady románov svetovej literatúry, býva uverejňovaná na pokračovanie vo forme prílohy.

Okrem centrálneho *Evanjeličského hlásnika* majú čitatelia k dispozícii aj zborové časopisy vydávané samotnými cirkevnými zbormi, ktoré uvádzame v krátkom informatívnom prehľade:

Ester – Báčska Palanka, vychádza od roku 2001 dva razy do roka, z iniciatívy miestnych zborových mládežníkov pod vedením Martina Kováča, odoberá ho približne štyridsať slovenských rodín v Báčskej Palanke;

Ozveny z petrovského chrámu – Báčsky Petrovec, 1995 – 1998, občasník vychádzajúci pri príležitosti významných sviatkov a výročí;

Belehradský posol/Beogradski glasnik – Belehrad, 2010, dvojazyčne vychádzajúci časopis z iniciatívy Vanje Renovice a Tijany Pešićovej;

Radostná zvest' – Hložany, 2009 – 2010, občasník, z iniciatívy Jany a Jaroslava Kopčokovcov;

Jánošícky Pastier – Jánošík, od 2009, občasník pri príležitosti významných cirkevných sviatkov pod vedením zborového farára Sľađana Daniela Srdića;

Kvapky – Kulpín, 1999 – 2001, z iniciatívy a pod vedením farára Vladimíra Grňu;

Úsvit – Kysáč, od 1996, desať čísel ročne, z iniciatívy Ondreja a Dariny Marčokovcov;

Padinské zvony – Padina, od 1996, pôvodne štyri čísla ročne, od 2016 dve čísla ročne, pod vedením zborového farára Jána Cicku;

Slovo – Selenča, od 1998, občasník pre interné potreby zboru, raz alebo dva razy do roka pri príležitosti významných kresťanských sviatkov, pod vedením Vladimíra a Anny Valentovcov;

Pazovské zvony – Stará Pazova, od 2006, z iniciatívy zborového farára Igora Feldyho, aj so zameraním na posilňovanie slovenskej národnosti cez pripomínanie kultúrneho zázemia, ktoré má Stará Pazova vďaka popredným národovcom, ktorí tam v minulosti žili a tvorili;

Proglas – Vojlovica, od 2013, dvojmesačník z iniciatívy zborového farára Branislava Kulíka a katechéty Aleny Gajanovej-Kulíkovej.

I keď v poslednom čase sú zborové časopisy postupne vytlačované novým fenoménom – sociálnymi sieťami, ktoré ponúkajú aktuálnu prezentáciu a priamu komunikáciu s členmi zboru, tlačaná podoba periodík má svoj význam. Jedným z dôležitých momentov je poskytovanie priestoru na uverejňovanie vlastnej duchovnej literárnej tvorby, s čím súvisí potenciál vyčleniť v slovenskej vojvodinskej literatúre skupinu duchovne orientovaných, spirituálnych autorov. Ďalším momentom je jazyková kultúra, zabezpečená odbornou jazykovou redakciou, vďaka ktorej časopisy vplývajú na jazykové povedomie čitateľov.

Všetky spomenuté časopisy zasahujú široké publikum a to napriek tomu, že sú špecializované na konkrétne cieľové skupiny. Istým spôsobom dokladujú nielen štádium rozvoja a vyspelosti cirkevných spoločenstiev, ale aj ich vzťah k spoločensko-politickým

témam a tiež k ostatným zložkám života vojvodinských Slovákov. Predovšetkým však prispievajú k zachovaniu slovenského jazyka vo Vojvodine, ktorý je základným znakom etnickej identity vojvodinských Slovákov.

LITERATÚRA

- BABIAK, Ján – SRDIĆ, Sladjan Daniel: *Slováci v Jánošíku (1823 – 2013)*. Jánošík : Cirkevný zbor SEAVC, 2013.
- HNILICA, Samuel: Slovenský evanjelický a. v. cirkevný zbor v Hložanoch 1786 – 1996. In: *Hložany 2*. Zborník prác. Zomp. red. S. Fekete. Hložany : Miestny odbor Matice slovenskej – Miestne spoločenstvo Hložany, 1998, s. 88 – 99.
- PEŤKOVSKÝ, Ondrej: Príspevok k bibliografii cirkevnej tlače od roku 1918 – 1978. In: *Slovo Božie trvá na veky*. Nový Sad : Slovenská evanjelická a. v. cirkev v SFRJ, 1978.
- SIRÁCKY, Ján: *Dlhé hľadanie domova*. Martin : Matica slovenská, 1985, s. 281 – 290.
- SIRÁCKY, Ján: *Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí*. Bratislava : Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1966.
- VEREŠ, Adam: *Slovenská evanjelická kresťanská cirkev augšburského vyznania v Kráľ. Juhoslovanskom v slove a obrazoch*. Báčsky Petrovec : Kníhtlačiareň úč.spol., 1930.

Ma. Anna Margaréta Valentová
Filozofická fakulta Univerzity v Novom Sade
Dr. Zorana Đindića 2
21 000 Nový Sad
Srbsko
e-mail: amvalentova@live.com

K DIELU JÁNA ŠTEVČEKA. PRI PRÍLEŽITOSTI NEDOŽITÉHO 85. VÝROČIA NARODENIA LITERÁRNEHO VEDCA, PEDAGÓGA, PREKLADATEĽA. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, 2015. 169 s.

Publikácia *K dielu Jána Števčeka* predstavuje zborníkovú obdobu konferencie s názvom *K životu a dielu prof. Jána Števčeka*. Konferencia sa konala 5. novembra 2014 na počesť nedožitého 85. výročia narodenia literárneho vedca, pedagóga a prekladateľa Jána Števčeka na Katedre slovenskej literatúry a literárnej vedy Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, kde Ján Števček profesijne pôsobil. Publikácia, o vydanie ktorej sa tiež postarala Univerzita Komenského v Bratislave, ponúka v tlačenej podobe takmer všetky príspevky (s výnimkou referátu Valéra Mikulu) prednesené na konferencii. Ide celkovo o sedem príspevkov rôzneho charakteru doplnených o vyčerpávajúcu bibliografiu, ktorá predstavuje presnú polovicu z celého rozsahu knihy, a o obrazovú prílohu.

Zborník otvára (hneď po úvode Dagmar Kročanovej) štúdia Petra Zajaca *Števčekove závoje*. Zajac na začiatku svojej štúdie predznamenáva, že predmetom jeho textu je špecifická časť Števčekovho diela, predovšetkým neskoré, najmä posledné dielo Jána Števčeka *Literárnohistorické etudy* a celá Zajacova štúdia je tak aj zosnovaná. Na celej ploche svojho textu však Zajac prináša zároveň aj koncízne naformulované definície základných, určujúcich princípov myslenia, ktoré platia pre Jána Števčeka vo všeobecnosti: „*Zotrvávanie na hranici, na prahu tajomstva, opakované odhaľovanie a zahaľovanie závoja, vyznačuje Števčekov štýl myslenia*“ (s. 16) a „*podobne celý život krúži okolo otázky, či sú Švantnerove romány realistické alebo moderné*“ (s. 17). Zajacovi však nejde len o sumarizačný pohľad späť, s cieľom čo najpregnantnejšie zadefinovať vedecké myslenie Jána Števčeka, práve naopak, sprítomňuje jeho myslenie v tých momentoch, ktoré majú aj perspektívny náboj. Vyberá si totižto za ústredný moment Števčekovho diela „závojovitosť“, teda moment, ktorý nehodnotí nekriticky, avšak práve svojím výberom sa rozhoduje sústrediť na problematiku, ktorú v kontexte svojich vlastných výskumných záujmov opretých o poznanie stavu literárnej vedy a jej potrieb pokladá za zmysluplnú a ktorou sa sám dlhodobo zaoberá. Zároveň za Števčeka dopovedá a v mnohom ďalej aj rozvíja smer jeho myslenia: „*Tu sa vracia Števček nepriamo k otázke Májinho závoja. Motív bohyně Máje – ale to už nehovorí Števček – a jej závoja rieši Schopenhauer ako problém skrývania a odkrývania*“ (s. 13), alebo: „*Tým by bolo možné preklenúť rozpor zamestnávajúci Jána Števčeka do konca jeho života, ktorý sa v konečnom dôsledku vracal vždy k jeho literárnohistorickému výrazu – rozpor medzi lyrizovanou prózou, naturizmom a expresionizmom*“ (s. 14).

Druhým z príspevkov je text Miloslava Vojtecha, ktorý sa prostredníctvom svojej štúdie zameral na najrozsiahlejšie dielo Jána Števčeka, jeho literárnohistorickú syntézu *Dejiny slovenského románu*. Toto dielo však nesleduje komplexne, venuje sa len jeho problematickejšej časti, v ktorej sa Ján Števček postavil k počiatkom dejín slovenského

románu. Celkom jasným spôsobom sa Vojtech rozhodol pomenovať hlavné pozitíva i negatíva tejto časti Števkovej práce. Čo sa týka „tienistých stránok“, Vojtech sa venuje predovšetkým – podľa jeho vlastných slov – síce originálnemu, no napriek tomu príliš širokému chápaniu románu v podaní Jána Števkého, ktorého konceptuálnymi rámcami sa stali tri modely slovenského románu v jeho počiatočnej fáze, pričom čiastkovo uvádza aj tie otázky (a odpovede), ktoré vyplývajú z hľadiska dnešného stavu poznania Števkovho konceptu. Pri svetlých stránkach sa pozastavuje na kratšom úseku, označuje za ne predovšetkým Števkovu „reflexiu na pozadí širších súvislostí dejín európskeho románu“ (s. 28).

Ďalšia štúdia *Faustiáda Jána Števkého* od Petra Darovca nadväzuje tak trochu na oba predchádzajúce texty zborníka, a to nielen cez osobu Jána Števkého. V prvom rade sleduje spôsob práce Jána Števkého so slovenským románom, a to tak ako Miloslav Vojtech v jeho počiatočných fázach, teda s románom slovenského klasicizmu, resp. romantizmu. Na rozdiel od Vojtecha venuje však Darovec svoju pozornosť ešte konkrétnejšiemu výseku slovenského románu – literárnej tvorbe racionalistického konceptu na konkrétnych ukážkach tvorby Jonáša Záborského. V druhom rade taktiež nadväzuje, a to už celkom otvorene, na Zajacovu štúdiu *Števkove závoje*, ktorej výsledky prezentujúce Jána Števkého ako autora zotrúvajúceho na „prahu tajomstva“ (s. 16) jednak kontextualizuje, no zároveň potvrdzuje poukázaním na celoživotný negatívny postoj Jána Števkého k racionalizmu, a to práve z toho dôvodu, že racionalizmus v literatúre nechával až príliš málo tajomstva.

Tri štúdie, prvá Petra Zajaca, druhá Miloslava Vojtecha a tretia Petra Darovca sa čiastočne zameriavajú na rovnaké aspekty Števkovho diela a vytvárajú tak súhrn pohľadov, ktoré síce majú osobité optiky, avšak zároveň navzájom spolupôsobia, a práve tak ponúkajú čitateľovi poznanie oveľa väčšej výpovednej hodnoty. Najmä prvá štúdia *Števkove závoje* sa javí ako vhodne zvolený úvod zborníka, keďže Peter Zajac, hoci sa v prvom pláne nesnažil o sumarizačné resumé Števkovho života a zameriaval sa celkom špecificky na vybraný fenomén jeho myslenia, funkčne odbočil k viacerým oblastiam práce Jána Števkého, ktoré sú, ako sa ukazuje, živé nielen preňho. Napríklad aj ku vzťahu literatúry a výtvarného umenia v podaní Jána Števkého, ktorej sa venuje štvrtá, rozsahom najväčšia štúdia v zborníku od Andrey Bokníkovej.

Štúdia Andrey Bokníkovej *K polymúzickosti Jána Števkého* je nielen najrozsiahlejšia, ale vykazuje aj veľké známky systematickosti. Za ústredný pojem charakterizujúci Jána Števkého si Bokníková vybrala polymúzickosť, ktorú zastrešuje päť oblastí – „evokovaný svet (...), báseň ako klenba (...), apollinairovský princíp (...), žánrový obrázok, plenér, zátišie, miniatúra (...), monumentalizácia buď postavy, alebo detailu“ (s. 38). V rámci každého jedného okruhu Bokníková podáva vyčerpávajúcu analýzu daného fenoménu, konkretizovanú pomocou vybraných textov Jána Števkého a kontextualizovanú širokým okruhom domácich i zahraničných literárnych vedcov. Toto kontextualizovanie však nezostáva len v momente postrehu, práve naopak, Bokníková dokáže vyťažiť z každej asociácie maximum vzhľadom na zámer štúdie, keďže každé skontextualizovanie využíva najmä na hlbšie pochopenie myslenia Jána Števkého a dôkladne sa tak zameriava na významové, systémové i konceptuálne rozdiely, podobnosti a špecifiká v literárnoved-

nom poňatí toho-ktorého okruhu. V sumáre teda platí, že štúdia Andrey Bokníkovej predstavuje text vyznačujúci sa najmä komplexnosťou a originalnosťou.

Piata štúdia Tamary Janecovej sa zaoberá vzťahom Jána Števčeka k ruskej literatúre, a to v dvoch úrovniach. Jednak k ruskej umeleckej literatúre (Tolstoj, Dostojevskij) a tak tiež k ruskej literárnej vede (Tomašovskij, Šklovskij, Lichačov, Bachtin). Z pohľadu Janecovej ide o komentované resumé, pričom sa dostáva prostredníctvom komentárov najmä k hodnoteniam, akým spôsobom pracoval Števček s ruskými inšpiráciami a čo táto práca znamená v kontexte jeho celého literárnovedného diela.

Dva posledné texty osobne a bibliograficky ladené, Števčekovho kolegu a priateľa Vladimíra Petrika a Števčekovej sestry Ety Spišákovvej, sú vzhľadom na jubilantský a spomienkový charakter zborníka logickým záverom. Vladimír Petrik prispieva textom *Profesor Ján Števček – ako som ho poznal* spomienkami, ktoré sa viažu, vzhľadom na charakter ich vzťahu, najmä na Števčekov profesijný život, či už na jeho literárnovedné pôsobenie, ale aj širšie spoločensko-politické súvislosti, Eta Spišáková, sestra jubilanta, zase ešte o niečo osobnejším textom, ktorý je však čiastočne tiež osnovaný na vybraných momentoch jeho pracovných záujmov a inšpiráciách.

Zborník *K dielu Jána Števčeka* tak prináša viacero pohľadov na osobu profesora Števčeka, ktoré sa navzájom dopĺňajú, pričom za zvládnuté sa dá považovať taktiež vykladanie zborníka vychádzajúce z logického radenia jednotlivých príspevkov.

Daniel Domorák

Mgr. Daniel Domorák
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: domorakd@gmail.com

FÜLÖPOVÁ, Marta: ODVRÁVAJÚCE OBRAZY. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia. Bratislava : Vydavateľstvo UK, 2014. 204 s.

Publikácia Marty Fülöpovej s názvom *Odvrávajúce obrazy. Vzájomná podoba Maďarov a Slovákov v slovenskej a maďarskej próze 19. storočia* je knižným vydaním doktorandskej dizertačnej práce, ktorú autorka obhájila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v roku 2013. Je kvalitným a inšpiratívnym príspevkom do diskusie o problematike nacionalizmu 19. storočia, široko využívajúcim a originálne zhodnocujúcim nielen podnety imagológie a literárnovednej komparatistiky, ale v širokej miere aj aktuálne prístupy všeobecnej historiografie, etnológie a sociológie.

Práca je rozdelená na dve časti – teoretickú a analyticko-interpretáciu. Pri selekcii interpretovaných diel sa autorka orientovala podľa reprezentatívneho výberu úryvkov z celého spektra slovenských písomností 19. a 20. storočia, ktorý urobil a v roku 2006 publikoval kultúrny historik Á. Barna, pričom ho ešte doplnila na základe vlastného čítania. Zo slovenských tvorcov vychádzala z prác J. Kollára, Ľ. Štúra, J. M. Hurbana (predovšetkým ich umeleckých próz), reflektovala tiež historické prózy S. Tomášika, J. Kalinčiaka a Ľ. Kubániho. Podnetnou pri imagologickom skúmaní bola tvorba J. Chalupku a J. Záborského, ktorí vo svojich umeleckých prácach podrobujú irónii a satire oba národné obrazy – slovenský i maďarský. Okrajovo je zastúpená tvorba autorov ako G. K. Zechenter-Laskomerský, S. H. Vajanský, M. Kukučín, E. Maróthy-Šoltéssová a T. Vansová. Z maďarskej literatúry vychádzala M. Fülöpová z diel autorov, ktorých literárna história vníma ako reprezentantov maďarskej prózy: M. Jósika, J. Eötvös, M. Jókai, K. Eötvös, K. Mikszáth, G. Gárdonyi a G. Krúdy. Navyše, viacerí z nich pochádzali z územia dnešného Slovenska.

Výskum M. Fülöpovej je teoreticky podložený odbornými prácami zahraničných a domácich bádateľov (výberovo: americký kultúrny teoretik nacionalizmu Benedict Anderson, literárny historik László Sziklay, český hungarista a literárny vedec Petr Rákos, česká historička a etnologička Petra Košťál'ová, holandský teoretik diskurzu Teun van Dijk, etnologička Eva Krekovičová, literárny vedec Peter Káša, historik Peter Šoltés, historička Gabriela Dudeková).

Nacionalizmus autorka definuje ako využívanie komunikovanej predstavy národa na rôzne politické, kultúrne a sociálne ciele. Jeho zrod stotožňuje s rozpadom kresťanstva ako zjednocujúceho fenoménu v Európe a s postupným zánikom feudalizmu, za jeho výstavbový prvok považuje spolupatričnosť a rovnakosť „našich“ a rozdielnosť od „tých druhých“. Konkrétna realizácia nacionalizmu vytvára nacionálny diskurz, prítomný napríklad aj v umeleckých dielach 19. storočia: autori vo svojich textoch vytvárali, upevňovali a zámerne prispôbovali národné obrazy a imaginácie, ktoré mohli byť následne recipientmi osvojované a komunikované. Tvorcovia literatúry boli súčasne aj „imaginátormi“ národných obrazov.

Výskum stereotypov v najširšom slova zmysle sa v poslednom období kvalitatívne i kvantitatívne rozširuje, možno ho označiť za interdisciplinárny. V jeho centre stojí úsilie o redukciu rôznosti a homogenizáciu skupiny a vzájomné odlišenia sa skupín. S existenciou stereotypov v spoločnosti súvisí aj existencia literárnych stereotypov, ktoré sa z hľadiska uhla pohľadu delia na autostereotypy (vlastná ustálená predstava skupiny o sebe), heterostereotypy (stereotyp viažuci sa na „tých druhých“), špeciálnym druhom je kontratyp (usiluje sa pôsobiť proti negatívnym stereotypom). Literárna veda tento pojem nahrádza synonymnými termínmi topos a kliše.

Nadradeným pojmom nad stereotypom je pojem „obraz“ (imago), ktorý predstavuje vlastnú sféru literárnej vedy, vzťahuje sa napr. aj na obraz regiónu (pracuje sa tu s poznatkami z tzv. teórie klímy), ale aj históriu či spoločenskú problematiku. P. Rákos pracuje s latinskou podobou „imago“, jeho terminológiu použila M. Fülöpová pri spracúvaní a klasifikácii svojho materiálového výskumu do kapitol o jednotlivých národných hetero-obrazoch. P. Rákos určil tieto komponenty národného obrazu: Imago nominis (obraz ná-

zvu národa), Imago attributorum (obraz vlastností), Imago loci (obraz prostredia), Imago historiae (obraz dejín), Imago linguae (obraz jazyka), Imago professionis (obraz špecifických národných povolání). Tento model doplnila autorka o Imago socialium thematum (obraz spoločenských tém, zahŕňa zároveň aj témy politiky, ekonómie, kultúry), Imago religionis (obraz náboženstva), Imago symbolorum (obraz symbolov).

Interdisciplinárny fenomén stereotypov je možné v umeleckej tvorbe skúmať cez imagológiu, ktorá patrí do sféry komparatívnej literárnej vedy a podrobuje literárne texty kritickej analýze. V tomto kontexte sa imagologický výskum stereotypu v umeleckej literatúre usiluje nájsť pôvodný text, v ktorom sa stereotyp objavil prvý raz a následne sleduje, ako sa s ním pracuje – do akej miery sa modifikuje, rozvíja, prijíma či popiera. Okrem toho sa autorka zameriava aj na odhalenie literárnej motivácie vzniku istého stereotypného obrazu v konkrétnom texte, jeho kompozičnú úlohu v danom texte, no tiež napr. to, či osobnostné vlastnosti postavy súvisia s jej národnou identifikáciou.

M. Fülöpová sformulovala niekoľko výskumných otázok, na ktoré sa usilovala nájsť odpovede počas teoretického štúdia i nového čítania konkrétnych umeleckých diel. Ako príklad uvádzam otázku: „*Existujú typické charakteristiky (vlastnosti, realie, situácie, spoločenský status), ktoré sa priradujú opakovane?*“ (str. 26). Riešenie na ňu nájdeme napr. v podkapitolách Imago attributorum (obraz vlastností) a Imago professionis (obraz povolání). Otázky „*Ako autor pracuje so stereotypom? Inovuje, variruje ho? Alebo je schematický?*“ (str. 27) odkazujú na autorkin deklarovaný zámer reflektovať špeciickú prácu so stereotypmi v slovenskej a maďarskej próze dlhého 19. storočia.

Za veľký prínos publikácie považujem autorkino úsilie vyhnúť sa vágnemu používaniu pojmov nacionalizmus a patriotizmus, čím nepodporila národný výklad (či už maďarský, alebo slovenský), v ktorom „naši“ sú patriotmi a „cudzí“ nacionalistami. Častým problémom národných naratívov je práca so zvečňujúcim konceptom národa, v rámci ktorého nehmateľné a abstraktné veci konajú (napr. národy alebo inštitúcie sa stávajú agensom), ďalej uvažovanie o národnosti ako o vrodenej vlastnosti – autorka hneď v úvode publikácie upozornila na to, že pri definovaní pojmu *národ* sa opiera o amerického teoretika nacionalizmu Benedicta Andersona a definuje ho ako „*komunikovanú predstavu, obraz v myšliach tých, ktorí sa považujú za jeho členov*“ (str. 30).

Druhá časť knihy je zameraná na imagologickú interpretáciu národného heteroobrazu v literatúre. Autorka sa tu opiera tak o precízny materiálový výskum, ako aj o dve východiská z dobového kontextu o stereotypoch. Prvým je štatistika, ktorá bola v roku 1810 zavedená na rakúskych univerzitách ako povinný predmet pre študentov práva a stala sa základom dobového systému národných stereotypov, ktoré pretrvali až do súčasnosti. Pomocou štatistiky sa v nacionálnom diskurze, teda aj v beletrii, etablovala osvietenská myšlienka, že každý národ má jedinečný charakter. Jedinečnosť národov vychádzala aj z tzv. teórie klímy, ktorá koncom 18. storočia ovplyvnila vtedajšie vnímanie stereotypov, pretože vychádzala z názoru, že existuje súvislosť medzi klimatickými podmienkami a charakteristikami ľudí. Štatistika i teória klímy zásadným spôsobom formulovali nacionálny diskurz, ktorý v období formovania predstavy o moderných národoch prostredníctvom literárnych textov vytváral viac-menej konvenčné, miestami až stereotypné obrazy národov, čo viedlo aj ku kreovaniu ustálených vzájomných slovensko-maďarských národných stereotypov.

V kapitole *Literárny obraz Maďarov v slovenskej próze 19. storočia* autorka vychádza z tézy, že slovenskí literárni tvorcovia pracovali so stereotypmi o Maďaroch na základe už existujúcej rozsiahlej paradigmy, ktorú následne prispôbovali svojej intencii. Úvod obsahuje krátky exkurz do kreovania tejto paradigmy v chronologickom a materiálovom poradí od stredoveku až po 19. storočie (jeho negatívne i pozitívne atribúty). Jednotlivé podkapitoly „imago“ priniesli tradičné atribúty (množstvo obrazov fúzatých Maďarov, rekvizity v oblasti ošatenia: maďarské kalpaky, čákovy, čižmy, ostrohy a pod.; negatívne charakterové vlastnosti: lenivosť, náchylnosť ku kradnutiu, ohnivý temperament, osídlenie „skazeného“ mesta), ale aj atribúty menej zmieňované sledovaného heteroobrazu (zriedkavejšia prítomnosť maďarských žien v slovenskej próze, postava jednoduchého Maďara je pastierom sviň, maďarský jazyk je zobrazený v negatívnej polohe ako „jazyk nadávok“). Výsledky sú v závere kapitoly systematicky a prehľadne zoradené do grafických tabuliek, pričom autorka postavila do juxtapozície heteroobraz Maďarov a národný obraz Slovákov. Takto koncipované tabuľky názorným spôsobom poukázali na zásadu protikladu ako základnú skutočnosť, ktorá figuruje pri literárnom spracovaní obrazu Maďarov v slovenskej próze 19. storočia.

Ďalšia časť sa upriamuje na literárny obraz Slovákov v maďarskej próze 19. storočia, pričom zobrazovanie Slovákov v maďarskej umeleckej tvorbe bolo v dôsledku idey *Natio Hungarica* v odlišnej situácii. Dochádzalo k spájaniu Slovákov s Maďarmi s cieľom vytvorenia celistvého a úplného obrazu, v rámci ktorého Slováci figurujú ako špecifická skupina, avšak odlišnosti sú vnímané len ako dôsledok pôsobenia tzv. teórie klímy. Podobne ako v prípade maďarského obrazu, aj pri slovenskom je v úvode kapitoly historický exkurz kreovania stereotypu. Kľúčovým atribútom v rámci neho je odkaz na líniu „otrockých“ stereotypov, ktoré sa aplikovali pri obraze Slovákov ako plebejcov, ako obyvateľstva, ktoré sa o seba nevie postarať. Prvkami stereotypu Slovákov v maďarskej próze sú: vysoká, urastená postava, tradičný kroj (krpce, opasok, halena, klobúk), vyholená tvár, špinavosť (zástupne za chudobu), dobráckosť, prostota, poverčivosť a iné. Zaujímavým zistením je, že pokiaľ maďarské ženy sa v slovenskej próze vyskytujú len sporadicky a zväčša v pozícii zvodkyne, tak naopak slovenské ženy sú v obraze Slovákov kladnými postavami, sú predstaviteľkami ľudu a vyznačujú sa krásou a čistotou. Obraz Slovákov v maďarskej próze je nutné vnímať aj cez fázový posun, pretože maďarskí autori si začali všímať odlišnosť Slovákov až potom, keď začali byť prejavy slovenského národného hnutia výraznejšie, teda po relatívnom doformovaní obrazu slovenského národa, takže špecifické vlastnosti Slovákov nie sú v priamom protiklade k maďarským.

Autorka sledovala tiež preklady pôvodných maďarských textov do slovenčiny. Vzájomná komparácia ukázala, že pri viacerých slovenských prekladoch došlo k zámernému vynechaniu predovšetkým negatívnych charakterových vlastností, ktoré sa viazali na slovenskú národnosť.

Precízne čítanie a interpretovanie textov, opierajúce sa o teoretické východiská, priviedli M. Fülöpovú k viacerým zaujímavým výsledkom, napríklad k tomu, že slovenské charakteristiky Maďarov sú dominantne negatívne, prevažujú v nich negatívne vlastnosti, naopak maďarské charakteristiky Slovákov obsahujú aj kladné vlastnosti.

Publikáciu považujem za veľmi zaujímavú a prínosnú pre ďalší interdisciplinárny výskum národných stereotypov nielen v kontexte maďarsko-slovenských vzťahov. Jednotlivé, na konkrétnych ukážkach demonštrované zistenia sú prehľadným a systematickým spôsobom roztriedené do grafických tabuliek, čím sa popisná časť stala viac transparentnou, grafické zovšeobecnenie môže slúžiť ako východiskový inventár atribútov oboch národných obrazov.

Andrea Draganová

Mgr. Andrea Draganová
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
811 03 Bratislava
SR
e-mail: andrea.draganova@savba.sk

GOSZCZYŃSKA, Joanna: WIELKIE SPORY MAŁEGO NARODU. Warszawa : ELIPSA, 2015. 195 s.

Joanna Goszczyńska je poľská slavistka, riaditeľka Inštitútu západnej a južnej slavistiky na Varšavskej univerzite, autorka viacerých kníh, v ktorých sa venuje objavovaniu a výskumu bielych miest v dejinách slovenskej literatúry (*Mit Janosika w folklorze słowackim XIX wieku* – 2001, slov. preklad: Mýtus o Jánošíkovi vo folklóre a slovenskej literatúre 19. storočia – 2003; *Slawni i zapomniani. Studia z literatury czeskiej i słowackiej* – 2004; *Synowie słowa. Myśl mesjanistyczna w słowackiej literaturze romantycznej* – 2008). Pre jej prístup k skúmanému obdobiu je príznačné, že slovenské národné hnutie chápe ako komplikovaný proces spleťtých, často protikladných koncepcií a vízií. Kultúru poníma ako mnohoznačný text, ktorý je potrebné prečítať odznova. Preto aj vo svojej najnovšej knihe *Wielkie spory małego narodu* (Veľké sváry v malom národe) sa sústredila na výskum zamlčovaných, nepreskúmaných javov, označovaných ako periférne narácie, a na revíziu dnes už zastaralých a zavádzajúcich názorov. Vďaka svojej vedeckej erudícii, zo siete komplikovaných dobových ideologicko-kultúrnych svárov, dokázala vyčleniť jednotlivé prúdy a ukázať ako prebiehal ich zložitý vývin od tridsiatych až po šesťdesiate roky 19. storočia.

Kniha je zostavená z deviatich kapitol, niektoré štúdie už boli publikované, iné vznikli pre potreby tejto publikácie. Autorka v nich odhaľuje pálčivé ideové rozpory, križovatku filozofických, kultúrnych, náboženských a politických vplyvov českej, maďarskej, poľskej, nemeckej, ruskej, anglickej a francúzskej proveniencie a ukazuje, ako sa uprostred nich formovalo slovenské národné hnutie. Vďaka takémuto prístupu sa dostáva nielen k ukrytej podobe slovenského národotvorného procesu, ale odhaľuje aj doposiaľ neznáme cesty, ktorými sa národné hnutie zapájalo do širokého európskeho kultúrneho kontextu.

V prvej štúdii si Joanna Goszczyńska všima jednu zo základných príznakových črt slovenského a českého národného obrodenia, t. j. fascináciu folklórom. Reflektuje najnovšie zistenia ohľadom nemeckých koreňov slovanskej vzájomnosti, ktorá bola nerozlučiteľne spätá s ľudovosťou. Ukazuje, ako sa slovenský ideový systém prispôboval dobovým prúdom, aké to malo následky pre romantickú estetiku a slovenskú kultúru vôbec a ako bola národná filozofia spájaná s filozofiou jazyka, umenia a literatúry.

Ďalší text autorka venovala bielym miestam v medzikultúrnych vzťahoch slovensko-českých a slovensko-maďarských uprostred politických reálií habsburskej monarchie. Poukazuje, ako slovensko-maďarské konflikty vplývali na slovensko-české jazykové otázky a aké to malo následky pre Štúrom nastoľované ideologické a estetické požiadavky. Reflektuje pritom hlboko zakorenené kultúrne mýty, ale aj explicitne vyjadrené požiadavky dorozumenia a spolupráce s Maďarmi v prostredí slovenských tvorcov. V tomto kontexte autorka analyzuje *Hlas od Tatier* (1851) Sama Vozára a Kollárovu kritiku kodifikovanej slovenčiny vyjadrenú v publikácii *Hlasové o potrebe jednotného spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky* (1846). Pozornosť si zaslúži jej zistenie, že pre Jána Kollára jazyk nebol nevyhnutnou zložkou národnostnej identifikácie, že slovenčina nebola preňho nevyhnutnou podmienkou slovanskej totožnosti. V tejto súvislosti autorka formuluje hypotézu, či Kollár svojim postojom, podľa ktorého si každý jednotlivec a každá sociálna skupina môže určiť svoju vlastnú totožnosť, neprekonal ideologické rámce 19. storočia.

Nasledujúca štúdia je tiež venovaná zdanlivo preskúmanej otázke tykajúcej sa mytologizácie a symbolizácie Tatier vo formovaní slovanskej národnej totožnosti. Autorka však mapuje veľmi zložité cesty tatranského mýtu, oficiálne, známe aj periférne a neznáme. Ukazuje vznik tatranského mýtu, všima si, ako sa motív Tatier stal neodlučiteľnou súčasťou slovanskej kultúry, ale aj akým premenám podliehal v jazykovom, estetickom a ideologickom diskurze o slovenskú národnú totožnosť. Ďalej upriamuje svoju pozornosť na to, ako bola tatranská symbolika v tridsiatych rokoch spájaná s otázkami slovanskej vzájomnosti, následne ako v štyridsiatych rokoch nastúpilo apogeuum mytologizácie Tatier ako ideologickej vlasti Slovákov a v akej podobe pretrval tento mýtus v mesianistickom prúde slovenského romantizmu. Zvláštnu pozornosť venuje prehodnocovaniu tatranských motívov v slovenskom národnom hnutí a v romantickej estetike, najmä v poézii Jána Bottu, Sama Bohdana Hroboňa, Pavla Dobšinského až po ich demytologizáciu, u Jána Kalinčiaka, v matičnom období. V tomto kontexte upozorňuje na kritický postoj voči Tatrám ako symbolu Slovenska a slovanskej kultúry v tvorbe Jána Kollára a Štěpána Launera. Ukazuje, že obaja títo prívrženci spolupráce s Maďarmi (Launer) a s Čechmi (Kollár) kritizovali tatranský misionizmus, uzavretie slovanskej kultúry uprostred prírodných symbolov a jej izolovanie od európskych prameňov.

Ďalšiu analýzu Joanna Goszczyńska venovala trom historiozofickým koncepciám slovanskej jednoty, ktoré vznikli v slovenskom prostredí v druhej polovici 19. storočia a stvorili výnimočne spleť sietí vnútorných vzťahov. Skôr však než pristúpila k analýze komplikovanej kultúrnej a ideologickej situácie pozastavila sa pri terminologickom vymedzení pojmov: mesianizmus (ktorého podmienkou je spása národa, sveta) a misionizmus (dejinnou úlohou, poslaním národa), ktoré bývajú občas nesprávne používané. Ich

presné terminologické vymedzenie je nevyhnutné pre pochopenie jednotlivých romantických historiozofických vízií. Autorka ukazuje na rozdiely medzi Hroboňovým mesianistickým projektom budúcej slovanskej spoločnosti pod krídlami Ruska a podobnou víziou Ľudovíta Štúra, ktorý však na rozdiel od Hroboňa stvoril misionistickú víziu, zdôrazňujúcu dejinnú úlohu Slovanov. Najväčšiu pozornosť poľská slavistka venovala mesianistickej koncepcii Michala Miroslava Hodžu, ktorú predostrel vo svojej doposiaľ nepublikovanej skladbe *Vieroslavín*. Podľa Goszczyńskiej *Vieroslavín* je príkladom najucelenejšie formulovanej mesianistickej idey v slovenskej literatúre. Oproti predchádzajúcim dvom projektom autorka v tomto treťom zdôrazňuje, ako v šesťdesiatych rokoch 19. storočia stvoril Hodža mesianistickú koncepciu budúcnosti Slovanov iba v zväzku s Rakúskom a s európskou spoločnosťou riadenou podľa republikánskych tradícií.

Na túto štúdiu nadväzuje ďalšia, najrozsiahlejšia, v ktorej autorka skúma, ako si slovenský romantizmus hľadal vlastnú totožnosť, využívajúc nielen folklór, národnú minulosť, prírodné témy a symboly, ale aj oblasť politiky a náboženstva. V tejto súvislosti nastoľuje potrebu hlbkovej revízie romantickej paradigmy. Zdôrazňuje potrebu konfrontácie slovenského romantizmu nielen s nemeckým, ako to bolo doposiaľ, ale aj s anglickým. Poukazuje na najnovšie výskumy falošného romantického vedomia, romantickej irónie a najmä na koncepciu romantizmu ako špecifickej formy racionálnosti, vďaka ktorej sa aj slovenský romantizmus ukazuje z inej strany, než bol doteraz vnímaný. S ohľadom na túto špecifickú romantickú racionálnosť analyzuje otázky viery a politiky v Hodžovom diele *Vieroslavín*. Upozorňuje na odlišné vnímanie veľkomoravskej tradície u Hodžu, nie ako slávneho obdobia, ale ako pádu slovenského národa, ktoré sa stalo východiskom pre jeho mesianistickú koncepciu národných a európskych dejín, ako aj pre revíziu hegelianstva, ktoré sa v kontexte celého slovenského romantizmu evidentne javí ako nadhodnotené.

Problematike viery a náboženstva, ako dôležitým prvkom romantického svetonázoru, ktorým v slovenskej literárnej vede doposiaľ chýbala hlbková analýza, autorka venovala aj ďalšiu štúdiu, ktorej dala názov: *Aké náboženstvo? Návraty k prameňom*. Poukazuje v nej na dobové ideologické vplyvy, ktoré našli svoj odraz v Štúrovom spise *Slovanstvo a svet budúcnosti*. Dôkladnému rozboru podrobuje najmä Štúrovu kritiku voči západnému svetu a katolíckemu i evanjelickému náboženstvu. V tejto súvislosti nachádza zreteľné paralely medzi Štúrovým textom a názormi ruských slavianofilov a panslavistov, tvorcami tzv. konzervatívnych utópií. Kniha Joanny Goszczyńskiej je aj dialógom so súčasnou diskusiou v prostredí slovenských literárnych vedcov a historikov ohľadom tohto posledného Štúrovho diela, ktoré chybne býva zaraďované do mesianistického prúdu. Autorka sa tak isto vyjadruje aj k polemickým názorom ohľadom určovania dátumu vzniku tohto diela (1851 a 1854) a poukazuje na Štúrov odkaz v texte na dielo Alexandra Ivanoviča Gercena, ktoré vzniklo po roku 1851, čo spochybňuje tvrdenia o tom, že spis *Slovanstvo a svet budúcnosti* vznikol v roku 1851. Ďalším problémom, ktorý reflektuje, je otázka znalosti Štúrovho textu slovenskými romantikmi. Podľa nej bol Štúrov spis známy medzi slovenskými dejateľmi a stal sa odrazom pre iné, polemické voči nemu, historiozofické koncepcie.

V snahe zmapovať romantické, ideologické koncepcie čo najkomplexnejšie autorka dôsledne vyhľadáva periférne narácie a obracia svoju pozornosť na doposiaľ nepreskú-

manú publicistiku, ktorá ponúka ešte diferencovanejší obraz koncepcií riešenia slovensko-maďarských vzťahov. V štúdií *Odtajnenie „tajnej histórie panslavizmu“ (casus Jozef Podhradský)* vychádza od vedecky známych projektov, ktorých autormi boli Štěpán Launer, Samo Vozár, Ján Palárik, k rozboru dodnes neanalyzovanej vízie Jozefa Podhradského, ktorú tlmočil vo svojom spise *Tajná história panslavizmu* (1868). Autorka ukazuje, ako Podhradský pod vplyvom mesianistických koncepcií stvoril vlastný panslavistický projekt, do ktorého okrem Slovanov zahrnul aj Maďarov. V názoroch tohto tvorca nachádza paralely s postojmi Palárika, Štúra, ale aj Mickiewicza, Towiańskiego a nemec-kých konzervatívnych romantikov. V prístupe k panslavizmu zdôrazňuje ideové rozdiely medzi panslavistickými víziami Štúra a Hroboňa, ktorí vo svojich zjednocovacích koncepciách odovzdávali prvenstvo Rusku, a Podhradským, ktorý vystríhal pred panrusiz-mom. Súčasne upozorňuje na rozdiely medzi Palárikom a Podhradským v prístupe k ra-kúsko-uhorskému dualizmu. Podrobne sleduje, akými cestami Podhradský dospieval k tvrdeniu o tom, že jedinou záchranou pre Európu sú dva národy: Slovania a Maďari, ktorí si, na rozdiel od ostatných európskych národov, ako jediní zachránili národného ducha, čiže „národnosť duchohistorickú“. Z pohľadu na vývin slovenského národného hnutia je zaujímavý poznatok, že sa Podhradský, podobne ako Kollár, odklonil od roman-tického poňmania národa, podľa ktorého základným konštitutívnym prvkom bol jazyk.

Predposlednú kapitolu tvorí interpretácia dvoch cestopisov. Vychádzajúc z poznatkov postkoloniálnej kritiky, autorka porovnáva, ako slovenský kultúrny priestor zobrazili dvaja cestovatelia: Poliak – Agaton Giller a Čech – Rudolf Pokorný. Ukazuje, ako obaja vnímali a hodnotili kultúrnu, historickú a politickú situáciu Slovákov a aké navrhovali riešenia. Skôr však než pristúpi k samotným textom, venuje pozornosť cestopisu ako javu z okraja literárnych žánrov. Následne analyzuje, ako Agaton Giller zobrazil slovenské problémy v kontexte slovensko-maďarských a slovensko-poľských vzťahov, všima si jeho kritiku zdanlivého maďarského liberalizmu a vyzdvihovanie Palárikovej koncepcie, ktorá by, podľa neho, mohla byť rovnako pre Slovákov ako aj pre Maďarov záchranou pred pangermanizmom a panslavizmom. Inou formou záchrany pre slovenský národ, podľa Gillera, by mohla byť budúca únia s Poľskom. Goszczyńska nachádza v týchto projektoch odraz misionistického programu poľských romantikov, ktorí nesúhlasili s tvrdením, že Poliaci sú národ, ktorý vystupuje proti slovanskej jednote, ale presadzovali názor, že Poľsko je strážcom slovanskej jednoty. Gillerove postrehy autorka porovnáva s názormi Pokorného, s jeho kritickým postojom nielen voči maďarizácii, ale aj voči ľa-hostajnosti českých dejateľov k Slovákom. V dôsledku toho upriamuje svoju pozornosť na jeho postulát slovensko-českej spolupráce, ale už nie v rámci česko-slovenskej vzá-jomnosti, ale v rámci slovanskej spoločnosti. U oboch autorov bádatelka nachádza spo-ločné postoje, ktorých korene siahajú k fascinácii ideou slavianofilskou, čím dodatočne rozširuje sieť slovenských kultúrno-politických projektov.

Záver tvorí úvaha venovaná kánonu slovenskej romantickej literatúry, jeho preme-nám a najmä tomu, ako doň boli a stále ešte sú začleňované diela, ktoré reprezentovali polemické, periférne hodnoty a názory voči tzv. štúrovskej línii, dlhé roky uznávanej za oficiálnu. Autorka zdôrazňuje, že objavovanie bielych miest a prehodnocovanie obrazu slovenského romantizmu je dôležité pre autoidentifikáciu a demytologizáciu slovenskej

kultúry. V tejto súvislosti pozitívne hodnotí prinavrátenie mesianistickej tvorby na miesto patriace jej v rámci romantickej literatúry. Súčasne však upozorňuje na nevyhnutnosť vedeckej precíznosti pri určovaní časového rozpätia tohto smeru, ako aj pri zaraďovaní romantických diel do tohto prúdu. Komplexné začlenenie mesianizmu do slovenskej literatúry je, podľa Joanny Goszczyńskiej, podmienené novým výskumom celého filozofického pozadia slovenského romantizmu, ktoré bolo doteraz redukované iba na hegelianizmus.

Joanna Goszczyńska vo svojej najnovšej knihe *Wielkie spory małego narodu* pokračuje, ale aj prekonáva to, čo Oskár Čepan pomenoval ako „rázdelia romantizmu“. Analýzou tzv. periférnych narácií a objavovaním bielych miest v rámci slovenského romantizmu, poľská vedkyňa hĺbkovo prehodnocuje nielen ideovú spleť, ale aj časové a estetické rozpätie slovenskej romantickej tvorby. Precíznou analýzou širokého kultúrneho a ideologického európskeho kontextu dospieva k odvážnym záverom, ktoré nielen prinášajú značne multiplikovanejší obraz slovenskej romantickej tvorby, ale poukazujú aj na ďalšie nepreskúmané oblasti. Vďaka takémuto prístupu témy a problémy, ktoré reflektovali slovenskí tvorcovia, začínajú korešpondovať s ideami, ktoré boli určujúce v Európe 19. storočia nielen v slovanskom a nemeckom kultúrnom priestore, ale aj v anglickom a francúzskom. Vzhľadom na širokú paletu problémov, ktoré autorka analyzuje, resp. definuje ako výskumný problém, by bolo dobré, keby sa táto kniha dostala do širokého vedomia odbornej spoločnosti v preklade do slovenského jazyka.

Irena Bilińska

Mgr. Irena Bilińska, PhD.
Studium Europy Wschodniej
Uniwersytet Warszawski
Krakowskie Przedmieście 26/28
00927 Warszawa
Poľsko
e-mail: irena.bilinska@interia.eu

RIŠKOVÁ, Lenka – HUČKOVÁ, Dana (eds.): VILIAM TURČÁNY (PAMÄŤ LITERÁRNEJ VEDY). Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 2014. 116 s.

Pri praktických cvičeniach v chemickom laboratóriu je dôležitý nielen samotný pracovný postup a jeho prevedenie, ale ex-post aj zápis vykonanej činnosti – tzv. laboratórny protokol. Ten predstavuje záznam práce výskumníka, a to v takom rozsahu a hĺbke, aby ktokoľvek, kto disponuje príslušnými surovinami a laboratórnou technikou, bol schopný laboratórny proces zopakovať s rovnakým (resp. podobným) výsledkom. Aby sme sa preniesli od prírodných vied k skúmaniu literatúry, vyslovme domnienku, že rovnako

zodpovedne treba postupovať pri vypracovávaní laboratórneho protokolu, aj pri zápise myšlienkového prúdu, ktorý nás vedie k interpretačným odhaleniam pri práci s umeleckým textom.

Zborník príspevkov z konferencie k Turčányho dielu pri príležitosti jeho 85. narodenín otvárajú dva kľúčové texty, ktoré spolu s úvodným slovom Dany Hučkovej (i Turčányho básňou *Zrkadlová sieň*, zo zb. *Srdce, DrSc*, 1987) poskytujú vhlád do modu operandi tohto výnimočného mysliteľa, ktorého dielo mapuje dôležité body domáceho i svetového prostredia poézie v rozsahu niekoľkých storočí – v korpuse textov publikácie sú teda akýmisi Turčányho „laboratórnymi protokolmi“.

Tieto štúdie v zmysle pars pro toto vystihujú dva základné okruhy uvažovania Viliama Turčányho: 1) stať *O horizontálnej a vertikálnej obraznosti* (cit. podľa *Cestami poézie I. Za obraznosťou básnictva*, 2003), ktorá aj v súčinnosti s autorovou monografiou *Rým v slovenskej poézii* (1975) je nezabudnuteľným príspevkom k rozprave o viazaných formách v domácej poézii a sprostredkúva dôležitú myšlienku rýmu ako „vertikálnej metafory“; 2) štúdia *O prekladaní zo slovenčiny – do slovenčiny* (*Na 200. výročie narodenia Jána Hollého*) (cit. podľa *Slovenská reč* 2/1985) zasa spôsobom nie nepodobným (pochvilnému) vypracovaniu laboratórneho protokolu hovorí o Turčányho prekladateľskom spôsobe a postupe – navyše, ak si uvedomíme, že ide naozaj o intralingválny preklad a recipient teda teoreticky nemusí ovládať cudzí jazyk, je tento príspevok ešte hodnotnejší.

Ostatne, Turčányho metodickosť a zrozumiteľný spôsob prezentácie jeho častokrát pozoruhodných výsledkov vyzdvihujú explicitne či implicitne i prispievatelia v zborníku. Najväčší prínos práce Viliama Turčányho by sa tak dal charakterizovať pojmom „prenosnosť poznatkov“ – dá sa tu pracovať s oboma vyššie naznačenými okruhmi: 1) ak hovoríme o literárnovednej časti Turčányho diela, ide o priezračnosť v metodológii a zrozumiteľnosť transkripcie uvažovania do textu; 2) v prípade prekladateľskom ide navyše, samozrejme, aj o prenosnosť samotnej informácie, obsiahnutej v primárnom texte – toto je azda najmarkantnejšie vidieť v dôležitom preklade Danteho *Božskej komédie* (spolu s Jozefom Felixom) a Konštantínovho *Proglasu*, ale určite aj v spomínanom prebásnení textov Jána Hollého z bernolákovčiny do súčasnej spisovnej slovenčiny, v ktorej sú Hollého klenoty našej domácej tvorby zrozumiteľnejšie aj širšej čitateľskej mase (ak má záujem). Úsilie o čo najväčšiu transparentnosť pri „prenose poznatkov“ už len podčiarkuje Turčányho neustále cizelovanie spomínaných prekladov i stále spresňujúca sa oscilácia okolo kľúčových literárnovedných pojmov.

Príspevok Evy Fordinálovej syntetizujúco dokresľuje Turčányho ako básnika a pripomína tak, že ide o vskutku pozoruhodne organickú osobnosť. Konštatovanie, nachádzajúce sa v závere Fordinálovej textu, teda má samozrejme širšiu platnosť: „*Ak by sme chceli nájsť kľúčové slovo Turčányho tvorby, jednoznačne by to bolo SLOVO. To, ktoré bolo na počiatku a pretrváva v nás*“ (s. 34). Inak, aj keby u Turčányho išlo „iba“ o literárnu vedu, alebo preklad, alebo tvorbu poézie, nebolo by toho málo – dokonca, ak by šlo „iba“ o literatúru, bolo by to dostačujúce, Fordinálová však celkom správne naznačuje, že v Turčányho diele ide o oveľa viac – o samotného človeka a jeho miesto vo svete.

Evokovaním archetypálneho Logos sa v zborníku pripravuje pôda pre širší komentár o charaktere Turčányho prístupu k slovu ako synekdoche jazyka v príspevku Jána

Kačalu. Korešponduje to aj s nosnou témou Kačalovho textu – ňou sa stáva *Proglas*, ktorý sa v optike našej literárnej histórie dá pokladať za Slovo, súc prameňom (nielen literárnym), ktorý ani po čase nezvetral a stále fascinuje nové a nové generácie bádateľov. Kačalov text je navyše relevantný aj v súčasnej „proglasovskej“ polemike. V druhej časti príspevku sa potom jeho autor venuje jazykovému vzťahu medzi Turčánym a dielom Jána Hollého.

Pri skúmaní Turčányho vkladu do fondu poézie, dostupnej v slovenskom jazyku, sa však samozrejme nesmieme zastaviť pri Hollom – treba ísť ešte hlbšie do minulosti, k antickým „prekurzorom“, medzi ktorých patria Ovídius, Vergílius a Horatius, ako ich vo svojom príspevku postupne predstavuje Daniel Škoviera. Autor textu veľmi podrobne a pozorne sleduje nielen dialóg medzi pôvodným textom a tým-ktorým Turčányho prekladom, ale túto komunikáciu dopĺňa aj o ďalšie hlasy – Šafára, Červenku, Hollého. Zaujímavý je najmä trojuholník Turčány – Vergílius – Hollý, v ktorého ťažisku ležia Vergíliove *Bukoliky*, a práve tu Škoviera plne oceňuje Turčányho prácu: „*Na Slovensku doteraz neexistuje komplexnejšia a inštruktívnejšia prezentácia bukolickej múzy v jej rímskom, európskom a slovenskom šate. Jej pôvodca sa predstavil ako rešpektu hodný básnik a človek, v ktorom sa harmonicky zlučuje talent a učenosť, je poeta natus aj doctus*“ (s. 61).

Lenka Rišková ďalej rozpracúva konexie medzi rímskou antikou, slovenským klasicizmom (cez osobu Jána Hollého) a ich literárnovedným výskumom 20. storočia cez prehľadnú syntézu Turčányho príspevkov ku vzťahu Hollého a jeho vzorov. Ak som vyššie hovoril, že Turčány dokáže sprístupniť vlastné myšlienky pozoruhodne transparentným spôsobom, na tomto mieste musím dodať, že je rovnako dôležitá jeho schopnosť „vysvetliť“ spôsob a techniku tvorby a prekladu Jána Hollého.

Terézia Struhárová a Anna Valcerová sa vo svojich príspevkoch venujú najmä Turčányho literárnovednej práci, z ktorej ako klenot vyčnieva najmä už spomínaná monografia *Rým v slovenskej poézii*. Oba tieto príspevky dokazujú, že ide o veľmi podnetnú a v problematike výskumu poézie až po druhú polovicu 20. storočia stále veľmi aktuálnu prácu. Sumárom nech je tu Valcerovej tvrdenie: „*Málokto má dnes teoretické znalosti o verši v takom rozsahu ako autor Rýmu v slovenskej poézii. Pri preklade viazaného verša môže prísť na pomoc literárna veda. Turčányho knižka je takýmto spoľahlivým pomocníkom, miestami má charakter učebnice o slovenskom rýme, no zároveň je pútavým čítaním a studnicou objavných a nečakaných zistení*“ (s. 102).

Záverečný príspevok Michala Harpána je síce na prvý pohľad spojený s dielom Viľama Turčányho len veľmi voľne (a vo svojej celistvosti sa zaoberá tvorbou menej známeho básnika Michala Babinku), avšak v istom zmysle sa toto dá považovať za symptomatický efekt, ktorý Turčányho úvahy o poézii vyvolávajú. Úctyhodné prekladateľské, literárnovedné a básnické dielo poskytuje nielen možnosť nahliadnutia do mysle jeho autora, ale vďaka možnosti extrakcie jednotlivých prvkov aj základ, na ktorom sa dá vybudovať čosi nové. Pri skúmaní istých aspektov literatúry vo všeobecnosti, no najmä poézie, si Turčányho odkaz nemôžeme dovoliť obísť – práve naopak, najlepší výhľad budeme mať (parafrázujúc Newtona) „z pliec obrov“. Korpus Turčányho textov v konečnom dôsledku nie je jednoduchým laboratórnym protokolom, smerujúcim vždy k tomu istému, jeho najvzácnejšia hodnota spočíva v tom, že sa dá využiť ako princíp, ktorý nás

vdďaka objasňovaniu hlbšej podstaty „chemického“ procesu dokáže – ak ho vieme správnym spôsobom aplikovať – zaviesť k novým a nečakaným výsledkom.

Matúš Mikšík

Mgr. Matúš Mikšík
Katedra slovenskej literatúry a literárnej vedy FiF UK
Gondova 2
814 99 Bratislava
SR
e-mail: matusmiksik@gmail.com

Slovenská literatúra – harmonogram redakčných uzávierok v roku 2016

Číslo 5: 15. august 2016

Číslo 6: 15. október 2016

Rukopisy v súlade s redakčnou normou časopisu prosíme zasielať v elektronickej podobe na adresu redakcie usllred@savba.sk.

Informácia pre autorov

Slovenská literatúra je vedecký recenzovaný časopis, ktorý začal vychádzať v roku 1954. Jeho vydavateľom je Ústav slovenskej literatúry SAV. V súčasnosti je jeho periodicitu šesť čísel ročne. Časopis poskytuje priestor pre domácich a zahraničných slovakistov na publikovanie výsledkov vedeckého výskumu v oblasti slovenskej literatúry a teórie literatúry.

Časopis je citovaný v elektronických databázach Central European Journal of the Sciences and Humanities (CEJSH) a European Reference Index for the Humanities (ERIH). Základné informácie o časopise sa nachádzajú na <http://www.uslit.sav.sk/slovlit.htm>.

Štúdie ponúknuté redakcii prechádzajú anonymným recenzným konaním dvoch lektorov. Výsledok konania bude prispievateľom oznámený do 10 týždňov od doručenia príspevku. Redakcia predpokladá, že príspevok, ponúknutý časopisu *Slovenská literatúra* na uverejnenie, nebol predtým publikovaný inde alebo poskytnutý na publikovanie inému periodiku alebo zborníku.

V rámci zefektívnenia redakčnej činnosti pripravila redakcia časopisu *Slovenská literatúra* redakčnú normu časopisu. Publikovanie textov v konkrétnej rubrike je v kompetencii redakcie. Časopis *Slovenská literatúra* má nasledujúce rubriky: Štúdie (rozsah príspevku do 35 normostrán), Rozhľady (do 25 normostrán), Diskusia (5 – 20 normostrán), Pramene a dokumenty (do 15 normostrán), Kronika (2 – 10 normostrán), Recenzie (4 – 8 normostrán), Anotácie (2 – 5 normostrán), Z vedeckého života (2 – 5 normostrán). Normostrana obsahuje 1800 znakov vrátane medzier. Zaradenie iných rubrik je v kompetencii redakcie a riadi sa aktuálnymi potrebami časopisu.

Prosíme o rešpektovanie nasledujúcich pokynov:

- Príspevky zasielajte v elektronickej podobe: editor Word, veľkosť písma 12, typ písma Times New Roman, riadkovanie 1,5, zarovnanie textu k ľavému okraju.
- Názvy diel, ako aj citáty z diel (prameňov) označujte *kurzívou*, pričom citáty uvádzajte do úvodzoviek.
- Bibliografické odkazy uvádzajte v poznámkovom aparáte pod čiarou, rešpektujte nižšie uvedenú bibliografickú normu.
- Za každým odborným príspevkom uveďte použitú literatúru v abecednom poradí, taktiež s dodržaním uvedenej normy.
- Za štúdiu, ktorá je výstupom grantového projektu, uveďte jeho názov, číslo a meno vedúceho riešiteľa.
- Spolu s odborným príspevkom zašlite jeho resumé v tejto štruktúre:
 - cieľ príspevku (cca 25 slov),
 - metodika (odkiaľ ste čerpali, cca 2 – 3 riadky),
 - výsledky (100 – 150 slov),
 - prínos (cca 2 – 3 riadky),
 - 3 – 4 kľúčové slová.

Bibliografická norma:

- **Vedecké monografie vydané doma**

HABAJ, Michal: *Druhá moderna*. Bratislava : Ars Poetica, 2005.

- **Kapitoly vo vedeckých monografiách vydaných v zahraničí**
ŠÚTOVEC, Milan: Tézy ku generatívnej teórii prózy. In: *Od iniciatívy k tradícii. Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. Antológiu zostavili, úvod a komentáre napísali a edične pripravili Fedor Matejov a Peter Zajac. Brno : Host, 2005, s. 263 – 285.
- **Kapitoly v knižných publikáciách**
ZAJAC, Peter: Literárne koláže Oskára Čepana. In: *Výtvarník Oskár Čepan*. Trnava : Galéria Jána Koniarka, 2005, s. 81 – 85.
MIKULOVÁ, Marcela: Skeptický optimista Tajovský. In: TAJOVSKÝ, Jozef Gregor: *Prózy*. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005, s. 416 – 430.
- **Vedecké štúdie v domácich vedeckých časopisoch**
BARBORÍK, Vladimír: Jazdecká legenda vo vývine Vámošovej prozaickej tvorby. In: *Slovenská literatúra*, roč. 52, 2005, č. 1, s. 34 – 41.
- **Vedecké práce v zborníkoch vydaných v zahraničí**
PAŠTÉKOVÁ, Jelena: Die Reflexion moralischer Aspekte des Krieges im slowakischen Spielfilm. In: CORNELISSE, Ch. – HOLEC, R. – PEŠEK, J.: *Diktatur – Krieg – Vertreibung. Erinnerungskulturen in Tschechien, der Slowakei und Deutschland seit 1945*. Essen : Klartext, 2005, s. 295 – 308.
- **Vedecké práce v zborníkoch vydaných doma**
BÍLIK, René: Začínáme žiť – pokus o konštruovanie novej kultúrnej identity po r. 1948. In: PROFANTOVÁ, Z. (ed.): *Malé dejiny veľkých udalostí v Československu po r. 1948, 1968, 1989 I*. Etnologické štúdie 13. Bratislava : Ústav etnológie SAV, Ústav pamäti národa, 2005, s. 82 – 96.
- **Recenzie**
JENČÍKOVÁ, Eva; Paštékova, Jelena a kol.: Poetika a politika. Umenie a päťdesiate roky. Bratislava : SAP, 2004. In: *Slovenská literatúra*, roč. 52, 2005, č. 6, s. 456 – 459.
PETRÍK, Vladimír: Štefan Žáry si permanentne spomína. (Žáry, Štefan: Bratislavský chodec. Bratislava : PT, 2004.) In: *Romboid*, roč. 40, 2005, č. 2, s. 83 – 84.

Príklad:

LITERATÚRA

GLANC, Tomáš: Chůze dvěma nohama. Komentář k českému hledání literárních dějin. In: *Česká literatura*, roč. 54, 2006, č. 1, s. 74.

KLIEMS, Alfrun – RABLOFF, Ute – ZAJAC, Peter: Vorwort: Lyrik des 20. Jahrhunderts in Ost-Mittel-Europa Eingrenzungen und Abgrenzungen. In: KLIEMS, A. – RABLOFF, U. – ZAJAC, P. (Hg.): *Spätmoderne. Lyrik des 20. Jahrhunderts in Ost-Mittel-Europa I*. Berlin : Frank & Timme, 2006, s. 16.

TUREČEK, Dalibor: Čtyři otázky metodologie literárních dějin. In: WIENDL, J. (ed.): *Hledání literárních dějin v diskusi*. Záznam diskuse z literárněvědného kolokvia konaného 22. a 23. září 2005 v Českých Budějovicích. Praha – Litomyšl : Paseka, 2006, s. 63.

Redakcia časopisu Slovenská literatúra